

**SYNERGING
ENERGIES**

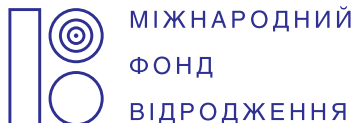

РОСІЙСЬКИЙ СПРУТ У ДІЇ

КЕЙС «УКРАЇНА»

Російський спрут у дії. Кейс «Україна»

На основі досліджень експертної групи
під егідою Центру глобалістики «Стратегія XXI»
за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження»

Під редакцією:

Михайла Гончара (Центр глобалістики «Стратегія XXI»),
Володимира Горбача (Інститут Євроатлантичного співробітництва),
Анатолія Пінчука (ГО «Українська стратегія»)

Експертна група: Оксана Ішук, Володимир Кравченко, Віталій Мартинюк,
Ярослава Міщенко, Тантелі Ратувухері, Тетяна Силіна, Ігор Стукаленко

Видання присвячено аналізу російських впливів, лобізму та підривної діяльності в Україні в умовах розв'язаної РФ агресії гібридного типу, яка триває вже сьомий рік.

Дослідження здійснено в рамках проекту «Російський лобізм в Україні в контексті виборів 2019 року: джерела живлення, канали проникнення, механізми запобігання».

Стосується широкого кола питань, пов'язаних як з інформаційними впливами, веденням пропаганди, так і з системною довгостроковою діяльністю, спрямованою на створення неофіційних груп впливу, неурядових організацій, ЗМІ та інших елементів розгалуженої мережі російських впливів у суспільстві та органах державної влади. Розглянуто проблему створення і функціонування бізнес-структур, які живлять відповідні мережі та приховано сприяють поширенню російських впливів у різних сферах суспільного життя та на різних рівнях влади. Видання призначено для широкого кола експертів, журналістів, що спрямовані на вивчення тематики нелінійних впливів у соціумі та політиці.

SYNERGING ENERGIES
Centre for Global Studies / Центр Глобалістики

**Висловлені у виданні думки та оцінки відображають
позицію авторів і не є офіційною позицією МФ «Відродження»**

| ЗМІСТ |

1. КРИПТОВІЙНА РФ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПИ	3
1.1. Криптовійна як вона є	4
1.2. Агентура російського впливу	8
1.3. Руйнація оборонного потенціалу України та підлив обороноздатності...12	
1.4. Релегалізація агентури впливу	18
1.5. Окремі висновки	21
2. ЖИВИЛЬНІ БІЗНЕС-СХЕМИ РОСІЙСЬКОГО ВПЛИВУ В УКРАЇНІ ...23	
2.1. Енергетичний допінг	23
2.1.1. Група РУЕ	23
2.1.2. МедведЧекісти	24
2.2. Фінансовий інжектор.....	30
2.2.1. Прямі російські інвестиції в Україну після Революції Гідності.....30	
2.2.2. Російські інвестиції у фінансовий сектор України	33
2.2.3. Діяльність російських банків в Україні	35
2.2.4. Лобіювання російських інтересів у банківсько-фінансовій сфері..38	
3. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОРОСІЙСЬКИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ.....	41
3.1. Донорське сприяння	41
3.2. Генератори громадської активності	48
3.3. Російські впливи: церковний аспект.....	51
4. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ РФ НА УКРАЇНУ	67
4.1. Цілі інформаційного впливу РФ на Україну	67
4.2. Інформаційні спецоперації з використанням ЗМІ.....	69
4.3. Наративи проросійських інформаційних потоків	77
4.4. Висновки	78
5. ПІСЛЯМОВА.....	86
6. ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	94

1. КРИПТОВІЙНА РФ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПИ

З часу колапсу СРСР і здобуття колишніми радянськими республіками незалежності в Росії була сформульована доктрина поділу світу на «зони впливу». По аналогії з радянською доктриною обмеженого суверенітету для країн комуністичного табору, пострадянський простір розглядається як «природна зона впливу Росії». Відповідно до цієї доктрини Україна мала лишатися в зоні впливу РФ. За президентства Б. Єльцина реалізація цієї доктрини мала відносно м'який характер переважно економічного тиску, боргового шантажу. Низькі ціни на нафту та дві чеченські кампанії на Північному Кавказі звузили можливості Росії реінкорпорувати Україну та інші нові незалежні держави в СРСР 2.0, яким мав стати СНД. З приходом до влади В. Путіна та зростанням цін на нафту і доходів від експорту вуглеводнів дії в цьому напрямку стали системними й жорсткими. Нові проєкти реінтеграції пострадянського простору — Єдиний економічний простір, Євразійський економічний союз, Митний союз — були лише новими обгортками ідеї СРСР 2.0. Спроби окремих країн вибрати інший геополітичний вектор — інтеграцію в НАТО та ЄС — торпедувалися. Прикладом є агресія РФ проти Грузії 2008 року, триваюча з 2014 року агресія проти України.

Вершина мистецтва гібридної війни — запустити механізм самодеструкції країни зсередини, діючи не тільки масованою пропагандою ззовні, а й агентами впливу та підривною діяльністю зсередини. Живильною енергією при цьому служить як існуючий конфліктогенний потенціал, так і додатково створюваний по ходу гібридної агресії.

Особливо слід відзначити секторальні контури зовнішнього управління (КЗУ), які створюються із залученням різного роду агентури та лобістів. Їх сутність і призначення — створити механізм впливу та маніпулювання вищим державним керівництвом, перш за все верховним головнокомандуванням. За наявності такого механізму противнику буде нав'язано поведінку, яка призведе його до здачі своїх позицій без ведення бойових дій. За китайським трактатом Сунь Цзи, війна є шляхом хитрощів та обману. У випадку України контури зовнішнього управління, що були сформовані по лініях адміністративного, енергетичного та спецслужбістського ресурсів, виявилися доволі ефективними.

Російський вплив на становище в Україні прагне бути всеосяжним і монопольним, тому не цурається жодної суспільно значущої сфери — не тільки політичної, фінансової чи енергетичної, але й спорту, кіно, телебачення, соціальних мереж. Та головною стратегічною метою цього впливу є встановлення контролю над українською державою як системою організації українського суспільства

чи української нації. І оборонно-безпекова підсистема української державності — це ключ для такого контролю. Адже, якщо держава не матиме фізичної спроможності чинити опір агресії як ззовні, так і зсередини, їй можна диктувати будь-які умови її власного існування: від обмеження на здійснення самостійної зовнішньої політики до вимоги фрагментації внутрішнього територіального устрою.

Оперативне завдання поточного періоду (розпочався 2019 року після президентських виборів в Україні), яке вирішується російськими спецслужбами, пропагандою та «п'ятою колоною», — це хибно-цільове програмування вищого державного керівництва на «мирний курс», створення відповідного інформаційного поля та «картини світу» для нього з блокуванням каналів доступу альтернативної інформації. Слова Президента України, які прозвучали в кулуарах Мюнхенської безпекової конференції 2020 року: «У моїй ментальності, в моїй особистій культурі та в моєму мозку я закінчив війну», свідчать про те, що це оперативне завдання противнику вдається вирішувати. Це результат тривалого застосування технологій ведення криптовійни.

1.1. Криптовійна як вона є

Фактично гібридна війна РФ проти України розпочалася не 2014 року, а значно раніше, і мала вигляд криптовійни¹, тобто прихованої війни з використанням невійськового інструментарію. 20 лютого 2014 року відбулася трансформація цієї війни в «гарячу фазу» із застосуванням силового компонента — окупація Криму «зеленими чоловічками».

До цього проти України велася координована з єдиного центру криптовійна, основними інструментами якої були:

- формування залежності стратегічних підприємств від російської сировини чи комплектуючих для виробництва;
- впровадження технологій виробництва з обов'язковою прив'язкою до російського постачальника;
- формування залежності окремих підприємств від російського капіталу через надання кредитів та інших фінансових інструментів;
- входження російського капіталу в українські підприємства стратегічного значення із подальшим їх скуповуванням;

¹ Криптовійна — це прихована форма поступового, систематичного і тривалого завдання шкоди противнику з метою максимального виснаження його потенціалу до часу, коли буде прийнято рішення про агресію класичного або гібридного типу (Війни-XXI: полігібресія Росії. Центр глобалістики «Стратегія ХХІ». Київ, 2017. Режим доступу: https://geostrategy.org.ua/images/wars21_UA_19.pdf, с. 38).

- впровадження російського програмного забезпечення та/або корпоративних ІТ-сервісів із хмарними технологіями;
- скуповування державних боргових паперів і концентрація державних боргів у російських суб'єктів;
- отримання комерційної та інших видів конфіденційної інформації про діяльність підприємств;
- цілеспрямовані дії на доведення до банкрутства стратегічних і бюджетотворюючих підприємств;
- запровадження санкцій та обмежень щодо українських підприємств на російському ринку;
- введення прямої агентури та агентів впливу в керівні органи стратегічних державних компаній і центральні органи виконавчої влади та сектор національної безпеки і оборони.

Останнє є найбільш типовою діяльністю Росії на українському напрямку впродовж усього періоду з часу колапсу СРСР. Мета такої активності — опосередковано через зусилля агентури впливу, зсередини трансформувати корпоративні та державні стратегії в тому чи іншому секторі економіки, безпеки та оборони на користь Росії. На сучасному етапі, після зміни влади в Україні 2019 року, як і на початку 2010-х років з приходом до влади В. Януковича, Росія мобілізує спротив зсередини України курсу на її інтеграцію до НАТО, використовуючи агентуру впливу.

За визначенням Володимира Паливоди², **агенти впливу — це особи, які використовують своє становище у суспільстві, можливості, владу й авторитет для просування інтересів іноземної держави, але діють у такий спосіб, щоб не демаскувати цієї держави.**

Саме їхні дії зумовлюють неготовність держави — жертви агресії у критичний момент організовувати зовнішню обо-

...агенти впливу — це особи, які використовують своє становище у суспільстві, можливості, владу й авторитет для просування інтересів іноземної держави, але діють у такий спосіб, щоб не демаскувати цієї держави.

рону проти прямої агресії та чинити системний опір різним видам гібридних дій агресора зсередини країни. Завданнями російської агентури впливу в Україні є створення прихованої системи «управління» владою та трансформація суспільної думки і настроїв на користь Росії.

² <https://niss.gov.ua/news/statti/agentura-vplivu-yak-instrument-dosyagnennya-geopolitichnikh-ciley-retrospektivnyi>.

Слід зазначити, що контингентом особливої уваги російських спецслужб були військовослужбовці Збройних сил і силових структур України. Збір інформації по військовослужбовцях ВМС України, підрозділів сухопутних і повітряних сил ЗС України, дислокованих у Криму, практично розпочався ще з 1992 року. У «Зверненні до народних депутатів України депутатської групи «Державність» у зв'язку з розглядом Верховною Радою України законопроектів, що стосуються Автономної Республіки Крим, оборони й безпеки України» 1996 року відзначалося: «Головним методом агентурної роботи ГРУ та ФСБ стало вживлення своєї агентури до лав офіцерів, які поверталися до України після розвалу Радянської Армії, а також вербування військовослужбовців, які залишилися та залишаються служити на українській території <...> Найбільш сприятливі умови для агентурної роботи російських спецслужб склалися на території Кримського півострова. Цей регіон виявився єдиним місцем за межами Росії, де ГРУ отримало можливість працювати відкрито на легальній основі, спираючись на розвідувальні структури Чорноморського флоту, який перебував нібито у спільному російсько-українському підпорядкуванні <...> У цілому робота російських спецслужб у Криму була значно полегшена наявністю агентури центрального апарату КДБ, яка в силу специфічного регіону (наявність великої кількості партійних і державних дач, санаторіїв, будинків відпочинку і т. ін.) не підпорядковувалась і не була відома місцевим органам держбезпеки, що перейшли у подальшому під юрисдикцію України».

Паралельно формувалася потужна агентура впливу на вищих щаблях влади. Кульмінації це досягло із приходом до влади В. Януковича, кадрова політика якого сприяла руху агентів впливу на владний Олімп. Надання преференцій через існуючі або спеціально ініційовані бізнес-проекти політикам високого рівня,

які приховано просувають ідеї та патронують проекти, вигідні РФ у контексті здійснення нею криптовійни проти України, стало механізмом формування «п'ятої колонії».

Завданнями російської агентури впливу в Україні є створення прихованої системи «управління» владою та трансформація суспільної думки і настроїв на користь Росії.

Як показує досвід України та Європи, корупціогенні схеми є найбільш ефективними для формування агентури впливу. Російський опозиціонер Гаррі Каспаров дав влучну характеристику сучасній політиці Кремля: «Європі не вдалось експортувати демократію в Росію. Зате Путіну вдалось експортувати в Європу корупцію», «Найбільший експорт Росії — це не газ чи нафта, а корупція». І ця корупція сприяє формуванню агентури впливу. В Європі цьому служать проекти російських газових потоків — «Північний потік», «Північний потік-2». Непрозорі корупціогенні схеми типу Eural Trans Gaz, RosUkrEnergo були небезуспішно

імplementовані Кремлем в Україні на початку 2000-х в обмін на відмову від курсу Києва на членство в НАТО та ЄС. Проте це спрацювало лише до певної міри. Помаранчева Революція 2004 року внесла свої корективи, курс на членство в НАТО та ЄС був відновлений. Він був знову перерваний 2010 року після приходу до влади В. Януковича. Але 2014 року Революція Гідності відновила статус-кво.

Російський дослідник підривної діяльності Росії за кордоном, емігрант Дмитро Хмельницький вказує на те, що різкий сплеск російської агентурної активності стався 2014 року, коли на додаток до вже існуючих по всьому світу почали масово розмножуватися фіктивні громадські організації з московським корінням. «Мета їх була абсолютно утилітарною: пропагандистська підтримка анексії Росією Криму. І з тих пір це все наростає і наростає», — відзначив він³.

Після виборів 2019 року і приходу до влади В. Зеленського та його політично аморфного угруповання популістсько-сервільного типу Росія робить черговий рестарт спроби знищення України методами криптовійни, використовуючи як агентуру російських спецслужб, яку мало зачепила контррозвідувальна діяльність періоду 2014–2019 років, так і агентуру впливу.

³ Восстание Хмельницкого против российской агентуры на Западе. Олег Кудрин. 09.10.2019. <https://www.ukrinform.ru/rubric-world/2796302-vosstanie-hmelnickogo-protiv-razrastausejsa-rossijskoj-agentury-na-zapade.html>.

1.2. Агентура російського впливу

Агентура впливу належить до найбільш ефективних і найбільш складних для виявлення способів впливу на противника. У своєму середовищі та у суспільстві агент впливу сприймається як лояльний громадянин. Той факт, що його погляди, які він висловлює у приватному житті або публічно, інколи збігаються з політичною лінією та пропагандистськими зусиллями іноземної держави, зазвичай оцінюється як випадковість. Натомість шкода, заподіяна агентом впливу, може бути значною, особливо якщо він є високопосадовцем чи визнаним авторитетом.

Завдяки буремним подіям початку російсько-української війни та повній зміні керівництва у секторі національної безпеки та оборони ми можемо зробити хоча й оціночні, але зовсім не безпідставні висновки щодо високої ймовірності широкого залучення російських агентів впливу до вищого державного керівництва і доведення України до неспроможності чинити опір агресії.

Операції з використанням агентури впливу належать до заходів стратегічного рівня і розраховані на роки або навіть десятиліття, оскільки формування колективної свідомості суспільства іноді потребує вимирання цілого покоління. Це відсилає нас до трьох російських спецоперацій стратегічного рівня — «Позаблоковість», «Федералізація» та «Народовладдя». Спецоперація «Позаблоковість» увінчалась успіхом 2010 року за президентства Віктора Януковича, коли був прийнятий закон про засади внутрішньої і зовнішньої політики, яким було проголошено та закріплено позаблоковість України. На основі цього були зроблені кроки, спрямовані на руйнацію оборонного потенціалу України, дезорганізацію ЗСУ та сектору національної безпеки.

Задовго до початку російсько-української війни в Україні формувалося уявлення про росіян як про «братній народ», війна з яким по суті неможлива насамперед через спільні цінності й особливі відносини. Історично склалося так, що і в арміях обох держав служили офіцери, які свого часу спільно навчалися в тих самих військових навчальних закладах, були друзями і навіть родичами. Серед особового складу Збройних сил України на початку силової стадії розвитку конфлікту також не було психологічної готовності застосовувати зброю. Усвідомлення, що російська армія є ворожою армією, яка знищує українців, прийшло лише після прямих обстрілів місць дислокації частин ЗСУ з території РФ улітку 2014 року. Тож констатуємо, що російські агенти впливу у цій справі досягли свого результату.

Також втеча керівників оборонного та безпекового секторів часів Януковича до Росії фактично демаскує і їхню попередню діяльність як прямої агентури російських спецслужб, і саму Росію. Частково інформацію про їхню діяльність було

оприлюднено під час судового процесу проти колишнього президента Віктора Януковича, якого було заочно засуджено за державну зраду.

Неповний перелік ключових посадових осіб силових структур і відомств, що, як виглядає ретроспективно з позиції оціночного судження та на підставі оприлюдненої різними джерелами інформації, ймовірно, були провідниками інтересів Росії у владі та силових структурах України, виглядає таким чином:

- глава Адміністрації Президента України Андрій Ключев (під час президентства В. Януковича обіймав посади секретаря РНБО України, першого віцепрем'єр-міністра України, втік з України після Революції Гідності)⁴;
- перший заступник глави Адміністрації Президента України Андрій Портнов (з квітня 2010-го до кінця лютого 2014-го обіймав посади в Адміністрації Президента Віктора Януковича, втік з України)⁵ ⁶;
- заступник секретаря Ради національної безпеки і оборони України Володимир Сівкович (з жовтня 2010-го до грудня 2013-го, втік з України)⁷;
- голова Служби безпеки України, член РНБО України, генерал-майор Олександр Якименко (9 січня 2013-го — 24 лютого 2014-го, переховується в Росії)⁸;
- радник Президента України генерал-полковник Ігор Калінін (з 9 січня 2013 року по 24 лютого 2014-го, до того обіймав посади голови Служби безпеки України, начальника Управління державної охорони України)⁹;
- перший заступник голови СБУ, керівник Антитерористичного центру СБУ генерал-майор Володимир Тоцький (січень 2013-го — лютий 2014-го, втік з України)¹⁰;

⁴ https://censor.net.ua/news/441963/azarov_i_klyuev_ne_agenty_rf_a_raby_sobstvennost_fsb_pashinskiyi.

⁵ <https://myrotvorets.center/criminal/portnov-andrej-vladimirovich/>.

⁶ <https://glavcom.ua/country/society/truba-i-portnov-vistupayut-agentami-vplivu-kremlya-advokat-poroshenka-611145.html>.

⁷ https://genshtab.info/%D0%A1%D0%B8%D0%B2%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87,%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%9B%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.

⁸ <https://gordonua.com/news/politics/eks-glava-luganskoy-sbu-petrulevich-v-2000-h-godah-byli-pryamyeperevody-iz-fsb-rf-v-sbu-180250.html>.

⁹ <https://focus.ua/politics/332609>.

¹⁰ <https://myrotvorets.center/criminal/?cf%5Bname%5D=%D0%A2%D0%BE%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80&cf%5Bcountry%5D=%&cf%5Baddress%5D=&cf%5Bphone%5D=&cf%5Bdesc%5D=>.

- голова Служби зовнішньої розвідки України Григорій Ілляшов (18 червня 2010-го — 27 лютого 2014-го, втік з України)¹¹;
- міністр оборони, член РНБО України, народний депутат України трьох скликань Павло Лебедєв (24 грудня 2012-го — 27 лютого 2014-го, втік до Росії)¹²;
- посол України в Білорусі віце-адмірал Михайло Єжель (2013–2015 роки, раніше при президентстві В. Януковича обіймав посади радника Президента України з лютого 2012-го по квітень 2013-го, міністра оборони України з березня 2010-го по 8 лютого 2012-го)¹³;
- радник Президента України Дмитро Саламатін (з грудня 2012-го по лютий 2014-го, раніше міністр оборони України, генеральний директор концерну «Укроборонпром», переховується в Росії)¹⁴;
- начальник Генерального штабу ЗС України адмірал Юрій Ільїн (лютий 2014-го, раніше командувач ВМС України у 2012–2014 роках, дезертир, колаборант, перейшов на бік Росії, перебуває в окупованому Криму)¹⁵;
- командувач ВМС України контрадмірал Денис Березовський (березень 2014-го, раніше обіймав посаду заступника командувача ВМСУ з бойової підготовки — начальника управління бойової підготовки, дезертир, колаборант, перейшов на бік Росії, був призначений на посаду заступника командувача Чорноморського флоту РФ, з 2018 року – заступник командувача Тихоокеанського флоту РФ)^{16 17};
- перший заступник командувача ВМСУ – начальник штабу контрадмірал Дмитро Шакуро (колаборант, перейшов на бік Росії, в липні 2014 року був призначений на посаду заступника командувача Каспійської флотилії ВМС РФ)¹⁸;

¹¹ <https://myrotvorets.center/criminal/?cf%5Bname%5D=%D0%98%D0%BB%D1%8C%D1%8F%D1%88%D0%BE%D0%B2+%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B9&cf%5Bcountry%5D=&cf%5Baddress%5D=&cf%5Bphone%5D=&cf%5Bdesc%5D=>.

¹² <https://myrotvorets.center/criminal/lebedev-pavel-valentinovich/>.

¹³ <https://svoboda-news.com/svwp/%D0%92%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B1%D1%96-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96/>.

¹⁴ <https://svoboda-news.com/svwp/%D0%92%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B1%D1%96-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96/>.

¹⁵ <https://glavcom.ua/publications/123977-janukovich-kinuv-armiju-proti-narodu-dokumenti-dlja-tribunalu.html>.

¹⁶ <https://www.radiosvoboda.org/a/25358689.html>.

¹⁷ <https://ua.krymr.com/a/yak-u-krymu-zakhoplyuvaly-ostanni-ukrayinsky-korabel/30449756.html>.

¹⁸ <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29027655.html>.

- перший заступник командувача ВМСУ — начальник Севастопольського гарнізону віцеадмірал Сергій Єлісєєв (колаборант, перейшов на бік РФ після незаконної анексії Криму, призначений заступником командувача Балтійського флоту ВМФ РФ влітку 2014 року)¹⁹;
- міністр внутрішніх справ, член РНБО України, генерал Віталій Захарченко (перебував на посаді з 7 листопада 2011-го по 21 лютого 2014-го, з лютого 2014 року переховується в Росії)²⁰;
- заступник міністра МВС — начальник міліції громадської безпеки генерал-лейтенант Віктор Ратушняк (з березня 2010-го по березень 2014-го, переховується в Росії)²¹;
- заступник начальника Головного управління — начальник міліції громадської безпеки ГУМВС України в Києві, полковник міліції Петро Федчук (з липня 2013-го по січень 2014-го, втік до Росії, служить у поліції МВС РФ)²².

Частина осіб із цього списку, як повідомлялося у ЗМІ²³, фігурують у кримінальній справі щодо розстрілів на Майдані як підозрювані. **Розстріли на Майдані у лютому 2014 року стали операцією ФСБ із подальшої хаотизації України з метою відволікти увагу влади і суспільства від початку операції з окупації Криму та Севастополя.**

Затримання СБУ з подачі західних спецслужб у квітні 2020 року колишнього керівника Центру спеціальних операцій «А» СБУ генерал-майора СБУ В. Шайтанова, прізвище якого фігурувало у двох епізодах лютневих 2014 року подій у Києві — підпал Будинку профспілок і розстріли на Майдані 20 лютого і який виявився агентом ФСБ РФ на псевдо «Бобиль», куратором якого був полковник ФСБ Ігор Єгоров, — важливе підтвердження цього²⁴.

Розстріли на Майдані у лютому 2014 року стали операцією ФСБ із подальшої хаотизації України з метою відволікти увагу влади і суспільства від початку операції з окупації Криму та Севастополя.

¹⁹ <https://milnavigator.com.ua/2017/07/25/%D1%87%D0%BE%D0%BC%D1%83-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%B0%D1%80%D0%BC%D1%96%D1%8F-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D0%B0-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC-%D0%B1%D0%B5/>.

²⁰ <https://myrotvorets.center/criminal/zaxarchenko-vitalij-yurevich/>.

²¹ <https://tyzhden.ua/News/209358>.

²² Там само.

²³ <https://glavcom.ua/publications/123977-janukovich-kinuv-armiju-proti-narodu-dokumenti-dlja-tribunalu.html>.

²⁴ https://glavcom.ua/columns/genn_moskal/ganbi-z-agentom-fsb-yakiy-pracyuvav-u-samomu-serci-sbu-moglo-b-i-ne-buti-673527.html.

Сукупність і рівень державних посад, які обіймали наведені вище особи, дозволяють зробити висновок, що **Росія, готуючи агресію проти України, створила близьку до критичної масу як прямої агентури, так і агентури впливу, діяльність якої спричинила тимчасовий параліч влади, проте виявилася недостатньою для упокорення України, а лише до захоплення частини її території — Автономної Республіки Крим, Севастополя, частини районів Донецчини та Луганщини.**

1.3. Руйнація оборонного потенціалу України та підрив обороноздатності

За свідченнями свідків судового процесу у справі про державну зраду експрезидента України Віктора Януковича, руйнування ВМС України розпочалося після обрання його президентом. За свідченнями командувача ВМСУ адмірала Ігоря Тенюха, з приходом до влади Януковича 2010 року у Збройних силах України розпочалася кадрова зачистка, починаючи з командувача Військово-морських

Росія, готуючи агресію проти України, створила близьку до критичної масу як прямої агентури, так і агентури впливу, діяльність якої спричинила тимчасовий параліч влади, проте виявилася недостатньою для упокорення України, а лише до захоплення частини її території — Автономної Республіки Крим, Севастополя, частини районів Донецчини та Луганщини.

сил, яким він був на той час. Через місяць після звільнення адмірала Тенюха було звільнено і заступника командувача ВМС України, що відповідав за війська берего-

вої оборони, генерал-майора Олександра Островського, який відмовився підписати наказ про ліквідацію окремих елітних підрозділів берегової оборони ВМС, дислокованих у Криму. Після цього було замінено командирів батальйонів сил берегової оборони, командирів кораблів ВМСУ. Невипадково, що все це відбувалося саме в Криму та Севастополі. Проукраїнських офіцерів і командирів замінювали на проросійських. Змінювався і особовий склад частин ЗСУ в Криму. 14 жовтня 2013 року Військово-морські сили вже звітували про те, що жодного призовника немає, кораблі та судна укомплектовано контрактниками, причому переважно з Криму. Командувач Військово-морських сил України у 2014–2016 роках віцеадмірал Сергій Гайдук відзначає, що на період окупації Криму 80% особового складу ВМСУ були уродженцями Севастополя та АРК. З урахуванням російського інформаційно-пропагандистського домінування в Криму подібне рішення підготувало ґрунт для втрати Криму, оскільки максимально послабило сили можливої протидії окупації гібридного типу.

Згадані вище багаторічні системні напрацювання російських спецслужб та її місцевої агентури було ефективно використано Росією 2014-го, коли настав час «Ч». Віцеадмірал Сергій Гайдук стверджує: «...багато було прикладів, коли командирам частин, наприклад, командирі Феодосійського батальйону морської піхоти відкритим текстом говорили: ти живеш за такою адресою, в тебе дома дружина, дитина ходить у таку-то школу, чи ти не боїшся за свою сім'ю? Ухвали правильне рішення». «Правильне рішення» означало перейти на бік Росії. Це забезпечило потрібний агресору ефект. З урахуванням територіального принципу комплектування Збройних сил України лише 3991 військовослужбовець з 13468 чоловік особового складу на території АРК залишався вірним присязі й не перейшов на бік ворога.

У 2017 році народний депутат України, координатор групи «Інформаційний спротив» Дмитро Тимчук опублікував статистику кількості співробітників силових відомств України, які під час окупації Криму перейшли на бік Росії, та тих, хто залишився вірним Україні й вийшов на материк після анексії півострова РФ.

Внутрішні війська ВМС України на 1 березня 2014 року налічували в Криму 2489 військовослужбовців. На материк вийшли 1398 військовослужбовців, тобто відсоток тих, хто перейшов на бік Росії, становив 44%.

Станом на 1 березня 2014 року в частинах Збройних сил України, дислокованих на території Кримського півострова, налічувалося 13468 військовослужбовців (4637 офіцерів, 8831 солдат і сержант). На материк вийшов 3991 (1649 офіцерів, 2342 солдати і сержанти). Таким чином, 70,4% військовослужбовців ЗСУ фактично перейшли на бік країни-агресора.

Служба безпеки України в Криму та Севастополі налічувала на 1 березня 2014 року в усіх підрозділах, органах, установах 1619 військовослужбовців, у тому числі 1235 офіцерів, 384 контрактники. На материк вийшли 217 військовослужбовців, з них 210 офіцерів і 7 контрактників. Відсоток зрадників у СБУ виявився найвищим з-поміж усіх силових відомств — 86,4%.

Ці цифри є значною мірою результатом кадрової політики на рівні центральної влади, а також багаторічної роботи російської агентури в Криму та агентури впливу у Києві. Колишній представник Президента України в АРК, доктор юридичних наук Борис Бабін вказує і на маловідоме рішення української влади часів Віктора Януковича щодо функціонування окремих підрозділів СБУ. Цим рішенням у жовтні-листопаді 2013 року, ще перед початком подій Революції Гідності, було припинене існування міжрегіонального Управління військової контррозвідки СБУ в АРК і місті Севастополі, яке дислокувалося саме у Севастополі. Очевидно, що саме це управління відповідало за стан Збройних сил України в Криму та, відповідно, за їх здатність протидіяти підкупу та провокаціям росіян.

Кадрову чистку в ЗСУ і особливо в ВМС, як видається, здійснював особисто міністр оборони Михайло Єжель, колишній командувач ВМС України. Закріплений у Воєнній доктрині 2012 року термін «оборонна достатність» дав змогу двом іншим тодішнім міністрам оборони з російським громадянством Павлу Лебедеву та Дмитру Саламатіну безпідставно скорочувати Збройні сили України — зі 180 тисяч до 160 тисяч, зводячи їх до стану формального існування. Виступаючи 2012 року, Лебедев заявляв про плани скорочення, за якими до кінця 2015-го Збройні сили України налічуватимуть 60 тисяч. Одночасно цими ж керівниками оборонного відомства було ліквідовано військові комісаріати.

Ще один російський агент, Дмитро Саламатін, за оприлюдненою інформацією, підозрюється у підриві позицій ОПК України на світових ринках ОіВТ. У 2010–2012 роках він — генеральний директор Державного концерну «Укроборонпром», а з 8 лютого 2012-го по 24 грудня 2012-го — уже міністр оборони. Згідно з повідомленням генерального прокурора України Юрія Луценка від 14 січня 2019 року, «Департаментом міжнародно-правового співробітництва ГПУ колишньому міністру оборони України Саламатіну Д.А. оголошено підозру про участь у складі злочинної організації В. Януковича, заволодінні чужим майном в особливо великих розмірах шляхом зловживання своїм службовим становищем та вчинення державної зради в інтересах Російської Федерації, підрив обороноздатності, державної та економічної безпеки України шляхом вчинення умисних дій, спрямованих на витіснення України зі світових ринків зброї на користь РФ. Тільки умисні дії Саламатіна по зриву контракту між казенним підприємством «Харківське конструкторське бюро з машинобудування імені О.О. Морозова», Державним під-

приємством «Антонов» та державним підприємством СЗТФ «Прогрес» та Міноборони Республіки Ірак на постачання, ремонт, обслуговування військової техніки призвело до збитків України на 560 млн доларів США».

Провідники російського впливу в оборонно-безпековому секторі держави отримали обвинувачення в державній зраді і можуть вважатися не лише агентами впливу, а й прямими агентами спецслужб РФ. За нормальних умов функціонування системи державної безпеки ніхто з них не потрапив би на ключові посади, а дехто навіть не отримав би українського громадянства. Але усе це стало можливим завдяки рішенням на політичному рівні. Агенти впливу серед політиків свідомо просували й призначали прямих агентів РФ на ключові посади та не перешкоджали їхній діяльності, яка шкодила національним інтересам України. Тому руйнування системи державної безпеки та оборони — це результат тривалої взаємодії вже викритих агентів держави-агресора й агентів впливу, які діяли або продовжують діяти під прикриттям легальної політичної діяльності або громадсько-політичної активності в Україні.

Багато важливої інформації з точки зору вивчення деструктивних впливів на стан обороноздатності ЗСУ було оприлюднено під час роботи Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних силах України та підризу обороноздатності держави у період з 2004-го до 2017 рік. Кидається у вічі саме період президентства В. Януковича (2010–2014) — один із найскладніших періодів функціонування ЗС України, який характеризується ігноруванням очільниками Міністерства оборони України та командуванням Збройних сил України основних положень засад теорії воєнного мистецтва, досвіду раніше досягнутих результатів реформування ЗС України.

Перший етап цього періоду (2010–2011) характеризується розформуванням Об'єднаного оперативного командування (ООК) і Командування сил підтримки ЗС України. Встановлено, що розформуванням ООК практично було знищено оперативно-стратегічний рівень структури ЗС України та дезорганізовано управління обороною держави на оперативно-стратегічному рівні. Відсутність ООК стала однією з основних проблем організації оборони територіальної цілісності України 2014 року. Внаслідок розформування ООК Збройні сили України були позбавлені органу управління військами, який був би спроможний сформувати міжвидове угруповання військ (сил), організувати його підготовку, спланувати операцію зазначеного угруповання військ та успішно провести її.

У результаті проведених досліджень встановлено, що на початку 2014 року мобільність військових угруповань ЗС України на оперативно-стратегічному та оператив-

ному рівнях була повністю паралізована. Генеральному штабу ЗС України довелося 2014 року поспіхом формувати так званий штаб АТО на території Донецької та Луганської областей (деякою мірою аналог Об'єднаного оперативного командування), який набував оперативних спроможностей з управління по суті міжвидовим і міжвідомчим угрупованням військ уже в ході бойових дій.

Комісія експертів зробила висновки, що розформування Командування сил підтримки ЗС України призвело до втрати централізованого управління системою всебічного забезпечення ЗС України в мирний час і під час підготовки та проведення операцій. Відсутність централізованого керівництва системою матеріально-технічного та оперативного забезпечення в подальшому призвела до дезорганізації забезпечення військ, що спонукало стихійний розвиток волонтерського руху в початковий період застосування ЗС України проти незаконних збройних формувань на території Донецької та Луганської областей та російських сил 2014 року.

Другий етап (2012 рік) характеризується дезорганізацією системи протиповітряної оборони держави, переглядом воєнно-адміністративного поділу території України, безпідставними змінами у системі мобілізації та плануванні переведення Збройних сил України на так звану трирівневу систему управління, яка по суті створила умови для критичного розбалансування системи управління військами (силами) в операціях. Заходи планувалися та проводилися без урахування вимог законів України, постанов КМУ та підзаконних нормативно-правових актів. У цей час у структурних підрозділах Міністерства оборони, Генерального штабу, військових науково-дослідних установах і командуваннях Збройних сил розпочався поступовий перехід до підготовки окремих тимчасових керівних документів, які розроблялися для так званого узаконення рішень керівництва Міністерства оборони України та командування Збройних сил України, що не відповідали законам України, теорії воєнного мистецтва та досвіду ведення війн і воєнних конфліктів. Зазначені рішення, що приймалися керівниками Міноборони та Генерального штабу 2012 року, негативно вплинули в подальшому на організацію протидії окупації Криму та східних територій України.

Створення окремого оперативного командування в Криму, в результаті чого всі військові частини, що дислоковані на його території, були передані під командування ВМС, було дезорганізуючим за своєю суттю. Це порушило функціонування єдиних систем управління протиповітряною обороною, територіальною обороною та мобілізацією, унеможливило вплив командувачів видів ЗС України на виконання цільових завдань для угруповань військ (сил) видів ЗС України на території Криму.

Третій етап (2013–2014) характеризується завершенням розформування армійських корпусів як основи оперативного-тактичного рівня структури ЗС України,

дезорганізацією системи управління військами на всіх рівнях — від бригад до видів ЗС України (крім Повітряних сил ЗС України). Третій етап «розвитку» військового будівництва характеризується намаганням організаторів оборонного планування штучно вже в мирний час поділити Збройні сили України на три окремі командування, які мали бути сформовані за міжвидовим і територіальним принципами, під керівництвом відповідних командувачів.

Фактично керівництво Міноборони часів президентства Януковича та керівництво Генерального штабу прийняли й імплементували рішення, що унеможливають єдиний центр управління військами. Південна зона управління розміщувалася в Криму, і фактично сили на території Кримського півострова не підпорядковувались командуванню ЗСУ, а перебували під орудою командування ВМС. Східна зона збігається з тим, що російська пропаганда називала «Новоросією», була зачищена від основної кількості військових частин ЗСУ ще в другій половині 2000-х і стала легкою здобиччю для незаконних збройних формувань, а потім і для регулярних частин ЗС РФ. Два з'єднання (у Лубнах та Артемівську (Бахмуті) були розформовані, а три бригади розташовувалися на відстані від 200 до 500 км одна від одної (у Чернігівській, Харківській і Дніпропетровській областях), що не дозволяло організувати хоч якусь оборону на східному напрямку. На тлі такої демілітаризації на складах в Артемівську (Бахмуті) знаходилася велика кількість озброєння і бойової техніки, яка, за задумом Кремля, мала бути джерелом озброєння для російських розвідувально-диверсійних груп і сформованих ними незаконних збройних формувань та підкріпити російський наратив про «громадянську війну». Західна зона охоплювала собою територію Західної та частини Центральної України.

Як наслідок багаторічної роботи російської агентури впливу як у Києві, так і в Криму, на початку кримської кампанії у Москві була впевненість, що Україна не зважиться на опір інтервентам. Задля недопущення такого опору здійснювався комплекс заходів, починаючи з відвертого психологічного тиску на вище державне керівництво й завершуючи діями зсередини через різноманітні канали впливу, передусім через топових політиків. Це позбавляло можливості прийняти адекватні становищу рішення та призвело до фактичного паралічу влади.

Оприлюднена стенограма засідання РНБО України 28 лютого 2014 року містить, з авторської точки зору, красномовні підтвердження того, що керівництво України та лідери політичних сил, що взяли владу після втечі В. Януковича, дотримувалися позиції уникнення опору агресору. Найбільш яскраво це проявилось у виступі лідерки парламентської фракції ВО «Батьківщина» Юлії Тимошенко, яка була присутня на засіданні РНБО: «Жоден танк не повинен виїхати з казарми, жоден солдат не повинен підняти зброю, бо це означатиме програш.

Ніякого воєнного стану і активізації наших військ! Ми маємо стати самою мирною нацією на планеті, просто поводити себе, як голуби миру...»

Колишній начальник Генерального штабу ЗС України генерал-полковник Володимир Замана у своїх роздумах 29 лютого 2020 року зауважив: «Якби СБУ розсекретила всіх агентів впливу ФСБ в Україні, а особливо серед тих, хто займав вищі державні посади, нам стало б абсолютно зрозуміло, чому тоді на РНБО було прийнято саме таке рішення».

1.4. Релегалізація агентури впливу

Механізм люстрації, запроваджений за часів президентства Петра Порошенка, був украй недосконалим і піддавався критиці з різних боків. Згідно із Законом України «Про очищення влади» люстрація здійснюється з метою недопущення до участі в управлінні державними справами осіб, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали чи сприяли здійсненню заходів, спрямованих на узурпацію влади Віктором Януковичем, підризу основ національної безпеки і оборони України, протиправне порушення прав і свобод людини. Законом було введено заборону на зайняття певних посад протягом десяти років особами, які в період з 25 лютого 2010 року (початок президентства В. Януковича) до 22 лютого 2014-го обіймали певні державні посади терміном протягом року і більше. Застосування недосконалого закону не привело до суттєвого очищення влади.

Після президентських і парламентських виборів 2019 року, коли в Україні утворилася нова конфігурація влади з українизмом рівнем фаховості, втраченою інституційної пам'яті, фаворитизмом при підборі кадрів, виникли умови для релегалізації агентури впливу та її пенетрації в органи влади. Відбулося

«Якби СБУ розсекретила всіх агентів впливу ФСБ в Україні, а особливо серед тих, хто займав вищі державні посади, нам стало б абсолютно зрозуміло, чому тоді на РНБО було прийнято саме таке рішення»

повернення в Україну певної частини втікачів режиму Януковича. Осіб, що обіймали відповідальні посади і втратили їх унаслідок

люстрації, стали призначати на нові посади в державних агенціях. Яскравий приклад — призначення на посаду керівника управління боротьби з економічною злочинністю СБУ (підрозділ, що мав би бути взагалі ліквідований під час реформи СБУ) генерал-майора Анатолія Калюжняка, якого з-поміж інших керівників СБУ звинувачують у причетності до організації розстрілів на Майдані у лютому 2014 року, за якими стояла ФСБ РФ. Колишній керівник Служби безпеки України Валентин Наливайченко відзначав наявність підстав вважати, що групи співробітників російської ФСБ брали участь у плануванні та здійсненні заходів так званої антитерористичної операції в Києві під час масових акцій протесту у лютому 2014 року. ФСБ РФ визнала, що її співробітник генерал-майор Сергій Беседа 20–21 лютого перебував у Києві. Хоча А. Калюжняк відкидає обвинувачення, тим не менш показовим є факт призначення в СБУ особи з проблемною репутацією та неясним минулим, яку не мали би призначати на відповідальну посаду. За інформацією ЗМІ, він «випадково» виявився давнім приятелем В. Зеленського ще зі шкільних часів, тому його й було призначено в СБУ.

Те, про що попереджав колишній секретар РНБО України академік Володимир Горбулін 2019 року незадовго до початку електоральних кампаній, як видно, повністю справджується. **«Небезпека в тому, що серед потенційних здобувачів президентського звання і майбутніх кандидатів у депутати — явні або латентні агенти впливу Росії, яким вона намагається створити необхідні умови для перемоги»**, — відзначав він у своїй статті.

Відображенням цього є постелекторальна публічна активізація низки політиків і посадовців часів проросійського режиму В. Януковича. На переконання авторів, колишній заступник голови АПУ А. Портнов, колишня міністерка юстиції О. Лукаш, колишня народна депутатка О. Бондаренко символізують своєю медіа-активністю проросійський і антизахідний напрям політики, замаскований під турботу про національні інтереси, намагаючись вплинути на адміністрацію В. Зеленського з метою схилити його до капітуляції перед

Росією та розвернути Україну геополітично в бік Росії. Як правило, медійна та політична активність проросійських активістів здійснюється під егідою Опозиційної платформи на чолі з міністром уряду М. Азарова Юрієм Бойком і проксі-платформи «Український вибір» Віктора Медведчука. «Український вибір» просуває ідеї «реального народовладдя» через прийняття лобіюваного ними законопроекту «Про всеукраїнський та місцевий референдуми за народною ініціативою», федеративного устрою України, зміну вектора зовнішньоекономічної інтеграції, відновлення торгово-економічного співробітництва з РФ і країнами СНД.

Про незмінність російських пріоритетів у криптовійні проти України зсередини країни свідчить і те, що зі зміною владної команди в Україні 2019 року ідею прямого народовладдя продовжили розвивати. Змінився лише її провайдер. Тепер ним виступає керівництво парламенту, формуючи відповідний пакет законопроектів. Тобто усе те, що входить до системи завдань згаданих на початку трьох російських спецоперацій стратегічного рівня — «Позаблоковість», «Федералізація» та «Народовладдя», мета яких — розмивання України, дисфункція її

влади, перетворення країни на зону хаосу в Європі, актуалізовано і проштовхується агентурою впливу через парламент. Зміне-

«Небезпека в тому, що серед потенційних здобувачів президентського звання і майбутніх кандидатів у депутати — явні або латентні агенти впливу Росії, яким вона намагається створити необхідні умови для перемоги»

но лише послідовність дій. Якщо за часів президентства Януковича пріоритетно через Верховну Раду України було проштовхнуто закон про засади внутрішньої та зовнішньої політики, в якому було зафіксовано позаблоковий статус України, при президентстві Порошенка Росія намагалася здійснити федералізацію України, то за президентства Зеленського ставку зроблено на проштовхування «прямого народовладдя» з тим, щоб через механізм «все-народного волевиявлення» вирішити позитивно для Росії питання і відмови України від курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію, і перетворення країни з унітарної на федеративну, а фактично на аморфну конфедерацію. Низка політичних і громадських організацій та об'єднань являють собою публічний дах діяльності агентури впливу, а підконтрольні певним російськоорієнтованим олігархічним угрупованням медіаресурси слугують платформою для масового дезінформування та маніпуляцій щодо пропонованих засадничих змін до законодавства, які здатні призвести до демонтажу української державності.

1.5. Окремі висновки

Найкращою формою захисту держави від діяльності агентури впливу може бути послідовне та системне демаскування будь-якої виявленої маніпуляції та забезпечення громадянам постійного доступу до достовірної інформації. За В. Паливодою, специфіка роботи агентури впливу полягає у тому, що вона не викрадає державних таємниць, на відміну від агентури розвідки, а впливає на громадську думку, а через неї — на ухвалювані політичні рішення, тому контррозвідці важко зібрати докази, які можна було б пред'явити в суді. Агент впливу також може впливати на прийняття політичного рішення у ролі радника, експерта, громадського активіста чи журналіста-викривача. В усіх цих випадках він діє не прямо, а опосередковано. І протидіяти його діяльності теж можна не прямо (контррозвідка), а опосередковано — через публічне демаскування та спростування з боку інших представників професійного середовища, державних або недержавних організацій.

Набагато важче протидіяти руйнівній діяльності прямих агентів. Вони ухвалюють управлінські рішення від свого імені, але, як правило, під серйозним політичним прикриттям, а часом і під прямим політичним керівництвом. Тому контррозвідувальна робота проти них є серйозно ускладненою саме через політичні впливи. Зрілі держави із сильними контррозвідувальними органами майже не допускають на політичний рівень прямих іноземних агентів, особливо з ворожих держав. В Україні ситуація інша, ми вже були свідками того, як ціла плеяда прямих російських агентів планомірно вводилася спочатку в українське громадянство, потім у публічний простір і парламентську залу, а потім на відповідальні державні посади у сфері національної безпеки, оборони та ОПК. Але такі операції не робляться швидко, вони потребують часу на інфільтрацію та розгортання сил і засобів. Стан масової свідомості країни — жертви агресії також не може змінюватися дуже швидко, це теж інерційна система. Закладаються такі операції стратегічного рівня в момент демократичної зміни влади в країні-жертві. Саме в цей час через механізм виборів і хвилі кадрових призначень на політичному рівні можуть з'являтися як російські агенти впливу, так і пряма агентура спецслужб країни-агресора. Тому відслідковувати кадрові призначення в сфері національної безпеки та оборони у цей момент потрібно особливо прискіпливо, але й не забувати, що всі агенти не проявлять себе відразу. Важливо, аби вони проявилися достроково, оскільки це зруйнувало б стратегічні плани спецслужб щодо їхнього використання. Хорошим методом демаскування може стати відкрита гра з боку громадянського суспільства: прямі запитання, максимальна правда,

неупереджений виклад фактів. Коли агент російського впливу розуміє, що демаскований, то він або згортає свою діяльність, або відкрито переходить у проросійський політичний табір.

В ідеалі була б доцільною широка інформаційна кампанія, спрямована на захист суспільства від діяльності російських агентів впливу через усвідомлення громадянами можливостей маніпулювання з боку суб'єкта зовнішнього контролю. **Організаціям громадянського суспільства варто розробити і впровадити внутрішні етичні правила та процедури своєї діяльності, спрямовані на запобігання можливому використанню їх агентами агресора з метою посилення внутрішнього впливу в Україні чи дестабілізації ситуації.**

Організаціям громадянського суспільства варто розробити і впровадити внутрішні етичні правила та процедури своєї діяльності, спрямовані на запобігання можливому використанню їх агентами агресора з метою посилення внутрішнього впливу в Україні чи дестабілізації ситуації.

2. ЖИВИЛЬНІ БІЗНЕС-СХЕМИ РОСІЙСЬКОГО ВПЛИВУ В УКРАЇНІ

2.1. Енергетичний допінг

2.1.1. Група РУЕ

Як уже зазначалося, найбільш типовими діями з формування системного довгострокового впливу на політику країни є явне або приховане надання преференцій у бізнесі тим політикам, які просувають ідеї, вигідні керівництву РФ. У 2005–2012 роках найяскравішим прикладом була група Фірташа—Бойка—Льовочкіна, або група «РосУкрЕнерго». Через неї було отримано контроль над газовим ринком, значною частиною хімічної промисловості, титановою галуззю, а також активи на медіаринку. Корумпування вищих посадових осіб держави через схеми постачання енергоресурсів є ефективним механізмом впливу на них, що створює відповідні залежності, через які можна впливати на прийняття тих чи інших рішень державного рівня, якими формується зовнішня та внутрішня політика країни.

Після того, як Дмитро Фірташ 2014 року потрапив у поле уваги американської юстиції та був обмежений у свободі пересування в Австрії, а з 25 листопада 2015-го Україна обнулила імпорту російського газу, канали впливу групи РУЕ перестали бути дієвими для просування російських впливів на вище державне керівництво України. Однак група Фірташа усе ще зберігає суттєвий бізнес-потенціал. Його Group DF консолідувала активи в газорозподільному секторі, скуповуючи регіональні газорозподільні компанії в Україні. Вони працюють під брендом ТОВ «Регіональна газова компанія» (РГК), проте ключова роль належить ПрАТ «Газтек» — приватному акціонерному товариству, створеному 2005 року. П'ять юридичних осіб володіють пакетами акцій у п'ять і більше відсотків «Газтеку»: чотири кіпрські — Poral Venchers Limited (24%), Pasler Enterprises Limited (15%), Nesiba Venchers Limited (24%), Krezer Holdings Limited (24%) і ТОВ «Амсет» (9%) з Києва. Основними видами діяльності «Газтеку» є управління підприємствами та консультивання з питань комерційної діяльності та управління.

ПрАТ «Газтек» належать пакети акцій: ПАТ «Львівгаз», ПАТ «Миколаївгаз», ПАТ «Івано-Франківськгаз», ПАТ «Севастопольгаз», ПАТ «Дніпропетровськгаз», ПАТ «Запоріжгаз», ПАТ «Луганськгаз», ПАТ «Вінницягаз», ПАТ «Чернівцігаз», ПАТ «Волиньгаз», ПАТ «Житомиргаз», ПАТ «Тисменицягаз», ПАТ «Сумигаз», ПАТ «Кримгаз», ПАТ «Хмельницькгаз»²⁵.

²⁵ <http://gaztek.prat.ua/>

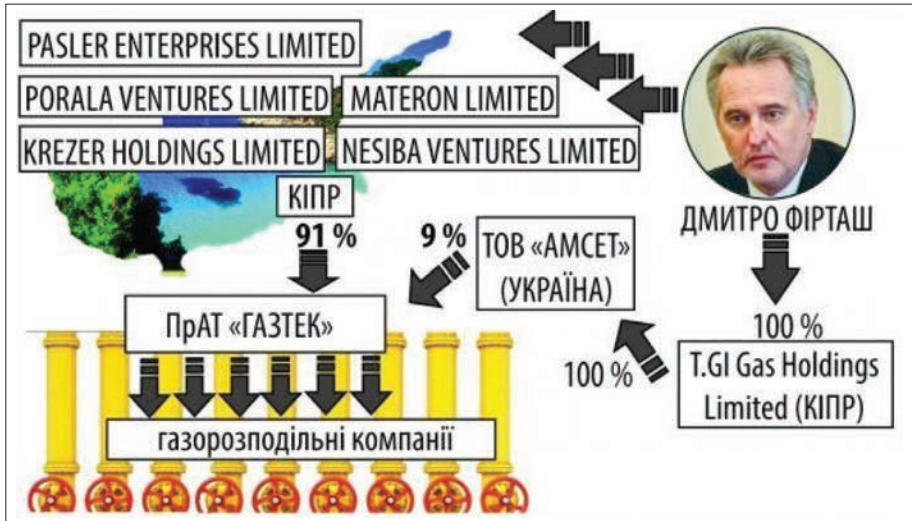

Рис. 1. Офіційна схема власності ПрАТ «Газтек».

Штат «Газтек» складався з трьох працівників. Управлінським консалтингом у газорозподільному секторі займається «Регіональна газова компанія» (РГК). Під брендом РГК працюють 20 газорозподільних компаній²⁶. Кінцевим бенефіціаром обох компаній є Д. Фірташ²⁷.

Домінуючі позиції він також має і у сфері хімічної промисловості України. Його лобістський потенціал дозволив зберегти схему постачання стратегічно важливої для російського ОПК ільменітової сировини з українських джерел через первинну переробку та отримання двоокису титану в окуповану Криму. Не дивлячись на російську агресію, в обхід санкцій. Завдяки цьому найбільший російський виробник титанової продукції металургійна компанія «ВСМПО-АВІСМА» продовжила забезпечення провідного виробника озброєння та військової техніки РФ корпорації «Ростех».

2.1.2. МедведЧекісти

Найбільшу увагу з боку Росії отримує Віктор Медведчук та його оточення. Це політико-бізнесове угруповання поступово перебирає вплив в найбільшій опозиційній силі та наростило свої медіа-активи. Через санкції, впроваджені проти

²⁶ https://104.ua_

²⁷ <https://www.pravda.com.ua/news/2017/05/25/7144986/>, https://zn.ua/energy_market/kak-v-ukraine-gazom-torguyut-_html_, https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2016/04/5/588187/_

нього США, В. Медведчук особисто, майже не володіє бізнесом, проте його дружина Оксана Марченко та давній партнер Тарас Козак мають достатньо потужний бізнес, який був би неможливий без сприяння керівництва РФ.

Статутний капітал компаній, які прямо або побічно асоціюються із родинним колом В. Медведчука, становить сьогодні близько 3 млрд грн. У медіа до цього кола відносять компанії «Укркапітал», «Спорт-тур», «Терра-Інвест», «Гармонія», «Галицька аграрна компанія», «Ландрас-Агро», «Галагробізнес МЗ», «Галичина-Органік», «ПСП «Оскар», «МБК Агротехніка» та інші. Діяльність півдесятка компаній викликає сумніви. Низка агрофірм, зокрема, «Галицька аграрна компанія», «Ландрас-Агро», «Галагробізнес МЗ», «Галичина-Органік» і «ПСП «Оскар», мають ознаки фіктивних і виглядають створеними заради ухилення від оподаткування. Показово, що ці компанії «ковтали» значні суми від інших бізнес-структур родинного кола.

Для створення бізнес-ланцюжка фінансування проросійських сил в Україні в Москві було вирішено використати постачання нафтопродуктів, оскільки 4/5 їх обсягу, що споживається, забезпечуються імпортом з РФ і Білорусі. Тому з 2014 року акціями п'яти російських кампаній, а саме — «Новошахтинського заводу нафтопродуктів», «НЗНП Трейд», «Південь Енерго», «Торгового Дому НЗНП» і «Роузвуд Шиппінг», став володіти кіпрський офшор Ventolor Investment Limited. Кінцевого бенефіціара приховано за ланцюжком офшорів. За висновками ЗМІ, ним є Оксана Марченко, дружина В. Медведчука.

Новошахтинський завод у Ростовській області не можна назвати найбільшим гравцем галузі, проте його доходи в останні кілька років стабільно зростали. Наприклад, за підсумками 2017 року чистий прибуток збільшився в 3,6 разу. Того ж року всі п'ять компаній, співвласниками яких є близькі до Медведчука і Козака офшори, в сумі заробили 6 млрд рублів. Завод також отримував субсидії від місцевої влади Ростовської області.

О. Марченко — єдина власниця кіпрської Tumillon Investments Ltd., яка через інші кіпрські компанії володіє часткою в 51,1% у російській компанії «НЗНП Трейд». Остання виграла конкурс на право видобувати нафту на Гавриківському родовищі у Ханти-Мансійському автономному окрузі. Його запаси оцінювали у понад 40 млн тонн. Показово, що у конкурсі на видобуток нафти на цьому родовищі приватна «НЗНП Трейд» обійшла державну «Роснефть» через його умови. Згідно з ними, брати участь у конкурсі могли лише компанії з Ростовської області. А у цій області була лише одна фірма — «НЗНП Трейд». Навряд чи такий конкурс міг відбутися без погодження з вищим керівництвом РФ. Співзасновником «НЗНП Трейд» є Наталія Лавренюк, яку вважають цивільною дружиною депутата Верховної Ради Тараса Козака.

Через швейцарську International Trading Partners AG 2015 року було отримано контроль над продуктопроводом «Прикарпатзахідтранс» для найменш витратного і бізнесово найбільш прибуткового трубопровідного постачання дизпалива в Україну. Придбання активу було б неможливим без схвалення на найвищому рівні в Москві, адже власником його була російська державна компанія — оператор нафтотранспортної системи АК «Транснефть». Свого часу АК «Транснефть» отримала контроль над цим українським активом, що перейшов у державну власність після розпаду СРСР. Ще 2014 року трубопровід «Прикарпатзахідтранс» належав до державної власності України. Однак 2015-го через суд контроль над трубопроводом отримала АК «Транснефть». Антимонопольний комітет України погодив це придбання. Восени 2016 року нафтопровід запустили в роботу. Для цього Міноборони України викупило старе і низькоякісне дизельне паливо, що містилося у трубі, аби власники трубопроводу змогли транспортувати ним нове з Росії. Відразу після купівлі нафтопродуктопроводу Росія зняла ембарго на постачання в Україну дизельного палива. У подальшому, 2019 року, «Прикарпатзахідтранс» перейшов під контроль білоруської компанії «Нефтебитумный завод», який став власником частки у 51% «Прикарпатзахідтрансу», а решта залишилися за швейцарською компанією International Trading Partners (48%) і за Анатолієм Шефером (1%), який нею керує.

У 2016 році швейцарська компанія Glusco Energy S.A. купила мережі АЗС «Роснефти» в Україні. «Роснефть» володіла в Україні мережею зі 141 АЗС у 12 областях, які раніше належали ТНК-ВР. Glusco Energy S.A. виявилась афілійованою зі швейцарським нафтотрейдером Proton Energy Group. Директор Proton Energy Group S.A. і Glusco Energy S.A. — одна й та сама особа Нісан Моїсєєв. Інформація про кінцевих бенефіціарів цих компаній не розкривається, але з урахуванням дружніх відносин між Моїсєєвим і Медведчуком можна припустити, що вони перебувають в оточенні останнього. Glusco Energy було створено спеціально для виходу в ритейл. Вона зареєструвала в Україні дочірню компанію «Глуско Енерджі Україна», яка через рік вийшла на внутрішній ринок країни. Поставки з Росії 2018 року забезпечили 40% українського ринку дизельного палива — 2,6 млн тонн.

Тарас Козак також є міноритарним власником скандального тютюнового монополіста в сфері дистрибуції цигарок компанії «Тедіс Україна» (раніше називалася «Мегаполіс»). Контроль над часткою в «Тедісі» забезпечувався через ланцюжок з двох кіпрських фірм Havanor Management Limited і Turul Investments Limited. За оприлюдненою у ЗМІ інформацією, компанія «Тедіс Україна» відома не тільки тим, що за часів Януковича отримала монополію на поставки сигарет в Україні, але й тим, що один із мажоритарних власників з Росії Ігор Кесаєв одночасно є власником заводу з виробництва стрілецької зброї у Коврові і постачальником російської армії.

Слід оточення Медведчука є й у постачанні вугілля з окупованих територій. Так, 2014 року до переліку постачальників вугілля з окупованих районів Донбасу на ТЕС ПАТ «Центренерго» увійшла зареєстрована в Гонконзі компанія Arida Global Ltd., яку пов'язують з ним.

Також важливим сегментом бізнесу стала реалізація скрапленого природного газу, попит на який в Україні зростає. Наприкінці 2016 року в традиційних імпортерів скрапленого газу почалися проблеми. Діями СБУ, Мінекономрозвитку та митниці його імпорт було зупинено. Одночасно з'явилися фірми, які почали імпортувати великі обсяги скрапленого газу з Росії. При цьому експерти відзначають, що дії СБУ було синхронізовано з діями російських органів контролю. Митна служба разом із СБУ почала тиснути на імпортерів скрапленого газу. А в Росії Федеральна служба експортного контролю визначила Proton — дочірню структуру Glusco — як єдиного експортера ресурсу «Роснефти». Після цього на Українську енергетичну біржу було виставлено партії СПГ від чотирьох фірм, які раніше не були помічені в імпорті великих обсягів скрапленого газу. Це «Глуско Україна», «Креатив Трейдинг», Wexler Global LP (Британія) і Gikka Limited (Британські Віргінські Острови). Усі чотири пропонували українським споживачам скраплений газ виробництва «Роснефти».

Попри потужну політичну та медійну підтримку з боку Москви, у 2019 році невдачею для Кремля та маріонеткового політичного тандему Медведчук—Бойко закінчилися спроби відновити газовий бізнес із «Газпромом» з одночасним нав'язуванням владі російського бачення транзитного контракту та майбутнього ГТС України.

Візити керівництва політичної партії «Опозиційна платформа — За життя» до Росії, зустрічі з О. Мільєром, Д. Медведєвим, В. Путіним і фейкові «переговори по газу»²⁸, на які їх ніхто не уповноважував, могли мати зовсім іншу мету. Не виключено, що вони намагалися допомогти «Газпрому» не віддавати коштів, які той мав сплатити «Нафтогазу» згідно з рішеннями Стокгольмського арбітражу, а конвертувати їх у газові постачання в Україну за вигідною бізнес-схемою, яка стала би легальною основою довгострокового фінансування політичної сили.

Якщо проаналізувати створення й розвиток «Опозиційної платформи — За життя», то можна з достатньою ймовірністю припускати, що значну частину ресурсів, отриманих за описаними вище схемами, було використано на діяльність саме цієї політичної сили. До того ж реалізація зазначених вище обладунк, крім прямої економічної шкоди, суттєво підриває й сам по собі економічний потенціал України, з точки зору економічної безпеки.

²⁸ https://www.facebook.com/yuriy.vitrenko/posts/10156706175123458_https://zagittya.com.ua/news/novosti/lidery_opozicionnoj_platfomy_1_za_zhizn_proveli_vstrechu_s_premierministrom_rf_dmitriem_medvedevym_i_rukovodstvom_edinoj_rossii_.html

Також впадає у вічі і менш помітна, але наполеглива діяльність іншого народного депутата кількох скликань Верховної Ради України — Андрія Деркача, випускника Академії міністерства безпеки РФ 1993 року з дипломною роботою «Организация и проведение встреч с негласной агентурой». Його активність в Україні у різні часи була пов'язана як із збройовим бізнесом і медіасферою, так і з енергетичним сектором, починаючи з нафтоперевалки в Одесі і закінчуючи НАЕК «Енергоатом» та державним концерном «Укратомпром», які він очолював у 2006–2007 роках, суміщаючи це з парламентською діяльністю. Політична траєкторія А. Деркача пройшла через різні політичні сили, але всі вони так чи інакше пов'язані з «партіями влади», що зайвий раз вказує на наміри впливати на прийняття тих чи інших рішень. НАЕК «Енергоатом» нині перебуває в центрі уваги угруповання А. Деркача стосовно делегування туди осіб із найближчого оточення. Вони, за алгоритмом роботи агентури, мають забезпечити необхідні трансформації державної компанії в бік кооперації з Росією. Зокрема, в частині мінімізації закупівлі ядерного палива від альтернативного постачальника (компанія Westinghouse) і відновлення статусу монопольного постачальника — російської компанії «ТВЕЛ».

Зараз спостерігається підвищена активність групи депутатів щодо зміни законодавства України в частині обмеження участі іноземних громадян у складі наглядових рад. Передусім це стосується НАК «Нафтогаз України», яка завдала відчутного удару по російському «Газпрому» у міжнародному арбітражі в Стокгольмі, стягнувши з нього майже 3 млрд дол. США. Фактично це досягнення української

компанії стало можливим не в останню чергу завдяки зміні системи корпоративного управління та появі наглядової ради з незалежними директорами. Проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення рівних прав та можливостей громадян із представництва у наглядових радах та органах правління державних унітарних підприємств, господарських товариств та державних банків та справедливого формування і ефективної діяльності таких наглядових рад із врахуванням національних інтересів України» з'явився у березні 2020 року в українському парламенті з подачі А. Деркача та О. Дубинського. Появу такого законопроекту, напевно, можна розглядати як реакцію проросійського парламентського лобі на лютневі заяви керівництва «Нафтогазу» щодо підготовки нових багатомільярдних позовів до «Газпрому», де, з-поміж іншого, фігурує і компенсація збитків, завданих «Газпромом» «Нафтогазу» через схему «РосУкрЕнерго». Усе це відображає прагнення як російського монополіста, так і його українських лобістів (група РУЕ) завдати удару по «Нафтогазу» зсередини України руками агентури впливу та як мінімум — заблокувати появу нових позовів у Стокгольмському арбітражі, а як максимум — змінити повністю керівництво державної компанії на лояльне «Газпрому», як це мало місце в період до реформи газового сектору 2015 року, що стала можливою лише після Революції Гідності.

Таким чином, можна підсумувати, що в енергетичному секторі відбувається реваншистська атака на державні підприємства задля відновлення над ними контролю з боку проросійських угруповань, мета якої — поновити залежність української енергетики від Росії та ізолювати національні компанії від співпраці з американськими та європейськими партнерами.

2.2. Фінансовий інжектор

2.2.1. Прямі російські інвестиції в Україну після Революції Гідності

Діяльність російського капіталу в Україні протягом 2014–2019 років відбувалася в умовах високого політичного ризику, який різко зріс унаслідок окупації та анексії Криму Росією та її вторгнення на Донбас. У зв'язку з цим політичний лобізм став невіддільним елементом управлінської стратегії російського капіталу в Україні для утримання позицій, мінімізації шкоди та проштовхування своїх інтересів.

Загалом за п'ять років після Революції Гідності присутність російського капіталу в Україні істотно скоротилася. Водночас такий відступ супроводжувався стратегічним перегрупу-

... в енергетичному секторі відбувається реваншистська атака на державні підприємства задля відновлення над ними контролю з боку проросійських угруповань, мета якої — поновити залежність української енергетики від Росії та ізолювати національні компанії від співпраці з американськими та європейськими партнерами.

ванням на позиції, які дозволяють більш або менш вдало маневрувати, особливо спираючись на можливості лобіювання в Україні. Крім інструментів класичного лобіювання, недоліки політичного і законодавчого поля України (включаючи саму по собі сферу лобіювання) дають змогу російським суб'єктам отримувати максимальну користь і здійснювати вплив при обмежених ресурсах. Особливо сприятливий ґрунт для цього закладає процвітаюча корупція та некомпетентність на багатьох рівнях державної влади, особливо після президентських і парламентських виборів 2019 року.

Вплив російських фінансових інтересів на українську банківсько-фінансову сферу сьогодні визначається не стільки їх питомою вагою в господарській системі України, скільки напрямом їх застосування. Ефект від фінансової діяльності примножується її зв'язком з політикою, а також її організаційними можливостями. Фінансовий вплив Росії на українську банківсько-фінансову систему здійснюється, зокрема, через:

- канали впливових українських галузевих лобі, які додатково виграють від специфіки галузевого розподілу фінансових операцій російських суб'єктів в Україні, в тому числі у фінансовій сфері;
- балансову політику фінансових установ, зокрема концентрацію активів у валютному та міжбанківському сегментах фінансового ринку;
- поєднання фінансового і політичного капіталу і стимулювання політичної діяльності основних бенефіціарів проросійських фінансових і господарських інститутів України;
- тиск на фінансову владу України за рахунок розширеної присутності в фінансово-інвестиційній сфері України.

У першому кварталі 2019 року, в розпал президентської кампанії в Україні, Росія різко зміцнила свої позиції як один із провідних інвесторів у фінансову і страхову сферу нашої країни, поступившись тільки Австрії та Кіпру. За даними Державної служби статистики України, обсяг інвестицій Росії в цей сектор досягнув 403,5 млн дол. США за період до 1 квітня 2019-го і становив близько 10,4% усіх іноземних інвестицій у цю сферу. За перший квартал 2019 року частка російських інвестицій в Україні у секторі фінансів і страхування зросла з 48,8 до 58,1% від загальної суми всіх інвестицій російських суб'єктів в Україні (рис. 1).

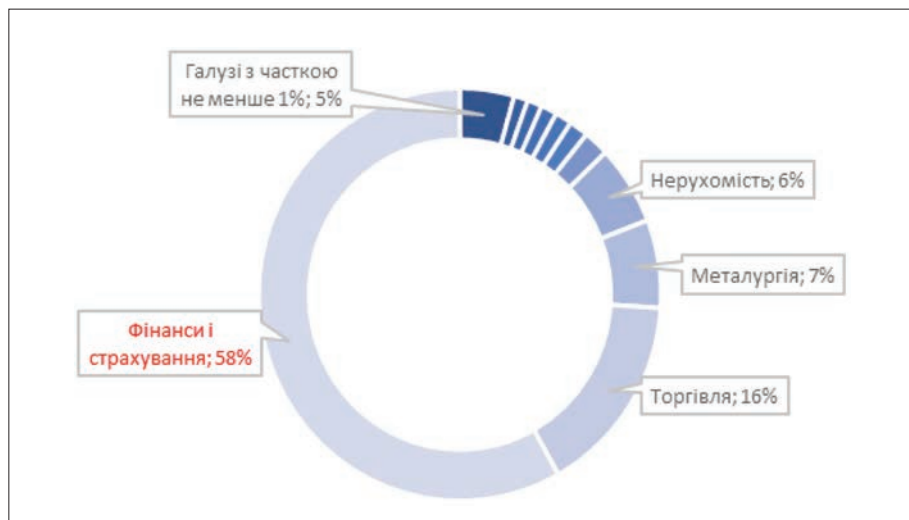

Рис. 2. Фокус російських інвестицій в Україні на 01.04.2019

Джерело: Державна служба статистики України.

Через жорстке регулювання виведення капіталу з України Національним банком фокус уваги громадськості був зосереджений на впливі вхідних іноземних інвестицій в Україну. Тим не менш привертає особливу увагу специфіка виведення капіталу з України через канал прямих інвестицій. У зв'язку з цим переважаючими напрямками виведення українського інвестиційного капіталу були перш за все Кіпр, потім Росія. Також відзначається певна кореляція між виведенням інвестиційних коштів України на Кіпр, обсягом виведення коштів з Донецької області і обсягом виведення коштів зі сфери професійної науково-технічної діяльності (науко-дослідна діяльність, дослідження і розробки), що яскраво простежується в наведеній нижче табл. 2.

Табл. 1. Прямі інвестиції з України на початок періоду, млрд дол. США

Напрямок	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	01.04.19
Всього з України	5,8	6,4	6,4	6,6	6,7	6,5	6,3	6,3	6,3	6,3	6,3
На Кіпр	5,3	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9
У Росію	0,2	0,2	0,2	0,3	0,4	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
З Донецької області	5,4	6,0	5,9	6,0	6,0	5,9	5,9	5,9	5,9	0,0	5,9
Зі сфери НДД	5,3	5,9	5,9	5,9	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0

Джерело: Державна служба статистики України.

2.2.2. Російські інвестиції у фінансовий сектор України

Загалом події 2014 року ознаменували початок довгострокового тренду скорочення присутності російського капіталу у фінансовому секторі України. Російські прямі інвестиції в цей сектор зменшилися з 2,7 млрд дол. США на початку 2014 року до близько 300 млн — на початку 2019-го (рис. 3). Відповідно, частка Росії в сукупності всіх іноземних інвестицій у цей сектор знизилася з 22,3 до 8,0%.

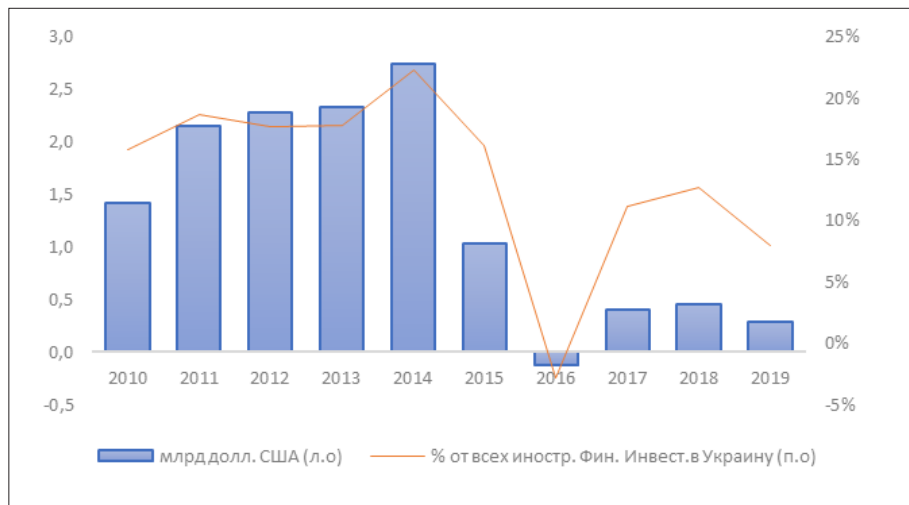

Рис. 3. Частка російського капіталу в іноземних інвестиціях у фінансовий сектор України, на початок періоду

Джерело: Державна служба статистики України.

Незважаючи на цю довгострокову тенденцію, інвестиції у фінансовий сектор залишалися важливим пріоритетом російського капіталу в Україні. У період з 2010-го по 2014 рік інвестиції в фінансовий сектор України перевищували 77% від усіх прямих інвестицій російських компаній у країні. Після 2014 року, за винятком 2015-го, попри стрімкий вихід з України, російський фінансовий капітал був на рівні понад 55% від всіх російських прямих інвестицій в Україну і залишався найбільш організованим сектором російського капіталу в Україні. Ця тенденція не тільки збереглася протягом 2019-го, а навіть посилилася. Операції російського капіталу ще більше зосередились у банківсько-фінансовому секторі, в результаті чого його частка з-поміж усіх російських капіталовкладень в економіку України зросла з 48,7% на початку року до 62,6% наприкінці року (рис. 4).

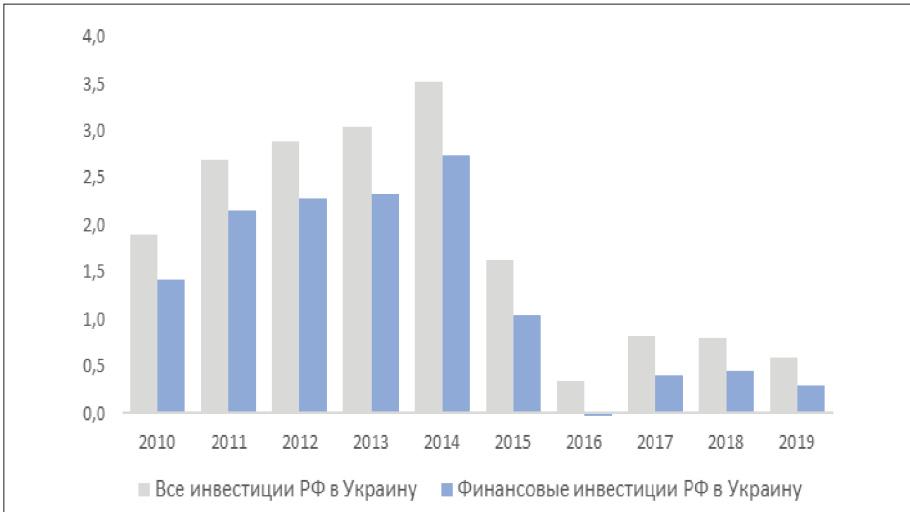

Рис. 4. Частка фінансового сектору в російських прямих інвестиціях в Україні, млрд дол.

Джерело: Державна служба статистики України.

За даними Державної служби статистики України, на кінець першого кварталу 2019 року російські інвестиції вже становили майже 10,4% від усіх іноземних інвестицій у фінансовій сфері, збільшившись на 2% у першому кварталі 2019-го. На 1 квітня 2019 року 58,1% усіх російських інвестицій в Україну в обсязі 403,5 млн дол. США було зосереджено саме тут.

Показово, що на 31 грудня 2018 року, за даними Держстату, російські вкладення у фінансову і страхову сфери України становили 690,2 млн дол. США, що дорівнювало майже 20% від усіх іноземних інвестицій у цей сектор. **Таким чином, за час проведення президентської кампанії в Україні з початку 2019 року російські гравці вивели близько 280 млн дол. США з банківсько-фінансової сфери України. В умовах заморожування трансфертів у Росію або в материнську компанію під час передвиборної кампанії в Україні ймовірність конвертації цих коштів у політичне фінансування для лобіювання російських інтересів перебувала на високому рівні. Іншими словами, виведений капітал цілком міг бути конвертований у політичну інвестицію. Непрямим підтвердженням цього припущення стала і короткострокова динаміка фінансових вкладень Росії в Україну на старті передвиборного періоду. Буквально напередодні президентських перегонів в Україні, в четвертому кварталі 2018-го, обсяг прямих російських інвестицій у банківську і страхову сфери України збільшується приблизно на 250 млн дол. США.**

Обсяг виведених із фінансової сфери інвестицій у січні 2019-го практично збігається з цією цифрою; і ці кошти могли благополучно розчинитися на ринку України під час виборчої кампанії. Після короткострокового сплеску в четвертому кварталі 2018 року обсяг прямих російських інвестицій у цю сферу повертається на колишній рівень кінця першого кварталу 2019-го до завершення президентського марафону (рис. 5).

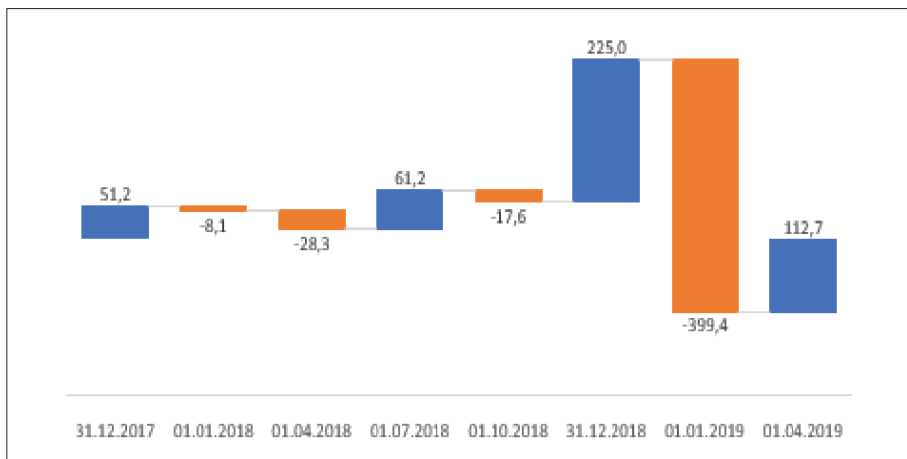

Рис. 5. Зміни динаміки російських вкладень у фінансовий сектор України в період президентської кампанії, 01.01.2018–01.04.2019, млн дол.

Джерело: Державна служба статистики України.

Примітки:

01.07.2018 — фактичний початок мобілізації основних сил до виборів.

01.10.2018 — завершення мобілізаційної підготовки учасників виборів.

01.01.2019 — офіційний старт президентської передвиборної кампанії.

2.2.3. Діяльність російських банків в Україні

За період після 2014 року половина банків із російським капіталом пішла з ринку України, в тому числі російський державний «ВТБ Банк» (із загальним активом у 26 млрд грн) у грудні 2018 року. На 1 квітня 2019 року в Україні діяли сім банків, кінцевими бенефіціарами яких у той чи інший спосіб є громадяни або суб'єкти Російської Федерації. З них два банки мають державне фінансування — дочірня філія «Сбербанка» Російської Федерації, ПАТ «Промінвестбанк» («Внешэкономбанк России»), а один є приватною транснаціональною корпорацією — «Альфа-Банк». Також в Україні діє «Перший інвестиційний банк», який на 88% належить російському громадянину, але який Національний Банк України не відносить до категорії банків іноземних груп. Нарешті, в цьому ана-

лізі банк «ЮНЕКС», незважаючи на українське громадянство його бенефіціара, олігарха і депутата Верховної Ради України Вадима Новинського, все ж можна було б віднести до російських агентів з огляду на активну проросійську позицію цього суб'єкта і його недавнє російське підданство.

На сьогодні абсолютним лідером серед банків із російським капіталом в Україні за активами є «Альфа-Банк Україна» (без урахування Укрсоцбанку). Комбіновані ж активи «Альфа-Банку» з Укрсоцбанком висувають цю групу на четверте місце за активами в банківській системі України і на перше місце серед недержавних банків і банків з іноземним капіталом в країні, причому з великим відривом. «Альфа-Банк», незважаючи на активну інформаційну кампанію, спрямовану на відмежування від російської геополітики, все ж глибоко вплетений у зв'язки із Росією. Більш того, в кінцевому підсумку PR-позиціонування банку скидається на дезінформацію: за рахунок приховування російського підданства за ширмою подвійного громадянства російському капіталу приписується в повідомленнях банку тільки близько 30% акцій установи замість майже 90% реального контролю з боку «громадян держави-агресора». Точно така сама маніпуляція відбувається і щодо Укрсоцбанку, придбаного «Альфа-Банком» 2016 року.

Також слід зазначити специфічні позиції деяких українських банків, кінцеві бенефіціари яких активно просувають російські інтереси в Україні, прикриваючись українським громадянством. Найяскравіше вираження такої стратегії російського лобі демонструє одноосібний акціонер «ЮНЕКС Банку», колишній громадянин Росії, а нині депутат Верховної Ради України Вадим Новинський. Цей бізнесмен активно спонсорує діяльність контраверсійної Російської православної церкви в Україні і проросійського «Опозиційного блоку». Особливо поширена така подвійна позиція в діяльності малих банків України з регіональним ухилом.

За підсумками 2018 року, 5 з 15 збиткових банків, зареєстрованих в Україні, були з російським капіталом (табл. 2). Сумарні збитки банківської системи становили 18,3 млрд грн, з яких 12,3 млрд грн — втрати саме банківських установ із російським капіталом. Таким чином, майже 70% втрат української банківської

системи мали російське походження. Їх згенерували три великі банки з російським капіталом:

- «Сбербанк Росії» — 7,6 млрд грн;
- Промінвестбанк — 3,3 млрд грн;
- Укрсоцбанк — 1,2 млрд грн.

Негативний результат російських банків драматично контрастує з ефективною роботою практично всіх іноземних банків, що діють в Україні (за винятком «Правекс-Банку»), середня прибутковість операцій яких була на рівні 36%. Слід зазначити, що така виняткова збитковість фактично прирівняється до прихованої дотації чи підкупу клієнтів — бенефіціарів послуг російських банків.

Табл. 2. Основні представники російського капіталу у банківському секторі України, млн грн, станом на 01.05.2019

Банківська установа	Активи	Депозити	Кредити	Фінансові результати
«Альфа-Банк»	70180	52019	31554	1310
Сбербанк	63163	7329	14453	-7614
Промінвестбанк	46100	3779	5801	-3340
Укрсоцбанк	34006	1217	7654	-1195
«Форвард Банк»	2610	1470	1093	-165
«Перший інвестиційний банк»	1793	1318	514	60
«Банк Юнекс»	1013	560	295	-11
ВСЬОГО	218866	67692	61365	-10955

Джерело: Національний банк України.

Загалом у період з початку 2015 року активи зазначених банків із російським капіталом впали з 14,4% від активів усієї банківської системи України до 11,5% станом на 1 травня 2019-го. Тим не менш за зовнішнім відступом цих банків криється досить серйозний системний ризик для фінансової системи України. Структура активів зазначених російських банків змінювалася в бік скорочення активів у національній валюті на 1% при збільшенні активів в іноземній валюті на 26%. Водночас для всієї банківської системи обсяг активів у національній валюті збільшився в 2,5 разу, а активів в іноземній валюті — на 27%. На 1 травня 2019 року валютні кошти становили майже 70% активів банків із російським капіталом при середньому рівні в 40% для всієї банківської системи України. Валютні активи банків із російським капіталом становлять понад 20% усіх валютних активів банків України і прирівнюються до 27% від офіційних валютних резервів Національного банку України. Така концентрація валютних коштів у

руках російських банків створює серйозні важелі для тиску на монетарну владу й успішного лобіювання своїх інтересів у банківському і фінансовому секторах України.

Зміни питомої ваги галузей в оборотах банків із російським капіталом також відображають зміну пріоритетів російського капіталу в Україні. В цілому простежується зміщення акценту з базових сировинних секторів і сфери послуг (у тому числі фінансових послуг і торгівлі) у технологічні галузі (рис. 6). На зміну чотирьом пріоритетним до 2014 року галузям вкладення російського капіталу — енергетика, металургія, торгівля та послуги прийшла нова четвірка: транспорт і зв'язок, сільське господарство і харчова промисловість, будівництво і машинобудування. Таке зміщення позиціонування російського капіталу може забезпечити їм голос у формуванні нової української економіки, особливо на стратегічних напрямках інтеграції з європейськими ринками.

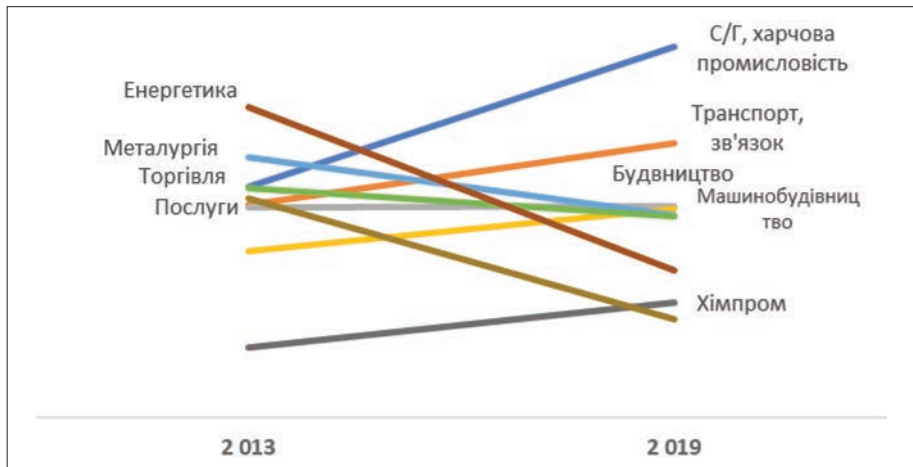

Рис. 6. Зміни пріоритетів банків з російським капіталом після 2013 року (Ranking)

Джерело: фінансові звіти банків.

2.2.4. Лобіювання російських інтересів у банківсько-фінансовій сфері

У результаті відкритої військово-політичної та торговельно-економічної війни між двома країнами український діловий клімат для російського капіталу ставав дедалі більш токсичним. Операції російського капіталу втратили сенс, стали малорентабельними або зовсім збитковими. З огляду на ці обставини перебування в Україні потребувало не тільки ділової, але й політичної кмітливості. І лобістська діяльність відіграє центральне місце в цих стратегічних іграх на утримання

позицій в умовах слабших ринкових можливостей. Слід при цьому відзначити, що корупційне середовище чинить мультиплікаційний ефект на можливості лобіювання фінансових інтересів російських суб'єктів в Україні.

Охарактеризовані вище основні параметри операцій російського капіталу в банківсько-фінансовій сфері дають можливість окреслити основні канали лобіювання його інтересів в Україні. Це, зокрема, такі:

1. Канал персоналізованих відносин. Мова йде перш за все про інструменти особистих зв'язків і інсайдерських контрагентів. Російський капітал ефективно використовує цей інструмент в умовах слабо розвиненої системи регулювання лобістської діяльності в Україні і високої корупційної піддатливості української державної системи. Найбільш яскраве виконання цієї стратегії — це надання колишнім державним чиновникам високих функцій, зробивши їх відповідальними за зв'язки з державною владою і регуляторними інстанціями. Російські банки залучали на роботу людей із багатим досвідом роботи у владі, що зберегли мережу зв'язків, зважаючи на свою минулу службу на державних посадах. Разом з тим також експлуатується можливість перетворення на агентів впливу людей, які прийшли до влади після роботи в російських або з російською часткою компаніях. З цієї стратегією пов'язано і просування колишніх або діючих представників компаній у державні сфери, що мають інтереси для установи. Для прикладу, на момент входження в Україну 2008 року «Сбербанк Росії» залучив на посаду голови правління новоствореного представництва в Україні колишнього міністра фінансів України Ігоря Юшка — людину, яка добре підкована у питаннях роботи української фінансової системи і бюрократичної машини та мала глибокі зв'язки на найвищих рівнях. Також відомим фактом є робота бізнесмена Тимура Хромаєва у «Сбербанку Росії» в Україні в 2002-му (згідно з інформацією НБУ²⁹) як заступника голови правління. На момент призначення Хромаєв мав досвід роботи в Міністерстві фінансів України, служив сполучною ланкою між міністерством, Національним банком України та Державною казначейською службою України в процесі управління державним боргом України. Пізніше, в 2015 році, як відомо, Хромаєв став головою Національної комісії України з цінних паперів та фондового ринку.

2. Канал галузевого лобіювання. Інвестиційні та ділові переваги російського капіталу розподілені переважно на користь економічних секторів, які мають сильне галузеве лобі в Україні, — сільське господарство, транспорт, машинобу-

²⁹ Швидше за все, йдеться про функцію заступника голови правління російського банку «НРБ-Україна», який з часом став основою формування дочірнього банку «Сбербанку Росії» в Україні.

дування та інші. Партнерство в цих галузях дає змогу скористатися їх ресурсами зв'язку та лобіювання для продавлювання своїх інтересів. Відомо, наприклад, що промислове лобі було однією з вирішальних сил, які зірвали підписання Угоди про асоціацію з ЄС колишнім президентом В. Януковичем 2013 року. Фокус російського капіталу в таких сферах економіки, як будівництво, металургія, фінанси і торгівля, відкриває можливість ефективного просування своїх інтересів у вищих органах влади країни — на рівні президента, Кабінету міністрів і парламенту за рахунок використання важелів впливу цих галузей на економіку країни, а найголовніше, за рахунок їх розвиненої лобістської інфраструктури.

3. Спеціалізоване фінансове лобі. Членство в спеціалізованих банківсько-фінансових асоціаціях України, поряд із намаганнями встановити контроль над біржовими та іншими фондовими організаціями України, дозволяє російським фінансовим установам мати безпосередній доступ до фінансової влади і дієвий інструмент впливу на неї.

4. Прямий політичний вплив за рахунок бізнесменів-політиків і власного фінансового лобі в парламенті і у владі. Крім дружніх банківських власників і фінансистів, які перетворилися на політиків і парламентаріїв, російський капітал має свій загін симпатиків на різних рівнях влади, в тому числі у різних державних, експертних, дорадчих органах і комісіях.

5. Вплив на суспільну думку через дружніх аналітиків ринку, журналістів та експертів, спеціалістів неурядових інформаційно-дослідних центрів.

3. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОРОСІЙСЬКИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

3.1. Донорське сприяння

Одним із напрямків діяльності Росії з підготовки агресії проти України стала робота з населенням України для створення підґрунтя і сприятливого для РФ середовища серед українських громадян. План реалізовувався в рамках концепцій «руський мир» і підтримки співвітчизників, що, серед іншого, передбачало створення і розвитку широкої мережі проросійських неурядових і політичних організацій в Україні.

На території України діяла широка мережа проросійських неурядових організацій, як зареєстрованих в Україні, так і українських представництв російських громадських організацій. Велика кількість цих організацій припинила чи призупинила свою роботу з причини досягнення своєї мети або вжиття відповідних заходів протидії з боку державних органів України та української громадськості. Частина ж продовжують існувати й до сьогодні.

Основне офіційно задеклароване спрямування діяльності проросійських неурядових організацій:

- захист прав і свобод російськомовного населення України;
- сприяння зміцненню і розвитку російської мови на території України;
- розвиток в Україні російської культури та російського православ'я;
- інформування населення України про стан і перспективи розвитку україно-російських відносин.

Насправді проросійські громадські організації прямо і опосередковано ***сприяли просуванню національних інтересів Російської Федерації в Україні***. В цьому напрямку вони ***виконували низку завдань***:

- інформування громадськості України про зовнішньополітичні пріоритети Російської Федерації на пострадянському просторі, нав'язування проросійських поглядів;
- пропагування ідей єдності східнослов'янських народів, з використанням історичних засобів, для просування російських пріоритетів зовнішньої політики;
- поширення серед російськомовного населення України атмосфери невдоволеності українською державною політикою та створення у такий спосіб передумов для нестабільності в регіонах його компактного проживання — на сході та півдні країни;
- формування суспільної думки в інтересах Росії та негативного ставлення до інтеграції України в НАТО і ЄС;
- перешкоджання реалізації державних програм і планів, спрямованих на європейську і євроатлантичну інтеграцію України, в тому числі й проведенням громадських акцій;

- демонстрація Росії в образі світового центру сили, держави-заступниці російськомовного населення України, гаранта стабільності і безпеки;
- розширення кола російськомовних ЗМІ та інших друкованих видань;
- вивчення соціально-політичного становища в країні, стану справ з російськомовним населенням з метою інформування політичних кіл РФ.

Часто з метою більш аргументованого переконання російськомовного населення України проросійські організації вдавалися до маніпулювання поняттям «руський», яке в українській мові має два переклади відповідно до двох його значень: «руський» — той, що взяв свій початок з часів існування Русі; «російський» — тобто російського походження. В першу чергу це стосується мови і національності. Використовуючи виключно російську мову, проросійські організації активно допомагають Росії зміцнювати її наратив про походження від Русі, що спрямовано на підрив української державності.

Для фінансової та організаційної підтримки цієї діяльності використовуються безпосередньо російські ресурси та українські проросійські організації. До перших належать:

- Фонд «Русский мир»;
- Фонд підтримки публічної дипломатії ім. А.М. Горчакова;
- Федеральне агентство «Россотрудничество» (рис. 7).

Рис. 7. Російські джерела фінансування НУО в Україні

Фонд «Русский мир» проводить антиукраїнську діяльність, маскуючи її під сприяння мові, підтримку співвітчизників, історичні, культурні, наукові, освітні та інші заходи. Фінансова підтримка надається у формі грантів для реалізації проєктів або проведення заходів. Крім цього, фонд надає фінансову підтримку окремим організаціям на постійній основі, у тому числі й в Україні.

Так, у квітні 2016 року в Києві було створено ВГО «Російське національно-культурне співтовариство» («Русское национально-культурное общество») на чолі з Євгеном Баклановим³⁰. Створення організації відбулося за підтримки фонду «Русский мир» і ФА «Россотрудничество». Серед нещодавніх заходів, 5–7 липня 2019 року в Полтавській області за підтримки фонду «Русский мир» ВГО провела заходи з нагоди 310-річчя Полтавської битви, на які зібрали десятки українських учасників з різних областей³¹. 19 жовтня 2019 року у Львові, у співпраці з львівськими міськими громадськими організаціями «Земляцтво ленінградців у Львові «Пітер-клуб» і «Жіночий клуб «Лада», був проведений XIV регіональний літературно-історичний конкурс старшокласників із шести шкіл Львова і Тернополя під назвою «Люблю тебя, Петра творенье...». Організація активно закликала українців через свої ресурси долучитися до російської пропагандистської онлайн-акції «Бессмертный полк — без границ!», а також молодь — подавати заявки на навчання у вузах РФ за квотою.

3 вересня 2015 року в Києві працює «Центр правових консультацій для співвітчизників»³². Засновником центру стала ГО «Объединение соотечественников «Мирные инициативы — Развитие» за підтримки «Россотрудничества» і фонду «Русский мир». Керівником центру є також Євген Бакланов. Небезпекою діяльності цього центру є те, що він активно працює із внутрішньо переміщеними особами із Донецької і Луганської областей. У стрічці новин про рішення правового характеру в Україні об'єднання розмістило привітання Путіна з 75-річчям перемоги у Великій Вітчизняній війні.

У 2011 році у м. Києві був створений Фонд «Слов'янські цінності», керівник — Олександр Гуділов, який був перереєстрований 2014 року за активної участі того ж Євгена Бакланова³³. Фонд працює по всій території України, проводить заходи, надає підтримку різним ініціативам, зокрема, в Чернігові, Харкові, Житомирі, Полтаві та інших містах. Заходи підтримуються фондом «Русский мир».

³⁰ http://www.bfro.be/ru/v-kyieve-sozdano-russkoe-nacional-no-kul-turnoe-obschestvo.html?cmp_id=108&news_id=18957.

³¹ <https://russkiymir.ru/news/259154/>.

³² <http://mir-in-razvitie.ru/>.

³³ <http://scfond.ru/>

Російські центри (русские центры) в Україні практично відсутні, за винятком тимчасово окупованих територій — у Луганську, Донецьку і Горлівці. Партнером фонду «Русский мир» є Російський центр науки і культури в Києві³⁴. Цей центр, зокрема, сприяє навчанню українських студентів у російських вузах. Водночас кабінети «русского мира», згідно з інформацією із сайту цього фонду станом на липень 2019 року, були відкриті й за межами окупованих територій — у містах Миколаїв і Херсон та на Харківщині — в містах Балаклія, Валки, Вовчанськ, смт Золочів, Ізюм, Красноград. Не дивно, що Харківська область 2014 року стояла за крок до перетворення на так звану «ХНР». Залишається відкритим питання, чи є випадковим збігом наявність кабінету «русского мира» в місті Балаклія і вибухи на військових складах у березні 2017 року. Однак уже станом на травень 2020 року Україна була відсутня в оприлюдненому переліку кабінетів «русского мира».

Фонд «Русский мир» своїми партнерами назвав 155 організацій в Україні³⁵, у тому числі такі:

- Всеукраїнське національне культурно-просвітницьке товариство «Русское собрание» (Київ) з відділенням у Вінниці;
- Всеукраїнське товариство російської культури «Русь» (ВОРК «Русь») (Київ) з відділеннями у Вінниці, Миколаєві, Одесі, Херсоні, Запоріжжі, Харкові і Хмельницькому;
- ВГО «Русская школа» (м. Київ, має представництва у 20 областях);
- Дніпропетровська обласна благодійна організація «Добродар» (Дніпро);
- Закарпатське товариство російської культури «Російський дім» (Мукачеве);
- Ізмаїльське Пушкінське товариство (ІПО) (Ізмаїл);
- Київське міське національно-культурне товариство старообрядців-липован (Київ);
- Київське товариство російських співвітчизників «Родина» (Київ);
- Новоград-Волинське козацьке товариство Міжнародної громадської організації (Новоград-Волинський);
- Товариство бурятської культури (ОБК) м. Києва та Київської області (Київ);
- Товариство донських козаків Луганської області (Україна);
- Товариство російської культури «Русский мир» (с. Минай);
- ГО «Луганський округ донських козаків»;
- Російська національна громада «Русич Миколаїв» (Миколаїв);
- Російська община м. Києва (Київ);

³⁴ <http://ukr.rs.gov.ru/ru>

³⁵ <https://russkiymir.ru/catalogue/catalog.php?country=72>

- Російське національно-культурне товариство Харківської області (РНКО ХО) (Харків);
- Російське товариство ім. А.С. Пушкіна (Львів);
- Харківський союз колективів і майстрів російської народної творчості (Харків).

Більшість цих організацій перебувають у «режимі очікування» або ж залучаються до разових акцій. Утім, є організації, які й сьогодні активно діють.

Фонд Горчакова на сьогодні діє переважно на окупованих територіях України. Так, у серпні 2019 року він підтримав проведення молодіжного табору-форуму «Донузлав», участь у якому, серед інших, узяли представники з ОРДЛО. Серед проєктів, які фінансово підтримані фондом, є проєкт «Телеміст «Мирний діалог Росії й України». У жовтні 2018 року в Ялті фонд разом з Інтеграційним комітетом «Росія — Донбас» провів міжнародну конференцію «Російсько-українські відносини: проблеми і перспективи». Участь у заході взяли й окремі українські експерти (політолог Павло Рудяков).

Залучення українських експертів до російських заходів для демонстрації «іншої проросійської України» стало одним із важливих напрямків діяльності фонду. 13 червня 2017 року в Москві Фонд Горчакова провів експертну дискусію «Українське питання. Сценарії розвитку української кризи», на якій виступив представник росієцентричного Київського центру політичних досліджень і конфліктології М. Погребинського (Денис Кірюхін).

Федеральне агентство «**Россотрудничество**» (<http://rs.gov.ru/ru/about>) має своє офіційне представництво в Україні — Російський центр науки і культури в Києві (м. Київ, вул. Борисоглібська, 2), керівник — Лідія Дяченко. ФА «Россотрудничество» працює, з-поміж інших, з такими організаціями в Україні:

- ГО «Центр національних культур» (м. Київ): проведення публічних заходів, зокрема, Міжнародного дня миру 21 вересня 2019 року;
- Міжнародна асоціація слов'янського єднання ім. П.А. Столипіна (м. Київ): проведення публічних заходів, зокрема, у Києво-Печерській лаврі у співпраці з посольством РФ в Україні;
- Міжнародний педагогічний клуб (м. Київ): проведення заходів із популяризації російської мови і культури;
- ГО «Харківське товариство східних слов'ян» (м. Харків): проведення історичних читань;
- ГО «Ветераны Великой Отечественной войны, труда и воинской службы»;
- ГО «Русич Миколаїв» (м. Миколаїв): проведення культурних заходів;
- Молодіжний клуб «Киевлянин» (м. Київ);

- ГО «Земляцтво ленінградців у Львові «Пітер-клуб» (м. Львів);
- Київське товариство російських співвітчизників «Родина» (м. Київ): проведення культурних заходів.

ФА «Россотрудничество» також співпрацює з іншими громадськими організаціями в Україні на разовій основі, включаючи дитячі та культурні організації. «Россотрудничество» організовує та надає підтримку заходам мовного (поширення російської мови), культурного, історичного, гуманітарного характеру. Особливу увагу агентство приділяє роботі з організаціями соціально вразливих верств населення, оскільки за відносно невеликих фінансових витрат з ними легше встановити партнерстві відносини. У полі зору агентства й українські діти. Так, навесні 2020 року «Россотрудничество» реалізувало проєкт «Пам'ять поколінь: українські діти про війну»³⁶, у рамках якого дітей залучають до читань віршів про Велику Вітчизняну війну та участі в акції «Бессмертный полк» (див. фото нижче).

Джерело: <http://ukr.rs.gov.ru/ru/news/68334>

У 2008–2009 роках співавтор цієї публікації провів дослідження проросійських організацій в Україні, що представляли собою небезпечну мережу, і воно вказало на загрозу для державної безпеки України, що виходила від таких організацій. Результати дослідження були представлені в РНБОУ. Роботу було оновлено

³⁶ <http://ukr.rs.gov.ru/ru/news/68139>.

2015 року та оприлюднено³⁷. Частина з виявлених тоді громадських організацій опинилася в тимчасово окупованих Криму та ОРДЛО, а тому їх наразі недоцільно аналізувати. До аналізу включено організації, які активно діють або перебувають у «сплячому режимі», але залишаються зареєстрованими.

На додаток до перелічених вище організацій, з якими безпосередньо працюють зазначені російські фонди, серед основних проросійських неурядових організацій в Україні, що були створені до 2014 року, але й на сьогодні залишаються зареєстрованими, є такі³⁸:

- Всеукраїнська громадська організація «Руський Рух України» (м. Київ, вул. Малишка, 21А, кв. 112), має десять осередків, у тому числі у Львові, Запоріжжі, Одесі, Ужгороді, Білій Церкві, Донецькій і Луганській областях;
- Всеукраїнська громадська організація «Союз Російського народу»;
- Всеукраїнська громадська наукова організація «Українська Академія русистики»: має Луганський осередок. Ще 2008 року організація видала 25 тис. підручників для 5-го класу «Страноведение. Россия» і для перекваліфікації вчителів «Воссоединение Руси», які поширювались у Криму, Донецькій і Луганській областях та які можна знайти там у бібліотеках і сьогодні³⁹;
- Всеукраїнська громадська організація «Правозахисний громадський рух «Російськомовна Україна» (м. Київ, вулиця Є. Чавдар, 8, офіс 2, голова — Колесніченко Вадим Васильович): осередок цієї організації є в окупованому Донецьку;
- Всеукраїнське громадське об'єднання «За Україну, Білорусь і Росію» (ЗУБР, м. Київ, вул. Ревуцького, 44-б, кв. 68, голова — Мазур Олена Анатоліївна): має осередки в Кропивницькому, Запоріжжі і на Закарпатті;
- Громадська організація «»Союз вірних козаків» (м. Київ): керівником організації також значиться О.Мазур, депутат третього скликання, заступник керівника «Центру наукових ініціатив» НАУ; перебуває у санкційному списку України, ЄС, США, Великої Британії, Канади і Японії; в Одесі з 2009 року діє споріднена організація — ГО «Союз вірних козаків чорноморських імені Олександра Суворова» (м. Одеса, вул. Героїв Сталінграда, 14/17);
- Всеукраїнська громадська організація «Російсько-український інтеграційний форум» (м. Київ, вул. Бортницька, 45): є співзасновником «Російсько-українського інвестиційно-комерційного центру» (м. Київ, вул. Лютеранська, 20, директор — Собчишина Любов Станіславівна), разом з російським ГО «Російський союз товаровиробників», ГО «Російський медіа центр» та окремими підприємствами;

³⁷ http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pubpolpr_2016_1_10.pdf.

³⁸ <http://www.materik.ru/nationals/database/migrants/index.php?country=34>.

³⁹ http://texty.org.ua/pg/article/textynewseditor/read/75230/Cherez_apatiju_miscevoji_vlady_na_skhodi_Ukrainy.

- Громадська організація «Російська община України» (м. Київ, Оболонський проспект, 9, кв. 218): має відділення в Одесі, Херсоні і Дніпрі;
- Всеукраїнська громадсько-педагогічна організація «Російська школа» (м. Київ): була перереєстрована 2015 року (<http://schoolru.com.ua/about/>);
- Громадське об'єднання «Культурно-мовне рівноправ'я», м. Харків (голова — Геннадій Макаров): відсутнє в реєстрі, але сайт організації підтримується і має відверто проросійське спрямування; Г. Макаров є головою «Русского Вече»;
- Міжнародна громадська організація «Всесвітній Російський Собор» (м. Київ, вул. Драгоманова, 5, кв. 354, зареєстрована голова — Г.В. Мокієнко);
- Слов'янський комітет України (м. Київ, бул. Лесі Українки, 21А, кім. 7, голова — Лавриненко Микола Федорович): має сім регіональних відділень;
- Харківська обласна громадська організація «Русь Триєдина» (Харківська обл., Чугуївський р., смт Малинівка, вул. Богдана Хмельницького, 4, кв. 18): перебуває в стані припинення діяльності.

Крім цього, де-юре існує й Український філіал Інституту країн СНД (м. Київ, вул. Сакаганського, 119, директор — Денис Олегович Денисов), однак його активність на сьогодні практично припинена.

3.2. Генератори громадської активності

Варто звернути увагу на роботу окремих проросійських організацій. Так, Закарпатське обласне товариство російської культури «Русь» перейняло активність своїх попередників — товариств російської культури Ужгорода та Мукачєвого. Вже кілька років у товариство «Русь» входять: осередок Іршавського району, ужгородська «Застава», федерації скаутів «Галицька Русь», благодійний фонд «Нова сім'я». Товариство діє у Мукачєвому, Хусті, Ужгородському районі, с. Пушкінево Виноградівського району. Разом із колективними членами товариство налічує близько тисячі осіб. «Русь» входить до Всеукраїнського союзу громадських організацій «Російська співдружність» і Всеукраїнської координаційної Ради організацій російських співвітчизників. Члени товариства представляли Україну та Закарпаття в Росії на II і III Всесвітніх конгресах російських співвітчизників.

Всеукраїнське громадське об'єднання «За Україну, Білорусь і Росію» (ЗУБР) створене у квітні 2001 року, бореться на возз'єднання трьох слов'янських держав Росії, України і Білорусі, «відновлення політичних, економічних, культурних зв'язків трьох братських країн, відродження православної і слов'янської культури на противагу західній ідеології і культурі». З вересня 2001 року ЗУБР займається проблемами українців у Придністров'ї, створенням українського консульства в Тирасполі. Організація виступила співзасновницею газет «Братья

славяне» і «ЗаЗУБрина». 9 травня 2014 року у Києві представники ЗУБР, які вийшли на заходи із вшанування перемоги у ВВВ разом з Комуністичною партією України, носили георгіївські стрічки.

Слов'янський комітет України (СКУ) зареєстрований Міністерством юстиції України 23.09.1999 року за №1227 як громадська організація. Ініціатором створення став І.І. Кирпель, ідею підтримали Комуністична партія України, Соціалістична партія України, Селянська партія України та представники інших партій і безпартійні громадяни. Організація видає журнал «Славянская нива» і газету «Славянский вектор». Метою діяльності було визначено сприяння зміцненню дружби між близькими за походженням і культурою народами, які мають слов'янські корені, боротьбу проти американізації суспільства, яка «псує молоде покоління, позбавляє його майбутнього, розпалює міжнаціональні і міжнародні протиріччя». В резолюції V з'їзду СКУ від 19 листопада 2014 року серед іншого сказано, що «за очевидного втручання держдепу США і високих чиновників Євросоюзу в країні (Україні) здійснені збройний переворот і знущання над Комуністичною партією України. Офіційно оголошено курс на знищення всього, що пов'язано із радянським періодом, в першу чергу символів і пам'ятників. Вандалізм крокує по всій Україні за згоди перших осіб держави». Фраза із резолюції, що «в країні будуть пропагуватися русофобні настрої, притискатися російська мова і обіднятися українська культура за причини орієнтування її на західні зразки і стандарти» взагалі відповідає ключовим тезам проросійської пропаганди.

Громадська організація «Союз вірних козаків», з якої виросло Міжнародне об'єднання «Вірне козацтво», була створена 2004 року, а зареєстрована 2005-го. Отаман «Вірного козацтва» — Олексій Селіванов. Входить до складу Союзу козацьких військ Росії і закордоння (рис. 8).

Рис. 8. Символіка ГО «Союз вірних козаків»

Головною метою діяльності організації декларуються: захист православної віри, насправді — інтересів Російської православної церкви; патріотично-православне виховання молоді; «відновлення історичної правди». В Україні організація поширювала свою діяльність на території Донецької, Луганської, Харківської і Дніпропетровської областей. У її складі було створено групу швидкого реагування — для захисту церков від переходу до УПЦ (КП). Члени ГО активно агітували громадян України уникати мобілізації.

Ключовою українською проросійською організацією, яка надає фінансову підтримку іншим, є громадський рух **«Український вибір — Право народу»** (<http://vybor.ua/>), створений у грудні 2011 року Віктором Медведчуком, який є головою організації. Своїми цілями організація декларує відмову від курсу на євроінтеграцію та вступ до російських інтеграційних об'єднань. Організація також проводить антиукраїнські заходи. Так, її представники брали участь у заходах зі сприяння російській агресії проти України. Зокрема, у березні 2014 року під час окупації Криму Росією представники організації блокували проїзд українських військових поблизу міста Миколаєва.

«Український вибір» має розгалужену мережу регіональних осередків, представлений практично в усіх областях України⁴⁰ і тісно співпрацює з близько п'ятьмастами громадськими організаціями, у тому числі⁴¹ з такими:

- ВГО **«Всеукраїнський громадський Рух «Український вибір»** (голова — **В. Медведчук**, заступник голови — генерал-полковник юстиції, колишній суддя Конституційного суду України В.І. Німченко);
- **Всеукраїнський громадський Рух «Нова Україна»** (голова — **В.П. Семиноженко**);
- ВГО **«Об'єднання лідерів територіальних громад»** (Л.С. Поречкіна);
- ВГО **«Союз православних братств»** (В.Б. Лукіяник);
- ВГО **«Всеукраїнський Центр «Суспільна ініціатива та правозахист»** (І.Ф. Потапова);
- **Всеукраїнське політичне об'єднання «Слов'янська партія»** (О.В. Лузан);
- ВГО **«Об'єднання слов'янського активу»** (А.Г. Безуглий).

«Український вибір» активно підтримує політичну партію «Опозиційний блок — За життя», яка пройшла до Верховної Ради України IX скликання. Організація реалізує низку проєктів, спрямованих на федералізацію України, впровадження прямого «народовладдя» через референдуми, введення подвійного громадянства, зміну зовнішньополітичного курсу з європейського та євроатлантичного на інтеграцію з Росією.

⁴⁰ <http://vybor.ua/office/>.

⁴¹ http://vybor.ua/documents/novaja_konstitucia/21.html.

Таким чином, до 2014 року в Україні діяла розгалужена мережа проросійських неурядових організацій, які сприяли просуванню проросійської ідеології, спрямованої на знищення Української держави. Більшість із них були створені у 2009–2010 роках, напередодні чергових президентських виборів, на яких перемогу здобув В. Янукович. Тобто ці проросійські громадські організації фактично сприяли реваншу проросійських сил після Помаранчевої Революції 2004 року.

Після 2014 року частина проросійських громадських організацій припинила свою роботу, але переважна частина залишаються існувати де-юре, хоча на практиці не виявляють великої активності або ж принаймні не афішують її. Такі організації зосереджені переважно в Донецькій, Луганській, Дніпропетровській, Запорізькій, Закарпатській, Чернігівській, Херсонській і Одеській областях, що потребує додаткової уваги до цих регіонів.

Відсутність реакції на оприлюднені проросійські організації у 2008–2009 роках і мляве реагування після початку російської агресії створюють небезпеку для реваншу «руського мира» з опорою на проросійські неурядові організації, діяльність яких не припинена і які можуть бути реактивовані у будь-який момент. Все, що для цього треба зробити Росії, — окреслити завдання та надати фінансування.

3.3. Російські впливи: церковний аспект

РФ традиційно використовує Російську православну церкву як засіб політичного впливу на інші держави. Висловлювання президента РФ Володимира Путіна, що православ'я та ядерний щит зміцнюють безпеку Росії⁴² понад десять років, ілюструється становищем і на Балканах⁴³, і в Центральній Європі, і в Україні. Але насправді РПЦ у геополітиці Росії — не захисний щит, а наступальна зброя, інструмент реалізації російських інтересів.

І те, наскільки агресивною та послідовною є російська церковна політика, наскільки одержавленою і пов'язаною зі спеціальни-

Відсутність реакції на оприлюднені проросійські організації у 2008–2009 роках і мляве реагування після початку російської агресії створюють небезпеку для реваншу «руського мира» з опорою на проросійські неурядові організації, діяльність яких не припинена і які можуть бути реактивовані у будь-який момент. Все, що для цього треба зробити Росії, — окреслити завдання та надати фінансування.

⁴² <http://www.pravoslavie.ru/20667.html>

⁴³ <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2545092-rosijski-oligarhi-v-evropi-futbol-cerkva-i-robot-na-kreml.html>

ми службами РФ є РПЦ і наскільки багатим є інструментарій впливу на суспільство, досить яскраво демонструє приклад церковних відносин між Україною і Росією. Багаторічний вплив офіційної Росії через РПЦ на Україну досягає свого апогею починаючи з 2012 року. Найбільш драматично він проявився під час вторгнення Росії в Україну 2014-го, набуття Україною автокефалії 2018 року та поведінки під час пандемії коронавірусу 2020-го.

Інструментарій, який використовує Росія через РПЦ, змінюється, доповнюється, збагачується. Це, зокрема:

- сприяння діяльності проросійських політиків і політичних сил, які підтримують РПЦ (представлену УПЦ МП) в Україні, а РПЦ, відповідно, підтримує їх;
- створення різнопланових проросійських організацій: союзів і центрів православних громадян, православних братств, спілок православних юристів, православних жінок, єдності православних народів, православних господарів, підтримки канонічного православ'я;
- створення під виглядом «казацьких» організацій бойового крила спархій⁴⁴;
- фінансова підтримка місцевих архієреїв — «генералітету» УПЦ МП;
- поширення фундаменталістського мислення (так званий духовний інструментарій);
- інфільтрація в силові структури «духівників», які тісно співпрацюють із Москвою⁴⁵;
- формування мислення і настроїв, які призводять до злочинів.

Свій вплив РПЦ (читай — офіційна Росія) здійснює через Українську православну церкву Московського патріархату, яка фактично є її проксі-агентом в Україні. У свою чергу, вона активно взаємодіє з політсилами проросійського спрямування — «Українським вибором», «Опозиційним блоком», раніше з нині забороненою Комуністичною партією П. Симоненка, Прогресивно-соціалістичною партією Н. Вітренко, Партією регіонів В. Януковича.

Оприлюднений українськими хактивістами з «Кіберальянсу» архів⁴⁶ (його достовірність підтвердили фахівці СБУ, Belincat та Atlantic Council) «воцерковленого експерта» з Росії Кирила Фролова дає картину, як формувалися впливи

⁴⁴ Цей і попередній пункти детально описано в книзі Тетяни Деркач «Московський патріархат в Україні. Анатомія зради».

⁴⁵ Детальніше ми зупинимося далі. Цей пункт ілюструє розслідування групи українських хактивістів «Український Кіберальянс», детально описане на сторінках ресурсів «Інфонапалм» іа «Петр и Мазепа».

⁴⁶ <https://ua.112.ua/golovni-novyni/sbu-provodyt-ekspertyzu-nibyto-lystuvannia-surkova-bilshist-dokumentiv-pidtdverdzhenni-348159.html>.

на українську церкву та політику⁴⁷. Фролов вів широку переписку щодо української тематики з керуючим справами адміністрації президента РФ Борисом Лукіновим, спираючись на українських інформаторів. Він пише про організацію антиавтокефальних та антизахідних акцій в Україні: «Мережа УПЦ МП ідеальна для масової пропаганди проти НАТО». Мова йде про передачу грошей для православного руху кримським парафіям УПЦ МП, про те, щоб організувати тогочасному прем'єр-міністру Віктору Януковичу зустріч із патріархом Кирилом. Обговорюється питання пошуку та приставлення духівника для Януковича. За російською аскетичною традицією, духівник або сповідник має дуже великий вплив на свого підопічного.

Показово, що в листах Фролова фігурує духівник керівника Генерального штабу ЗС України Григорія Педченка, яким був Андрій Новіков — священник з чорносотенними поглядами, секретар очільника Одеської єпархії митрополита Агафангела (зараз служить у Москві). Він лобював призначення Педченка на посаду міністра оборони України. Тобто відданий РПЦ і Москві духівник очільника Генштабу не лише знає всі його таємниці, але й впливає на нього, просуває свого підопічного на посаду керівника оборонного відомства⁴⁸. Показово, що Григорій Педченко, який був очільником ГШ ЗСУ з 2010-го по 2012 рік, прагнув закріпити зміну безпекових орієнтирів і геополітичної орієнтації України, що здійснювалась В. Януковичем на посаді президента. Ключовий показник — збільшення кількості спільних навчань із збройними силами РФ: «Ми значно розширили коло нашого військового співробітництва. Якщо минулого року було 40 таких заходів, то цього року буде 81. Це потужний крок уперед. Там, у Росії, дуже багато підготовлених офіцерських кадрів, фахівців, які пройшли практику, і для нас це дуже важливо».

У листах детально обговорюється ситуація в УПЦ МП у зв'язку з хворобою її очільника митрополита Володимира (Сабодана), щоб після його відходу поставити на її чолі ставленика РПЦ. Інформацію щодо України Фролов передає на російський владний олімп через радника президента Сергія Глазьева, директора Інституту країн СНД Костянтина Затуліна. Виявлено й кілька листів до помічника президента РФ Владислава Суркова. Фролов також веде переписку з найбільш радикальним противником української автокефалії кліриком Всеволодом Чапліним. Тут помітно, як формується пул проросійських політиків, які мали б стати «захисниками святого православ'я», виокремлюються єпископи «крем-

⁴⁷ FrolovLeaks: воцерковленный эксперт Кремля по влиянию в Украине. Эпизод <https://informnapalm.org/30705-frolovs-leaks-votserkovlennyye-eksperity-kremlya-epizod1/> <https://informnapalm.org/30831-frolovs-leaks-part3/>.

⁴⁸ FrolovLeaks: Геббельс Патриарха, вербовка украинских генералов и крещение огнем в Сирии. Эпизод IV <https://informnapalm.org/31142-frolovs-leaks-4/>.

лівського лобі», які будуть згодом хедлайнерами сепаратистських дій на Півдні, Сході та Закарпатті, формуються обриси майбутньої дискредитації України, плани розколу, антизахідних медійних кампаній, протиставлення православ'я іншому — аморальному та згубному — шляху розвитку.

Достовірність зламаного архіву найкраще демонструє перебіг подій. Так, плани із заміщення митрополита Володимира стали реальністю. У 2013 році митрополита Володимира було усунуто з престолу, а його секретаря, який уособлював проукраїнські сили, було взято під арешт, під яким він перебував до перемоги Майдану⁴⁹. Показово, що активний вплив на обрання предстоятелем УПЦ МП ставленика РПЦ митрополита Чернівецького і Буковинського Онуфрія (Ореста Березовського) здійснював «воцерковлений» олігарх народний депутат України і донедавна громадянин РФ Вадим Новинський, якого можна розглядати як аналог російського «православного олігарха» Костянтина Малофєєва та головного провайдера інтересів РПЦ в Україні не тільки в контексті церковних справ.

Цікаво, що в листопаді 2013 року в Москві відбувається з'їзд «казачих» духовників, яких скликає патріарх Кирило. За оцінкою далекого від симпатій до України вченого-релігієзнавця Миколи Митрохіна, на цьому з'їзді «фактично відбулася координація між священниками і керівниками козачих загонів, які ввійшли в делегації безпосередньо перед вторгненням в Україну. Кирило особисто розпорядився, щоб «Дари волхвів» — святиня, що зберігається на Афоні, — поїхали спочатку до Києва, а потім — до Сімферополя і Севастополя, хоча ці два міста взагалі не були передбачені програмою. А разом із ними прилетіла російська делегація, щоб умовляти кримську еліту переходити до складу Росії. Це було більш як за місяць до вторгнення. Гіркін супроводжував цю делегацію як головний охоронець і саме тоді познайомився з [Сергієм] Аксьоновим. Це, за багатьма даними, стало відправною точкою для формування два місяці по тому його загону, який захопив Слов'янськ і почав війну в Донбасі»⁵⁰.

Тоді до Києво-Печерської лаври під виглядом паломництва, супроводу афонської святині «Дари волхвів» приїхав терорист Ігор Гіркін. Відставний офіцер російських спецслужб, фактично — один із терористів, активний учасник і спі-

⁴⁹ <https://tsn.ua/politika/yanukovich-i-ko-dovodili-do-smerti-mitropolita-volodimira-za-nakazom-patriarha-kirila-355824.html?fbclid=IwAR01RUppEYjwPb6zO4885rIplXISqXNq90Osai-SUa3DGw39lulqvN45xiw> <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2125407-oleksandr-drabinko-mitropolit-upc-mp.html>.

⁵⁰ «Поглядам патріарха Кирила відповідає католицька модель устрою церкви». Соціолог релігії Микола Митрохін про те, як змінилася РПЦ за 10 років правління нинішнього патріарха <https://meduza.io/feature/2019/02/01/vzglyadam-patriarha-kirilla-otvechaet-katolicheskaya-model-ustroystva-tserkvi>.

в організатор подій у Криму та Донбасі, приїжджає до Києва перед анексією начебто для супроводу православної святині, а потім відвідує ряд єпархій, де незабаром убиватимуть українських патріотів і захоплюватимуть владу російські диверсанти⁵¹. Він тісно пов'язаний із російським «православним» олігархом Костянтином Малофєєвим, на якого російською адміністрацією було покладено місію співучасті в анексії Криму.

Пізніше громадянин РФ, головнокомандувач так званої «армії Новоросії» Ігор Гіркін сам зізнається: «Вся моя особиста охорона складалася з духовних синів, ченців, ієромонахів Святогірської лаври. Повністю. До останньої людини. Вона була не дуже велика, але тим не менш це були... У нас одним із підрозділів у слов'янській бригаді командував послужник Святогірської лаври. Причому послужник, який займав досить серйозне становище в Лаврі, але господарське»⁵².

Після Революції Гідності Росія розпочала війну проти України. РПЦ та її філія в Україні — УПЦ МП у цій війні зайняли абсолютно чітку позицію. Характеризуючи її, відомий релігієзнавець Віктор Єленський скаже: «Такою ворожою вона (риторика УПЦ МП. — Авт.) не була ніколи. Упродовж багатьох років у них були ресурси, які говорили мовою зневаги проти Київського патріархату, але вони не наважувалися говорити так проти української держави і взагалі — проти української ідеї. Зараз там є кілька ресурсів, які повністю перейшли на бік ворога»⁵³.

Валерій Отставних, який був заступником керівника місіонерського відділу Тульської єпархії РПЦ, членом Асоціації православних експертів, дав у своєму інтерв'ю «Радіо Свобода» емну характеристику роботи ланцюжка Кремль—ФСБ—РПЦ—УПЦ МП по веденню гібридної війни проти України: «РПЦ у зв'язці з Українською православною церквою Московського патріархату брала участь у спробах придушення подій на Майдані. Коли привозили тітушок зі сходу України, їх розміщували в Києво-Печерській лаврі. Є фотографії, де зафіксовані автобуси з російськими номерами, навіть з Росії привозили тітушок. Поки тітушки там годувалися, відпочивали, двері Лаври закривалися, богослужіння припинялися з технічних причин. Потім тітушок везли кудись на Майдан, у Ма-

⁵¹ СБУ: під прізвищем Стрелков диверсантами на Донеччині командує полковник ГРУ РФ Гіркін <https://tyzhden.ua/News/108627>.

⁵² Терорист Гіркін: Вся моя особиста охорона складалася з духовних синів, ченців, ієромонахів Святогірської лаври. <https://gordonua.com/news/war/terrorist-girkin-vsya-moya-lichnaya-ohrana-sostoyala-iz-duhovnyh-synovey-monahov-ieromonahov-svyatogorskoy-lavry-426390.html>.

⁵³ Віктор Єленський: «Війна РФ проти української церкви — один із напрямів їхньої боротьби проти України» <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2310449-viktor-elenskij-narodnij-deputat-ukraini.html>.

рїнський парк, де вони пробивали голови прихильникам реформ, противникам Януковича. Церква брала активну участь у розвідувальних діях. Про це переконливо свідчить Стрелков-Гіркін. Він говорить про те, що це була спецоперація під назвою «Дари волхвів». Привозили в 2013 році так звані «дари волхвів», ковчег такий, привозили і до Києва, і до Криму, все це було під патронатом людини, пов'язаної з адміністрацією президента, православного мецената Малофєєва. В його оточенні і був Гіркін»⁵⁴.

У період 2014–2019 років, після смерті митрополита Володимира, проукраїнськи налаштована частина його оточення була вигнана з Києво-Печерської лаври й офіційних структур УПЦ МП. Офіційним спонсором митрополії став громадянин РФ, який отримав українське громадянство та депутатство у Верховній Раді України, православний олігарх Вадим Новинський. УПЦ МП за настроями перетворилася, за висловом богослова Кирила Говоруна, на найбільш лояльну єпархію Російської православної церкви та абсолютно перейшла в річище російської державної політики.

Усе закладене російською владою, російськими спецслужбами та, власне, Російською православною церквою у попередні роки почало активно використовуватися у період революції, війни та набуття Україною автокефалії.

У десятках єпархій УПЦ МП станом на 2014 рік була сформована проросійська інфраструктура у вигляді проросійських неурядових організацій, «козачих» об'єднань, підготовлені окремі яскраві спікери — провайдери ідей ексклюзивної «богоспасаємості триєдиної Русі» та ненависті до постмайданної влади. На-

У період 2014–2019 років, після смерті митрополита Володимира, проукраїнськи налаштована частина його оточення була вигнана з Києво-Печерської лаври й офіційних структур УПЦ МП. Офіційним спонсором митрополії став громадянин РФ, який отримав українське громадянство та депутатство у Верховній Раді України, православний олігарх Вадим Новинський.

приклад, Київська єпархія — це понад два десятки проросійських громадських організацій і низка священників і церковних активістів, які виступали з антидержавними проповідями. У Житомирській єпархії є храм, збудований так званим «Верным

казачеством», при якому існують кадетські класи, «сестричество милосердия». У Чернівецькій єпархії з допомогою росіян було посилено монастир єпископа Лонгіна Жара, який закликав зривати мобілізацію і є адептом триєдиної Русі.

⁵⁴ Операція «Дары волхвов». Как РПЦ стала отделом администрации Путина. Дмитрий Волчек. 10 марта 2018. <https://www.svoboda.org/a/29086933.html>.

Причому Українську державу він називав антихристиянською, а про Буковину казав, що це румунська земля. На Закарпатті росіяни підтримали священника-сепаратиста «русинського руху» Дмитра Сидора. Відомо, що сепаратистський рух «Підкарпатських русинів» фінансувався Москвою. Головний представник кремлівського лобі в УПЦ МП митрополит Агафангел керував Одеською єпархією. В Одеській єпархії, за деякими оцінками, налічувалося понад десяток «козачих» організацій, серед яких найбільш відомі «Військо вірних козаків чорноморських імені гетьмана Богдана Хмельницького», «Союз військ вірних козаків чорноморських імені Олександра Суворова». Публічна позиція УПЦ МП полягає в тому, що «козачі» структури існують, мовляв, лише для охорони храмів, митрополитів, акцій на зразок хресних ходів. Насправді ці угруповання відіграли би роль активних поширювачів путінської «руської весни», якби її не було зупинено в Одесі у травні 2014 року. Є підстави вважати, що митрополит Агафангел мав на них особливі плани. Наприклад, у результаті зламу пошти Фролова було оприлюднено такого листа: «Митрополит Агафангел телефонував з чеського номера і сказав: «Доведи до Путіна, що я і вся Одеська єпархія чекаємо рішучих дій по Одесі. Єпархія мене підтримує й готова до бою. Я готовий духовно й ідейно очолити повстання» (Фонд Новомучеників, 24.11.2014)»⁵⁵.

Одному з авторів цих рядків вдалося записати в цей час інтерв'ю зі священником на той час Моспатріархату, який незабаром залишив його, про Овруцьку єпархію УПЦ МП, що на Поліссі. Наприклад, даючи цілувати хрест після літургії, священники повторювали одну й ту саму фразу парафіянам: «В Европе нет спасения». Протягом наступного року РПЦ буде нав'язувати думку, що поборники святого православ'я борються проти євросодому та українських фашистів. Думка про те, що постмайданна влада богопротивна, нав'язувалася дуже багатьма священниками і з амвону, і при непублічному спілкуванні з вірянами. У той час у Києві навіть виникали публічні скандали на проповідях, коли частина вірян покидала храми, звинувачуючи священників, що вони публічною проповіддю зраджують батьківщину.

Архієреїв і священство УПЦ Московського патріархату почали називати комісарами гібридної війни, в якій вони виступали на боці Росії.

Герилья на Донбасі була представлена російськими військовими, найманцями з Північного Кавказу та козаками. Відомо, що священників РПЦ, у супереч канонічним приписам про неможливість служити на території, що належить до іншої єпархії, направляли як духовних опікунів «козачих», а по суті — теро-

⁵⁵ Frolovleaks VIII: Православна елєгія. <https://informnapalm.org/ua/frolovleaks-viii/>.

ристичних загонів на Донбас⁵⁶. Священство УПЦ МП служить «духівниками» незаконних збройних формувань, освячує зброю, хрестить, вінчає, співпрацює з окупаційною владою. Більш того, на території і Святогірської лаври, і окремих храмів УПЦ МП у Донбасі переховувалися терористи, там були місця зберігання зброї⁵⁷ (див. фото нижче з озброєними бойовиками з Ігорем Гіркіним на чолі в православному храмі Моспатріархії).

А деякі доводколадуховні практики мають явно антиукраїнський характер. Наприклад, освячення знамен для армії «Новоросії»⁵⁸, ікон із назвою «Ополченняя»⁵⁹, публічне благословляння Гіркіна⁶⁰, коли хлібом і сілля зустрічають російські танки і дискредитують армію⁶¹, освячують нові так звані органи влади у псевдореспубліках, трактують війну як українську війну проти Бога⁶², а українську владу та військо — як «карателів і хунту». У той час, коли УПЦ МП в Донбасі освячувала перебування там російських військ, Київська митрополія використовувала інший спосіб боротьби проти державності. Церковне начальство УПЦ

⁵⁶ Татьяна Деркач. Московский патриархат в Украине: анатомия предательства. С. 189 <https://www.youtube.com/watch?v=Kgr1-DBuyJU>.

⁵⁷ Генерал рассказал об опыте разоружения банд террористов, которых на Донбассе покрывали священники УПЦ <https://www.religion.in.ua/news/vazhlivo/38658-general-rasskazal-ob-opyte-razoruzheniya-band-terroristov-kotoryx-na-donbasse-pokryvali-svyashhenniki-upc.html>.

⁵⁸ Татьяна Деркач. Московский патриархат в Украине: анатомия предательства, с. 203, 215.

⁵⁹ Татьяна Деркач. Московский патриархат в Украине: анатомия предательства, с. 216.

⁶⁰ Татьяна Деркач. Московский патриархат в Украине: анатомия предательства, с. 216.

⁶¹ Краматорск. Священник Сергей Миронов. <https://www.youtube.com/watch?v=RKluHJGLXc>.

⁶² Крысы антихриста на Русском корабле. <https://www.youtube.com/watch?v=I4aVoSWDIEc>.

МП формує в суспільстві дискурс гоніння, стверджуючи, що УПЦ МП — «церква-мучениця».

І коли представники української держави на зустрічах ОБСЄ говорять про необхідність солідарності з Україною, яка протистоїть агресії, з боку Кремля, РПЦ та УПЦ МП поширювалася фейкова інформація про церковні гоніння в Україні. Відомий факт 2014 року, коли Ангела Меркель висловлювала претензії прем'єр-міністру України Арсенію Яценюку, ґрунтуючись на інформації особисто від Путіна⁶³, яка виявилася абсолютно брехливою.

У 2014 році предстоятелем УПЦ МП було обрано митрополита Онуфрія, представника умовної партії «молитовників і монахів» Почаївської «школи», яка передбачає крайній консерватизм і безумовну відданість Москві. Керуючим справами (фактичним керівником) став митрополит Антоній Паканич. Власне, цей дуумвірат забезпечив швидку трансформацію УПЦ МП у департамент РПЦ без власної думки та позиції. Показово у цьому сенсі, що УПЦ МП, яка начебто декларує свою незалежність від Москви, не висловила жодної реакції на те, що в головному храмі Міністерства оборони Росії планувалося розмістити мозаїки з Володимиром Путіним і Йосипом Сталіним, а також з висловом «Кримнаш».

В апараті РПЦ є відділ зовнішніх церковних зв'язків — своєрідне міністерство закордонних справ. Його очільник митрополит **Іларіон (Алфєєв)** і його перший заступник протоієрей **Микола (Балашов)** пов'язані зі спецслужбами Росії (Служба зовнішньої розвідки та Федеральна служба безпеки). Обое конкурують один з одним і обое відповідальні за «українське питання». Куратором «церковного МЗС» донедавна був Владислав Сурков.

За наявною інформацією можна припустити, що дистанційне оперативне керівництво УПЦ МП здійснює Микола (Балашов). На місці тримає руку на пульсі та контролює народний депутат України Вадим Новинський. Він — організатор хресних ходів, покликаних продемонструвати силу та потугу канонічного православ'я, головний спікер, який озвучує версію про церковні гоніння в Україні. До Революції Гідності він серйозно впливав і на Януковича, і на міністра внутрішніх справ Захарченка. Він залишився в Україні після втечі Януковича і продовжує керувати церквою. Утім, фінансування проєктів лягає на плечі не лише Новинського. Наприклад, антиавтокефальну «Спілку Православних журналістів» фінансує український бізнесмен, мультимільйонер Віктор Вишневецький,

⁶³ Віктор Єленський. Війна РФ проти української церкви — один з напрямів їхньої боротьби проти України <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2310449-viktor-elenskij-narodnij-deputat-ukraini.html>.

засновник вугільної компанії Coal Energy, чиї вугільні підприємства проходять у справі фінансування тероризму в Донбасі⁶⁴. Цікаво, що обидва спонсори фінансують антиавтокефальний піар, оплачують перельоти до Москви ієрархів, але не надто допомагають, наприклад, семінаріям, храмовому будівництву, утриманню простих священників. Сайт СПЖ не єдиний, є ще кілька аналогічних видань.

Цілями публічної та медіаактивності УПЦ МП є:

- створення в суспільній свідомості ілюзії утисків «канонічного православ'я»;
- подання України у світі як арени релігійної війни;
- формування негативного іміджу Православної церкви України і отримання нею Томосу;
- розпалювання конфлікту між УПЦ МП і ПЦУ;
- деформування інформаційного простору з метою створення з російських окупантів образу друзів, а з співвітчизників-вірних ПЦУ — «безблагодатних розкольників».

З цією метою в УПЦ МП було створено спеціальний інститут Уповноваженого з захисту прав віруючих. Фактично це механізм створення керованих конфліктів на релігійному підґрунті. Технологія виключно спецслужбістська: провокування скандалу з медіавикидом — переведення в конфлікт — створення кризової ситуації — вирішення кризи. Останнє робиться за участі Інституту Уповноваженого з питань захисту прав віруючих на користь УПЦ МП.

Окрім того, ще одне завдання інституції — придушення проукраїнських настроїв кліру УПЦ МП з нав'язуванням думки про неминучість «гонінь» і страх втрати ними церковної власності. Обструкціоністська позиція УПЦ МП щодо карантинних заходів в умовах епідемії коронавірусу дозволяє зробити припущення, що її роблять інструментом створення кризової ситуації задля спецоперації із «захисту канонічного православ'я від гонінь».

Москва не припиняє своєї війни проти української автокефалії вже після отримання Томосу ПЦУ. У перші дні після надання Томосу через своїх adeptів вдавалася до спроб захопити храми двох єпископів УПЦ МП, які взяли участь у об'єднавчому соборі. Ці зазіхання вдалося відбити. Зараз через своїх прихильників у помісних церквах вона то виходить із пропозицією скликати Всеправославний собор, щоб розглянути українське питання, то озвучує меседж, що

⁶⁴ Обережно: «Спілка православних журналістів»! https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/31481-oberezhno-spilka-pravoslavnix-zhurnalistiv.html

Православну церкву України будуть «перезасновувати» з допомогою Москви і, мовляв, оберуть нового предстоятеля, яким буде Онуфрій.

Узагалі офіційну Росію цікавить не лише вплив на українську церкву. Її геополітичні амбіції значно ширші. В медіа було оприлюднено новину про 300-сторінкову стратегію розвитку Сергієва Посада (підмосковної Лаври) в рамках ініціативи перетворення міста на «столицю православ'я» або «православний Ватикан»⁶⁵. Проект передбачає будівництво навколо Троїце-Сергієвої Лаври культурно-представницького центру, який включатиме музей православного мистецтва, молодіжний православний культурний центр, патріаршу бібліотеку, будинок прийомів, найвищий церковний суд, представництва автокефальних церков, центр православних медіа, готель і таке інше. Але однозначно, що йдеться про спробу перетягнути на себе першість у православному світі. Нагадаємо, що між Константинополем і Москвою 2013 року виникала дискусія на тему, чи може РПЦ претендувати на першість⁶⁶. У 2014 році інтелектуальна перемога Вселенського престолу була очевидна. Але Москва продовжує намагатися наростити вплив. У тому числі і за рахунок збільшення обсягів храмового будівництва, культурної та мистецької експансії. **«Так само, як у Кремля є очевидна мета — реставрація імперії, у РПЦ є співзвучна їй — перетворення на «другий Ватикан», тобто глобальний релігійно-політичний центр тяжіння для «православних народів» і для «консервативного пропутінського інтернаціоналу»,** — прокоментував на власному акаунті цю новину архієпископ Євстратій Зоря. — Мета Москви залишилася незмінною ще зі сталінського часу — закріпити за РПЦ роль «лідера Православ'я» формально. Нагадаю, що 1947 (потім 48-го) року РПЦ з дозволу Сталіна збиралася провести у Москві «Восьмий Вселенський собор», на якому Московського Патріарха планували наре-

«Так само, як у Кремля є очевидна мета — реставрація імперії, у РПЦ є співзвучна їй — перетворення на «другий Ватикан», тобто глобальний релігійно-політичний центр тяжіння для «православних народів» і для «консервативного пропутінського інтернаціоналу»

ти «Вселенським». Чим формально зробити його «першим». Цей план вчасно розгадали і зірвали грецькі Церкви на чолі з Константинопольським Патріархом Афінагором. «Собор» перетворився на

⁶⁵ Подготовлена стратегия превращения Сергиева Посада в «православный Ватикан». https://meduza.io/news/2019/06/27/podgotovlena-strategiya-prevrascheniya-sergieva-posada-v-pravoslavnyy-vatikan-proekt-otsenivayut-v-140-miliardov-rublej?utm_source=facebook&utm_medium=main&fbclid=IwAR14a418ZKaju-VCBt_ByE2jNvrxiq-0GAtG96URBCVE0elCneoua561aw

⁶⁶ Первый без равных. Ответ Константинопольского патриархата. <https://www.religion.in.ua/main/bogoslovya/24468-pervyj-bez-ravnyx-otvet-konstantinopolskogo-patriarxata-na-dokument-o-pervenstve-prinyatyj-v-moskovskom-patriarxate.html>

«святкування 500-ліття автокефалії» та «нараду Предстоятелів і представників». Те, що не змогли зробити тоді, хочуть зробити зараз...

Москва посилено діє і юридичними механізмами. Призупинено дію закону, за яким УПЦ МП в Україні зобов'язали вказувати в назві належність до Московської патріархії, тобто показувати, що керівний центр церкви розташований у країні-агресорі. Це своєрідна маскувальна операція, яка дезорієнтує православних віруючих.

В УПЦ МП ініціювали кримінальні провадження проти голів Чернівецької та Рівненської облдержадміністрацій за начебто примусову перереєстрацію її релігійних громад на громади ПЦУ. Це означає, що вона піддає сумніву правдивість переходу парафій і блокує їхнє життя. Більш того, окремі адепти УПЦ МП підключають юристів і пишуть скарги в ДБР на співробітників СБУ, які просто намагаються виконувати свої обов'язки і стримувати окремих священників не виходити за конституційні межі⁶⁷.

На Вінниччині, де перехід парафій до ПЦУ був особливо активним, оскільки у Об'єднаному соборі брав участь авторитетний архієрей УПЦ МП Сімеон, керівник Управління у справах національностей і релігій Вінницької облдержадміністрації Ігор Салецький змушений був брати участь у майже сорока судових процесах, пов'язаних із переходами релігійних громад до Православної церкви України та фігурував у чотирьох кримінальних провадженнях, інспірованих проти нього⁶⁸. Директор юридичного департаменту Українського центру міжнародних гуманітарних програм, кандидат юридичних наук, автор першої в Україні дисертації, що стосується релігійної безпеки, Юлія Фісун переконана, що позивачі обрали чиновника з Вінницької ОДА для демонстрації всім управлінням, що з ними буде, якщо вони виконуватимуть Закон України «Про свободу совісті і релігійних організацій» та сприятимуть становленню ПЦУ⁶⁹. Показово, що інструментом протидії з боку УПЦ МП державному службовцю у виконанні його обов'язків стало Головне управління Національної поліції України у Вінницькій області, яке за погодженням із процесуальним керівником прокуратури області оголосило про підозру за статтею 356 ККУ — самоуправство і стало проводити розслідування⁷⁰.

⁶⁷ В УПЦ (МП) ініціювали кримінальні провадження проти голів Чернівецької та Рівненської облдержадміністрацій <https://www.religion.in.ua/news/vazhливо/43519-v-upc-mp-iniciyuvati-kriminalni-provazhennya-proti-goliv-cherniveckoyi-ta-rivnenskoyi-oblderzhadministracij.html>

⁶⁸ Ігор Салецький, начальник управління у справах національностей та релігій Вінницької ОДА: Поліція вважає, що, зареєструвавши перехід ряду релігійних громад до ПЦУ, я вчинив самоуправство. 14.11.2019 <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2818472-igor-saleckij-nacalnik-upravlinna-uspravah-nacionalnostej-ta-religij-vinnickoi-oda.html>

⁶⁹ Там само.

⁷⁰ Там само.

Особливої уваги потребує діяльність політико-бізнесових конгломератів російсько-клерикального спрямування з власними медіаресурсами, заохочуваних Москвою та контрольованих нею. Вони виникають як на регіональному рівні, утворюючи альянс із місцевою єпархією, так і на центральному. Мета полягає у створенні довгострокової системи впливів як на органи державної влади, так і на електорат, маніпулюючи почуттями віруючих, залучаючи їх на свій бік шляхом надання час від часу дрібної матеріальної допомоги за рахунок паразитування на регіональному бізнесі. Найбільш показовими є приклади православних депутатів-бізнесменів В. Новинського у Києві, на Миколаївщині та Херсонщині, а також випускника Академії ФСБ, члена Міжсоборної присутності РПЦ А. Деркача на Сумщині.

Вичерпною є характеристика о. Олександра (Драбинко) щодо УПЦ МП: «Російські політологи не випадково розглядають УПЦ як найбільшу «російську партію» в Україні... Новинський — це, так би мовити, неофіційний «посол» РФ в Україні. Але Вадим Новинський — це не просто депутат, не просто проросійський політичний діяч. Це ще і «головний меценат» УПЦ, як він сам визначив свою роль у сучасній Церкві»⁷¹.

⁷¹ Олександр Драбинко: УПЦ превратилась в некий островок русской идентичности в Украине. 7 января 2017. https://lb.ua/news/2017/01/07/355419_aleksandr_drabinko_upcs.html.

Поведінка УПЦ МП під час карантину з демонстративним ігноруванням карантинних заходів та участь у відзначенні 75-річчя завершення Другої світової війни під гаслами російської офіційної пропаганди «Победы в Великой Отечественной войне» остаточно демаскували УПЦ МП як філію РПЦ. Остання, у свою чергу, остаточно розчинила себе у неоімперській політиці Кремля. Влучною є оцінка релігієзнавця Дмитра Горєвого: «Через коронавірус релігійні діячі дуже рідко зараз з'являються на публіці. Патріарх Кирило зник після Великодня, його підлеглий — митрополит Онуфрій — ще скоріше. Навіть немає фото- чи відеорепортажу з його великодняго богослужіння. Проте обидва ієрархи прийшли до вічного вогню вшанувати День перемоги. Бути відсутнім під час церковних свят — Великодня, святого Юрія Переможця чи Жінок мироносиць, проте прийти до вічного вогню — це пріоритети найвищих ієрархів Московського патріархату».

Субординувавши за часів В. Путіна РПЦ, Кремль робить ставку на УПЦ МП як агента російсько-імперської пам'яті та традицій в Україні. В Москві розуміють, що ця церква ще зберігає певну довіру в українському суспільстві, особливо на сході та півдні. Тому, за висновком Д. Горєвого, оскільки проросійські політики та активісти значною мірою дискредитували себе в Україні, то хто не повірить Медведчуку та Бойку, повірить митрополитам Онуфрію та Павлу. Звісно, що засоби масової інформації з боку РФ і проросійські ЗМІ донесуть «слово істини» до українських виборців на чергових виборах з тим, щоб вони зробили «правильний вибір».

Також ставка робиться на впливи через ланцюжок ФСБ—РПЦ—УПЦ МП на вище державне керівництво через сановних вірян, які вже інкорпоровані в систему влади, займаючи високі посади в СБУ, Офісі Президента України тощо. Зміна в Україні владної команди інтенсифікувала спроби похитнути становище нової церкви. Наприклад, перший заступник Офісу Президента України Сергій Трофімов (вірянин УПЦ МП) виглядає, як виконавець кадрових претензій ієрархів УПЦ МП, хоча він це і спростовує.

На фото: у другому ряду Сергій Трофімов праворуч від м. Онуфрія,
Вадим Новинський — ліворуч⁷²

«Трофімов — затятий вірянин Московського патріархату, так би мовити, афілійована особа, яка підтримує дружні стосунки і перебуває в постійному контакті з митрополитом московської церкви Антонієм (Паканичем). Подейкують, що Трофімов консулюється з митрополитом навіть з політичних і кадрових питань, зокрема щодо призначень ключових керівників у обласних адміністраціях. А під час візитів Трофімова у регіони митрополит Антоній організовує йому зустрічі з місцевими владиками своєї церкви», — таку характеристику діяльності чиновника Офісу Президента України дало інформаційне агентство «Главком»⁷³.

Показовою щодо «нейтралітету» влади у міжцерковних відносинах була атака РПЦ—УПЦ МП проти голови Департаменту у справах релігій і нацменшин Андрія Юраша — одного з учасників роботи над Томосом. Його зусиллями департамент Міністерства культури мали перетворити на Держслужбу з етнополітики

⁷² Джерело: <http://religionpravda.com.ua/2020/04/05/%D0%A3-%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F-%D0%9B%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%B8-%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80/>.

⁷³ Міжцерковну політику писатимуть сценаристи «95 кварталу»? Руслан Поліщук. 21 Лютого 2020. <https://glavcom.ua/country/society/mizhcerkovnu-politiku-pisatimut-scenaristi-95-kvartalu-660913.html>.

та свободи совісті. Двічі конкурс на очільника нової служби вигравав Андрій Юраш. Однак у перший раз результати конкурсу обнулили, а в другий раз, попри найвищий бал, А. Юраша просто не затвердили на посаді. За наявною інсайдерською інформацією, на Кабінет міністрів, який затверджує кандидата, чинився тиск саме з Офісу Президента.

Таким чином, можна підсумувати, що Росія через РПЦ та її філію в Україні — УПЦ МП, а також агентуру впливу на різних щаблях влади веде правовійну (lawfare, використовуючи термін американських експертів) проти ПЦУ та держави Україна, тобто експлуатує внутрішнє законодавство держави-противника на шкоду йому⁷⁴.

Росія через РПЦ та її філію в Україні — УПЦ МП, а також агентуру впливу на різних щаблях влади веде правовійну (lawfare, використовуючи термін американських експертів) проти ПЦУ та держави Україна, тобто експлуатує внутрішнє законодавство держави-противника на шкоду йому.

⁷⁴ Російська правовійна. Марк Войджер. Балтійський оборонний коледж, Тарту, Естонія. 26 листопада 2018 <https://tyzhden.ua/World/223054>.

4. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ РФ НА УКРАЇНУ

4.1. Цілі інформаційного впливу РФ на Україну

Майбутнє Української держави має будуватися політичною елітою з розумінням факту, що інформація — це ресурс силового протистояння в сучасному світі. Держава, що прагне зберегти свої суверенітет і незалежність, повинна приділяти увагу посиленню всіх чотирьох силових складових — як економічної, військової, дипломатичної, так і інформаційної⁷⁵.

На стратегічному рівні інформаційна війна ведеться з метою руйнування цінностей супротивника, у тому числі заміни їх власними, руйнування потенціалу його спротиву, підпорядкування ресурсів задля їх використання у власних інтересах.

Інформаційна війна — найжорсткіший вид інформаційного протистояння. Не існує загальновизнаних юридичних, моральних норм і обмежень на способи й засоби ведення інформаційної війни, вони обмежені тільки міркуваннями ефективності. В інформаційній війні використовується весь спектр засобів, від «найбрудніших», прямої неправди до «тонких» способів подачі інформації з правдивим змістом. Спільним для засобів нападу в інформаційній війні є те, що вони маніпулюють свідомістю⁷⁶.

⁷⁵ Информационная война России против Украины: уроки для Европы <https://delo.ua/opinions/informacionnaja-vojna-rossii-protiv-ukrainy-uroki-dlja-evropy-291526>.

⁷⁶ Информационная война https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B0.

Одна з головних цілей будь-якої інформаційної війни — так впливати на супротивника, щоб він самостійно та без примусу приймав рішення, вигідні іншій стороні⁷⁷. Головна мета інформаційної війни РФ проти України така ж, як і всієї російської гібресії, — повернути Україну в зону геополітичного впливу РФ. Для цього необхідно перешкодити співробітництву та зближенню України із західними демократіями і не допустити її вступу в Європейський Союз і НАТО.

За даними компетентних органів України, **інформаційні операції (ІО) проти нашої країни здійснюють:**

- Центр інформаційної безпеки Федеральної служби безпеки Російської Федерації (на території України);
- підрозділ спеціальних заходів впливу Головного розвідувального управління Генерального штабу Міністерства оборони РФ (як на території ОРДЛО, так і на прилеглих до лінії розмежування територіях України);
- підрозділ спеціальних заходів впливу Служби зовнішньої розвідки РФ (через треті держави).

Основними тактичними цілями інформаційних операцій ФСБ РФ на території України, за даними контррозвідки СБУ, є такі:

- формування в патріотичних верствах населення відчуття розчарування й невіри, відсутності перспективи обраного у 2004-му та 2014 році шляху в напрямку західної демократії;
- посилення в проросійськи налаштованого населення бажання відновити діалог із РФ на умовах Кремля;
- повернення окупованих РФ територій (крім Криму) Україні на умовах Кремля й надання їм права блокувати будь-яке зближення України з ЄС і НАТО;
- відмова України від повернення Криму;
- зміна чинної української влади й політичної еліти на проросійську.

Тактичні цілі інформаційних операцій військової розвідки РФ на окупованих територіях України такі:

- формування в населення відчуття неможливості повернення в Україну при нинішньому прозахідному курсі;
- формування ненависті до чинної української влади;
- формування ненависті до ЄС, НАТО й Заходу в цілому;
- покладання провини за соціально-економічні проблеми на Україну;
- створення позитивного іміджу РФ та її керівництва;
- сприяння інтеграції окупованих територій у мовний, інформаційний і культурний простір Росії;

⁷⁷ Вишинський — борець спецназу інформаційних військ РФ https://dt.ua/internal/sprava-vishinskogo-yak-dzerkalo-viyeni-317290_.html.

- створення передумов для повернення до складу України після зміни влади на проросійську⁷⁸.

Певним доказом дієвості російської й проросійської пропаганди можуть слугувати результати позачергових парламентських виборів в Україні. Якщо поглянути на докладну (з відображенням усіх виборчих дільниць) карту результатів голосування по багатомандатному виборчому округу⁷⁹, то добре видно, що навіть у тих областях України, **де перемогла партія «Слуга народу»**, на багатьох виборчих дільницях, що розташовані поблизу кордону з Російською Федерацією, а також окупованим РФ Кримом або Молдовою (де сильна російська пропаганда), **перемогла відверто проросійська «Опозиційна платформа — За життя»**, яку активно підтримували російські ЗМІ. Жителі **прикордоння** Сумської, Харківської, Херсонської, Одеської областей перебувають у зоні особливо активного російського інформаційного впливу й часто віддають перевагу російським телеканалам і радіостанціям над українськими.

4.2. Інформаційні спецоперації з використанням ЗМІ

На сьомому році гібресії РФ проти України вже цілком очевидно, що її інформаційна складова не менш небезпечна для майбутнього нашої країни, ніж російські танки. Інформаційні атаки не забирають життя, але отруюють розум громадян і деформують суспільну думку. З боку РФ спостерігається ведення широко-масштабної інформаційної кампанії, спрямованої на встановлення (відновлення) контролю над Україною, утримання її в зоні свого впливу, дисперсію української державності та запобігання у такий спосіб фактичній ліквідації російського імперського проєкту. В рамках означеної кампанії можна виокремити низку інформаційних спецоперацій.

А. Операція з розмивання української ідентичності

А1. Один народ, одна мова, одна культура

Мова є найбільш індикативним показником ідентичності людини, тому для недопущення формування/відновлення в Україні власної ідентичності Росія здійснює шалений тиск з метою блокування українізації українського суспільства. Колишній радник президента Росії Андрій Ілларіонов стверджує, що нинішню війну проти України Володимир Путін розпочав за пів року до окупації Криму. **Війна почалася з мовної агресії під час візиту Путіна до Києва 27 липня 2013 року. Саме тоді президент Росії, який раніше говорив «в Україні», перейшов на граматичну форму «на Україні». Невдовзі услід за Путіним на використання форми «на Україні» перейшли московський патріарх Кирило, керів-**

⁷⁸ Особисте інтерв'ю зі співробітником СБУ на умовах анонімності.

⁷⁹ <https://elections.dekoder.org/ukraine/ua>.

ник МЗС Сергій Лавров та інші російські сановники і чиновники. Цим переходом підкреслюється, що Україна — це всього лиш географічна частина території Росії, на якій проживають «українцы», тобто ті, хто живе «у края».

Парадигму діяльності в цьому напрямі визначено під час численних виступів В. Путіна, в яких він заявляв, що українці — штучно створений народ, історично його ніколи не існувало, українська мова — діалект російської, немає української культури, є частина російської культури. У цьому напрямі активно розповсюджуються інформаційні матеріали, проводяться заходи, здійснюються виступи проросійськи налаштованих українських політиків. Найбільш одіозним у цьому можна визначити Вадима Новинського. Як приклад такої його діяльності можна навести підготовку ним разом із іншими 50 народними депутатами України (переважно представниками фракції «Опозиційного блоку») подання до Конституційного суду України щодо визначення конституційності Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

A2. Спільна історія

Для успішного існування імперського проєкту Росії потрібно створювати переконання щодо власної величі та значущості. Через те, що в сучасній історії Росії фактів і подій, які можна було б інтерпретувати в цьому ключі та ототожнювати Росію як супердержаву, немає (низький рівень життя переважної більшості населення порівняно з провідними країнами світу, низький технологічний рівень, в основному сировинна економіка — залежність від цін та обсягів постачання нафти і газу за кордон), для створення образу величі та гордості росіян за свою країну було обрано перемогу в Другій світовій війні (в Росії — перемога у Великій Вітчизняній війні). Культ «Великої Перемоги» всіляко поширюється Росією на всі країни колишнього СРСР, у тому числі в Україні, а відхід від заданої нею парадигми висвітлення подій Другої світової війни трактується як «фашизм» і засуджується.

Війна почалася з мовної агресії під час візиту Путіна до Києва 27 липня 2013 року. Саме тоді президент Росії, який раніше говорив «в Україні», перейшов на граматичну форму «на Україні». Невдовзі услід за Путіним на використання форми «на Україні» перейшли московський патріарх Кирило, керівник МЗС Сергій Лавров та інші російські сановники і чиновники. Цим переходом підкреслюється, що Україна — це всього лиш географічна частина території Росії, на якій проживають «українцы», тобто ті, хто живе «у края».

У такий спосіб РФ намагається запобігти створенню Україною власного, національного, погляду на історичні події, сформуванню національного бачення історії як підґрунтя для створення національної української ідентичності.

В Україні за прикладом російських заходів проводиться показ радянських фільмів на воєнну тематику, святкових концертів з виконання радянських пісень воєнного та пізнішого часу (телеканали «Інтер», НТН, «Інтер-фільм»), акції «безсмертний полк» та інше.

A3. Православна єдність

За результатами низки досліджень можна стверджувати, що українці є однією з найбільш релігійних націй у Європі — понад 75% населення України вважають себе віруючими людьми, більш як 90% з яких вважають себе християнами. Хоча з цієї кількості активними прихожанами є набагато менша кількість віруючих, церква користується набагато більшим рівнем довіри серед населення, ніж будь-які інші інституції в країні. Для формування національної ідентичності наявність визнаної канонічної національної церкви має основне значення, а проведення богослужіння українською мовою забезпечує її швидше впровадження в усі сфери життя країни.

Тому питання дискредитації ідеї створення національної автокефальної церкви в Україні, її визнання іншими церквами є дуже важливим для РФ у плані недопущення формування української ідентичності.

Росія ніколи не припиняла своєї протидії створенню ПЦУ, значну роль у цьому відіграє партнер Р. Ахметова В. Новинський, який виступає і як канал з оприлюднення заангажованої, маніпулятивної інформації, і як спонсор певних заходів (хресні ходи, закордонні візити тощо).

Зазначені процеси активно висвітлюються створеним 2015 року ТзОВ «Інформаційне агентство «Спілка православних журналістів» (СПЖ). Ця організація на власному сайті розміщує заангажовані та відверто фейкові повідомлення, спрямовані на дискредитацію ПЦУ, роздмухування протистояння між вірними різних конфесій, фактично є рупором українського екзархату РПЦ (УПЦ МП). Також має свій канал на платформі YouTube, кількість офіційних прихильників становить близько 34,5 тисячі користувачів, хоча окремі матеріали, які там розміщені, мають більш як 130 тисяч переглядів.

Тло для успішного проведення означених спецоперацій створюється через експансію російської маскультури, передусім телевізійної продукції. До Революції Гідності виробництво власного якісного телевізійного продукту в Україні було під повним контролем з боку Росії. Зараз українські серіали знімаються в невеликій кількості, більшість із них фактично є кальками російського продукту,

багато українських серіалів виробляються російською мовою, і фактично складно визначити країну походження та місце, де відбувається дія фільму. У такий спосіб розмиваються кордони між країнами і нав'язується російський спосіб життя, мислення, формується неукраїнська ідентичність.

Через серіали цільовій аудиторії закладається відчуття другорядності України, її підпорядкованості Росії. Окремо слід визначити компанію «Стар Медіа», яка заснована 2006 року колишнім продюсером телеканалу «Інтер» Владом Ряшиним у Росії (кінокомпанія також має штаб-квартири в Україні та Великій Британії). Зазначена компанія виробляє близько 600 годин серіалів, телевізійних фільмів і повнометражного кіно щороку. Загалом бібліотека кінокомпанії перевищує 5000 годин продукту з високоякісними відео та озвученням, що привертає увагу глядача. Компанія має офіційний канал на платформі YouTube, кількість офіційних прихильників якого перевищила 1 мільйон користувачів. Практично кожен бажаючий український користувач Інтернету може безперешкодно ознайомитися з контентом цієї компанії.

Фактичне спрямування діяльності компанії «Стар Медіа» — створення вигідної Росії інтерпретації історії перш за все країн пострадянського простору, формування російської (радянської) ідентичності в країнах колишнього СРСР. З цією метою знімається велика кількість «історичних» телефільмів на тему історії Російської держави, Київської Русі, Другої світової війни тощо. Виробляються серіали з життя історичних персонажів радянської епохи з відтворенням у них показової форми радянського побуту і формування в такий спосіб вигідного сучасному російському керівництву ставлення до радянського минулого, в якому немає дефіциту, черг, каральної психіатрії та інших негативних аспектів життя, а показується лише той варіант дійсності, який викликає у старшого покоління ностальгію, а в молодшого — формує ідеалістичне уявлення про радянські часи та пострадянську (російську) ідентичність, ускладнює (унеможливорює) формування національної ідентичності, створює передумови для подальшого поширення ідей «русского мира».

В. Створення іміджу України як держави, що не відбулася

У рамках цієї операції здійснюються заходи з дискредитації вищого військово-політичного керівництва України, звинувачення у корупції, неспроможності владних інституцій вирішувати нагальні проблеми власного народу, представлення України як ненадійного міжнародного партнера, що не виконує взятих на себе зобов'язань, представлення українських політиків залежними від зовнішнього впливу тощо.

С. Провокування масових заворушень

У рамках цієї операції з допомогою створених проросійських мереж (в основному соцмереж у різних регіонах України), які діють за єдиним замислом і планом своїх кураторів із РФ, розповсюджуються інформаційні матеріали деструктивного характеру, провокуються масові акції непокори (в тому числі і під патріотичними гаслами), активно залучаються нові прихильники.

Ще одним напрямом у рамках цієї операції можна визначити інспірування регіонального сепаратизму в Україні. Як приклад можна навести спроби створення так званої Бессарабської народної республіки у 2015 році на території кількох районів Одеської області. Завдяки своєчасним діям СБУ ці спроби було припинено, особи, які були найактивнішими в цих діях, або засуджені, або вислані за межі країни.

Д. Операція з дезінформації щодо злочинів, вчинених РФ на території України

У рамках цієї операції проводяться інформаційні акції, спрямовані на створення стійкого переконання як в Україні, так і в Росії, а також у світового співтовариства щодо непричетності РФ до розв'язання збройної агресії проти України, представлення її як суто внутрішнього конфлікту, ухилення від відповідальності за скоєні російськими військами злочини проти людяності. Можна виокремити кілька таких інформаційних акцій: «іхтамнет» — російських військ немає на території України, знищення рейсу МН-17 як злочин українських військових, заперечення неправомірності дій Росії під час атаки та захоплення українських катерів у Чорному морі поблизу Керченської протоки 25 листопада 2018 року.

Основна мета акцій у рамках цієї операції — створення переконання в першу чергу населення Росії та України в непричетності РФ до військової агресії проти України, представлення її як «громадянської війни», вплив на міжнародне співтовариство з метою позбавлення України міжнародної підтримки, недопущення прийняття міжнародними організаціями та судами рішень із обвинувачення РФ у розв'язанні збройної агресії та скоєнні військових злочинів.

Е. Звинувачення України у вчиненні військових злочинів

Щоденно на інформаційних ресурсах квазідержавних утворень на окупованих територіях Донецької та Луганської областей (так званих «ЛНР/ДНР») розміщуються інформаційні матеріали, в яких Збройні сили України звинувачуються у порушенні Мінських домовленостей, застосуванні систем озброєння великого калібру, обстрілах мирних жителів і використанні боєприпасів, заборонених міжнародними угодами і конвенціями (наприклад «фосфорних» боєприпасів, хоча

такі типи боєприпасів не використовувалися ЗС України, а факти застосування таких боєприпасів фіксувалися якраз з боку російських окупаційних військ по позиціях ЗС України). Після розміщення таких повідомлень на інформаційних ресурсах «ЛНР/ДНР» вони поширюються на центральних каналах РФ з відповідними посиланнями, в пабліках соціальних мереж і в такий спосіб заводяться в інформаційний простір України, коли проросійські ЗМІ розповсюджують таку інформацію або з посиланням на російські ЗМІ, або як власний контент, але насправді він нічим не відрізняється від сфабрикованого окупантами.

Ф. Операція інформаційного примушення до прийняття необхідного Росії рішення

У рамках цієї операції постійно проводяться інформаційні акції та дії, під час яких в інформаційний простір вкидаються наративи, фейкові новини, суперечливі дослідження або експертні висновки, спрямовані на зміну суспільної думки в цілому та осіб, які уповноважені до прийняття певних рішень, на таку, яка вигідна Росії. Зазвичай такі дії проводяться напередодні міжнародних візитів, розгляду в міжнародних судах справ, в яких відповідачем є РФ, укладання міждержавних або торговельних договорів, які, на думку РФ, несуть загрозу її інтересам, тощо. Для прикладу можна розглянути інформаційну акцію з просування російських інтересів у газовій сфері.

22 березня 2019 року закінчувався контракт голови НАК «Нафтогаз України» Андрія Коболева, і того ж дня відбувся візит Віктора Медведчука та Юрія Бойка до Москви, де пройшла їхня зустріч із прем'єр-міністром РФ Дмитром Медведєвим і головою правління «Газпрому» Олексієм Міллером. Під час зустрічі обговорювалися питання відновлення прямих поставок російського газу в Україну та ціна за нього. Цю зустріч висвітлювали проросійські телеканали в Україні. Шляхом маніпуляцій формувалася думка, що Україні економічно недоцільно купувати газ за цінами в Європі, а пропонується «Газпромом» ціна набагато нижча, що насправді не відповідало реальному стану речей. Але з посиланням на повідомлення каналу «112 Україна» інформацію з означеними наративами було розтиражовано низкою ресурсів в Україні та РФ для формування громадської думки на користь відновлення співпраці з «Газпромом».

Цілями цих інформаційних заходів у рамках зазначеної акції можна визначити такі:

- створення підтримки серед проросійського електорату в Україні Юрію Бойку, з обранням якого на виборах президента України буде знижено ціну на газ і комунальні тарифи в Україні;

- використання розбіжностей у Кабінеті міністрів України щодо подовження контракту з головою НАК «Нафтогаз України» для лобіювання призначення керівником особи, яка акцептує озвучені під час цієї зустрічі домовленості з РФ щодо збереження транзиту газу через Україну після 1 січня 2020 року та отримання озвученої Д. Медведєвим «знижки» на газ;
- схвалення України до відмови «Нафтогазу» від судових претензій до «Газпрому» в міжнародних судових інстанціях. 5 червня в інформаційному просторі України і РФ активно поширювалася заява прем'єр-міністра РФ Дмитра Медведєва за підсумками переговорів із прем'єр-міністром Словаччини Петером Пеллегріні щодо того, що однією з умов продовження транзиту газу через Україну є відмова Києва від судових спорів по газу.

Таким чином, можна спостерігати проведення активних інформаційних дій з боку РФ щодо формування необхідної Росії моделі поведінки посадових осіб України та суспільної думки в Україні (українці переплачують за газ удвічі — Бойко і Медведчук можуть домовитися за низьку ціну — Росія готова продавати дешевий газ — необхідно погоджуватися — чинна влада не піклується про народ), щоб через тиск частини українського суспільства, з одного боку, та посадових осіб ЄС — з іншого (формується враження, що РФ готова йти на поступки, а непохитна позиція України призведе до чергової газової кризи в Європі, тож необхідно тиснути на Україну і запускати «Північний потік-2») примусити Україну прийняти не вигідні їй пропозиції РФ.

Слід зазначити, що часткового успіху російській стороні все ж у результаті вдалося досягнути, хоча і значно пізніше. Під час зустрічі в «нормандському форматі» в Парижі 9 грудня 2019 року українська сторона погодилася на зняття «Нафтогазом» судових претензій до «Газпрому» на суму в 12,2 млрд дол. США.

Покажемо як з точки зору технології роботи пропагандистської машини РФ зсередини України, так і з позиції її матеріально-фінансового забезпечення є випадок із керівником підрозділу російського МІА «Новості» в Україні Кирилом Вишинським. Він був заарештований СБУ у травні 2018 року за обвинуваченням у створенні підривної проросійської інформаційної мережі в Україні та державній зраді. У вересні 2019-го був обміняний на українських політ'язнів зі «списку Сенцова». Про його заслуги перед Росією та роботу на Росію красномовно свідчать державні нагороди РФ, вручені йому закритими указами російського президента 2014 року, — медаль Міністерства оборони РФ «За повернення Криму» та орден «За заслуги перед Вітчизною». За оцінкою експертів голови СБУ Віктора Кононенка, було встановлено та задокументовано, що навесні 2014 року Вишинський отримав завдання виїхати до Автономної

республіки Крим для проведення підривних інформаційних акцій. Саме він і підконтрольні йому журналісти виготовляли там матеріали, які виправдовували анексію Криму, а також приєднання Криму до Росії»⁸⁰. Забезпечення масштабної діяльності української філії головного пропагандистського рупора Кремля здійснювалося за наведеною на рис. 9 схемою.

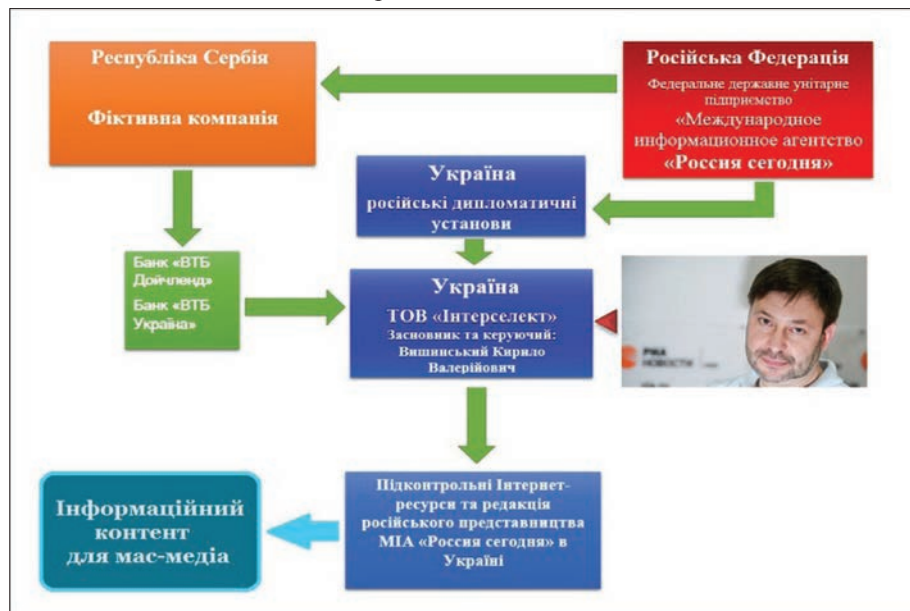

Рис. 9. Схема забезпечення діяльності філії російського пропагандистського агентства МІА «Новості» в Україні під орудою К. Вишинського⁸¹

Щомісяця сербська фірма SPN Media Solutions переказувала на фірму Вишинського «Інтерселект» 53 тис. євро. За даними СБУ, ці гроші мали російське походження і використовувалися на діяльність «РІА Новості — Україна». За три роки — з лютого 2014-го по квітень 2018-го — було отримано від сербської компанії майже 2,135 млн євро⁸². Особливість схеми — використання для переказу коштів фіктивних фірм і відділень російських банків, що мають європейську реєстрацію і, за задумом, не повинні викликати підозру в українських спецслужб. Це поширений шаблон роботи російських спецслужб з агентурою за межами Росії.

⁸⁰ <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/23424/2019-09-01-khto-takii-kirilo-vishinskii-za-yakogo-rosiya-viddala-sentsova/>.

⁸¹ Там само.

⁸² Там само.

4.3. Наративи проросійських інформаційних потоків

Через підконтрольні ЗМІ, ресурси мережі Інтернет, окремих журналістів, політиків, блогерів і тролів спецслужби країни-агресора наполегливо намагаються донести до українців **головний меседж — проєкт «Україна» не відбувся**, Україна — це **failed state** (неспроможна держава), і вижити українці можуть лише завдяки зближенню з Росією та тісному співробітництву з нею.

За оцінками профільних структур СБУ, російськими спецслужбами з допомогою їхніх українських посіпак в інформаційному полі України створюється віртуальна реальність, у якій:

- в Україні немає власної історії: Київська Русь — це початок Російської держави, а не України;
- український народ — це частина російського, і росіяни дуже люблять своїх братів-українців;
- єдність із Росією — єдиний шанс для виживання слов'янських народів, до знищення й поневолення яких прагнуть англосакси та світове масонство;
- усі західні сусіди України — Румунія, Польща, Угорщина і навіть Словаччина — виношують підступні плани із захоплення українських територій і розчленовування нашої держави;
- Європа загниває й помирає через політкоректність, толерантність і поширення ЛГБТ;
- українці — заблукалі вівці, сучасна українська політична еліта, яка обрала західний шлях, просто «хворіє», будучи заражена спецслужбами Заходу вірусами вестернізації та націоналізму;
- проєкт «Україна» наближається до завершення⁸³.

До цих уподобаних російськими «лицарями фейків і провокацій» тем варто також додати такі:

- владу в Україні захопили «фашисти» і «націоналісти»;
- в Україні триває громадянська війна;
- Росія надає величезну допомогу Донбасу, що потерпає від «київської фашистської хунти»;
- в Україні панує тотальна русофобія та переслідується російськомовна меншість;
- в Україні відбувається наступ на свободу слова, переслідування опозиційних журналістів;
- у Європі Україну «ніхто не чекає», Європа «втомила від України», а підписана Угода про асоціацію Україна—ЄС — не просто неvigідна, а згубна для української економіки;

⁸³ Особисте інтерв'ю зі співробітником СБУ на умовах анонімності.

- створення Православної церкви України з отриманням автокефалії й Томоса — це розкол православ'я на догоду «заокеанським господарям» київської влади та створення в Україні «турецького протекторату»;
- Україна — місце для розміщення секретних біологічних лабораторій США, де проводяться небезпечні експерименти з вірусами.

Як правило, більшість тематичних варіацій російських наративів укладаються в перелічені вище. В опублікованій Міністерством інформаційної політики 2018 року «Білій книзі спеціальних інформаційних операцій проти України 2014–2018» пропонується розглядати їх як своєрідні серіали⁸⁴. Таку модель обрано аналітиками через очевидний високий ступінь ефективності російських наративів і прийомів дезінформації завдяки їхньому багаторазовому повторенню в медіа: об'єктам дезінформації постійно розповідають ті самі історії, роблячи їх з кожним разом цікавішими й дедалі більш «екзотичними».

Створюється враження, що, подібно до героїв серіалів, на телевізійних каналах постійно присутні особи, які завдяки появі на проросійських каналах і цитуванню в російських ЗМІ уособлюють собою основний лобістський потенціал РФ в Україні: колишній заступник голови адміністрації президента-утікача В. Януковича А. Портнов, ексміністр юстиції часів Януковича О. Лукаш, ексміністр транспорту Є. Червоненко, представники верхівки ОПЗЖ В. Медведчук, Ю. Бойко, С. Льовочкін, В. Рабінович, Н. Королевська, Н. Шуфрич, Ю. Павленко, О. Волошин та ін. «Експертний» супровід здійснюється низкою політологів маргінального характеру та тих, хто тривалий час перебуває на службі проросійських власників медіагруп. Для додання їм «європейської солідності» і створення ілюзії авторитетності в європейських політичних колах, з метою збільшити довіру українців як до проросійських політиків з ОПЗЖ, так і до російського бачення майбутнього України, в «міжнародні редакційні ради» телеканалів «112 Україна» і NewsOne було введено трьох депутатів Європарламенту. Нейтан Гілл, Девід Коберн і Арне Геріке — не тільки відомі євроскептики, а й давні шанувальники путінської Росії, що ретранслюють її меседжі в Європі, а тепер і в Україні.

4.4. Висновки

Про дієвість російських інформаційних впливів та ефективність роботи інформаційно-політичного лобі Кремля в Україні свідчать не тільки зростання кількості українців, які вважають, що війну в Донбасі розпочала Україна і що в Україні переслідуються етнічні росіяни й російськомовні громадяни, а й результати по-

⁸⁴ Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014–2018 http://mip.gov.ua/files/pdf/white_book_2018_mip.pdf.

зачергових парламентських виборів, на яких проросійські сили в сумі набрали 18,3% голосів⁸⁵, а партія, що відверто орієнтується на Москву — «Опозиційна платформа — За життя», одержала другу за величиною фракцію в Верховній Раді України.

Для поширення своїх наративів в українському інформпросторі Росія активно використовує як українських, так і західних політиків, політологів, журналістів і громадських активістів. На сьогодні найактивнішими провідниками кремлівських ідей в українському інформпросторі є проросійські політики-«фронтмени» двох політичних сил — «Опозиційної платформи — За життя» і «Опозиційного блоку — партії миру й розвитку».

Крім українських агентів впливу та лідерів громадської думки, РФ активно залучає до поширення своєї пропаганди в Україні європейських політиків, особливо депутатів Європейського парламенту. Основне завдання використання Москвою євродепутатів — впровадження кремлівських ідей в Україні через Європу, до якої в значній частини населення нашої країни довіри набагато більше, ніж до Росії.

Нині одне з найголовніших завдань Кремля — нав'язування Києву свого «мирного плану» урегулювання в Донбасі, оприлюдненого кумом Путіна Медведчуком. Росією сформований цілий пул євродепутатів, які брали участь у її інформаційних вкиданнях і операціях. Коментарі європейських політиків, які симпатизують Росії, допомагають українським проросійським медіа маніпулювати інформацією та подавати телеглядачам висловлювання окремих європейських спікерів як думку **всього** Європарламенту, Євросоюзу, Європи або навіть Заходу в цілому.

Головний меседж Кремля в інформаційній війні проти нашої країни — «проект «Україна» не відбувся, Україна — це failed state, і вижити українці можуть тільки завдяки зближенню з Росією й тісному співробітництві з нею».

Крім українських агентів впливу та лідерів громадської думки, РФ активно залучає до поширення своєї пропаганди в Україні європейських політиків, особливо депутатів Європейського парламенту. Основне завдання використання Москвою євродепутатів — впровадження кремлівських ідей в Україні через Європу, до якої в значній частини населення нашої країни довіри набагато більше, ніж до Росії.

⁸⁵ <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp300pt001f01=919.html>

Центральні українські телеканали залишаються топ-джерелом інформації для абсолютної більшості громадян нашої країни: 74% українців одержують інформацію про події в Україні та світі переважно із загальнонаціональних телеканалів. Свої численні фейки й антиукраїнські наративи РФ доносить до українських громадян з допомогою як російських, так і зареєстрованих в Україні мас-медіа, а також через соціальні мережі.

Український телемайданчик для ретрансляції кремлівських наративів досить значний: два із трійки загальнонаціональних телеканалів-лідерів глядацьких симпатій — «Україна» і «Інтер» належать великим бізнесменам (Р. Ахметову й тандему Фірташ—Львовчкін, відповідно), що не приховують свого лояльного ставлення до РФ і підтримують ідею зближення нашої країни з Росією. 2018–2019 роки ознаменувалися «медведчукізацією» українського телефіру. Три провідні новинні канали — NewsOne, «112 Україна» і ZIK — було придбано Т. Козаком — близьким соратником Віктора Медведчука, кума В. Путіна й найбільш помітного та впливового провідника в Україні кремлівських ідей.

Найбільш частими гостями студій цих телеканалів є політики із проросійських ОПЗЖ і «Опозиційного блоку», меседжі яких, а також цілого пулу «політологів» і «експертів» дуже часто дублюють або є варіаціями основних наративів російської пропаганди в інформаційній війні проти України. Зазначені телеканали часто маніпулюють інформацією, спотворюючи зміст навіть цитованих ними публікацій західних ЗМІ й аналітичних центрів.

Хоча за своєю популярністю радіо поступається телебаченню, проте його вплив на пересічного українця не варто недооцінювати. Мільйони автомобілістів і пасажирів громадського транспорту щодня слухають радіо. І хоча відверто проросійських радіостанцій, на відміну від телебачення, в Україні немає, проте проросійський контент присутній на радіостанціях як музично-розважального напрямку, так і інформаційно-розмовного.

В українському інформаційному просторі газета «Вести» — єдина серед загальнонаціональних видань, яку медіаексперти позиціонують як основного розповсюджувача проросійських меседжів в українських друкованих ЗМІ. Хоча елементи цього контенту зустрічаються й в інших виданнях. На регіональному рівні друковані мас-медіа не помічені в активному поширенні проросійських наративів. Однак під час парламентської та президентської виборчих кампаній ці видання збільшили цитування політиків, чий висловлювання часто співзвучні із меседжами розпропаганди.

Як свідчать дані соціопитування за березень 2019 року⁸⁶, соціальні мережі є топ-джерелом інформації для 23,5% українців. 74% активних українських користувачів соцмереж вибирають Facebook. З початку російської гібридної діяльності російських спецслужб в українському сегменті цієї соцмережі стала майстернішою та глибшою. Російські тролі, що виростили фейкові акаунти глибиною в кілька років, проникають уже й у закриті тематичні українські групи, маскуючись під українських громадян, створюють нібито патріотичні групи, у яких згодом починають публікувати контент, що містить наративи розпропаганди. Під час двох виборчих кампаній 2019 року росіяни активно орендували українські акаунти в Facebook для політичної реклами та просування антиукраїнського контенту. За задумом російських спецслужб, залучення саме жителів України до поширення деструктивних матеріалів дає змогу адаптувати їх для громадян нашої країни та створити ілюзію «правдивості» повідомлень.

Пасивне сприйняття інформації робить відеохостинг YouTube популярним в Україні, як і в користувачів у всьому світі. Вітчизняний сегмент сервісу значно виріс за активністю і аудиторії, і творців контенту. Як і в країнах Європи, Америки, Азії, так і в Україні РФ через YouTube прагне вплинути на громадську думку, нав'язати своє бачення ситуації в нашій країні. Про вплив YouTube на умови українців може свідчити несподіваний відносний успіх на парламентських виборах зареєстрованої за півтора місяця до дня голосування псевдопартії блогера-українофоба А. Шарія, який уже кілька років проживає за кордоном.

⁸⁶ <https://detector.media/infospace/article/164308/2019-03-21-dzherela-informatsii-mediagramotnist-i-rosiiska-propaganda-rezultati-vseukrainskogo-opituvannya-gromadskoi-dumki/>

На відміну від Facebook і YouTube, інші соціальні мережі — Google+, Tumblr, Twitter, Telegram, Instagram, «Живий журнал», LinkedIn тощо — менш популярні в Україні. Проте в останній рік в Україні набули популярності анонімні Telegram-канали («Резидент», «Темный рыцарь», «Легитимный», «Разведчик», «Шептун», «Цибуля», «Бородатая бабушка», Shadow Anonymous тощо). Вони часто поширюють проросійські наративи, причому деякі з них пов'язують із заступником голови Офісу Президента Кирилом Тимошенком. Як, зокрема, Telegram-канал «Резидент».

Після прийнятого Києвом 2017 року рішення про блокування «ВКонтакте» і «Одноклассники» українські користувачі поступово залишають ці російські онлайн-платформи. Проте їхній український сегмент і дотепер налічує мільйони учасників. Тому Москва активно використовує ці та інші соцмережі для здійснення інформаційно-психологічних операцій із розхитування ситуації в Україні.

Дані соціопитування за березень 2019 року демонструють, що інтернет-сайти є основним джерелом інформації для 27,5% українських громадян і посідають друге місце після телебачення, однак за охопленням і популярністю значно поступаються топ-телеканалам. При цьому проросійських медіа в українському сегменті Інтернету досить велика кількість.

Серед українських сайтів, що входять до десятки найбільш відвідуваних українцями, частину різною мірою можна розглядати як поширювачів російських наративів — це Страна.UA, Gordonua.com, Korrespondent.net, Znaj.UA. Ці сайти часто використовують російські інтернет-ресурси й інформагентства як джерела первинної інформації, зокрема, про міжнародні і навіть українські новини. Також ці сайти часто публікують інформацію про внутрішні події в Росії, нав'язуючи своїм читачам російський порядок денний, і в такий спосіб споживач зазначеної інформації постійно перебуває в російському інформаційному полі.

Яскравим підтвердженням використання Росією українських медіаресурсів для провокування конфліктогенних ситуацій у суспільстві та деформації інформаційного простору стали резонансні інтерв'ю власника Gordon.ua з Наталією Полклонською та Ігорем Гіркиним. Відомий український журналіст Віталій Портников дав чітку характеристику цьому явищу: «Це звичайне переформатування інформаційного простору України. І треба сказати, що Дмитро Гордон не є гравцем у цьому переформатуванні, а є інструментом у цьому переформатуванні. Він може навіть цього не розуміти, тому що не кожна людина може розуміти

якусь свою роль в певних подіях»⁸⁷. Російські спецслужби працюють саме за такою методикою — використовувати людей, які до кінця не розумітимуть своєї ролі в тих чи інших процесах.

Прагнучи розхитати ситуацію в Україні, Москва активно використовує для її дестабілізації етнічні меншини — угорську, польську, румунську, болгарську, грецьку й інші. Також російські спецслужби маніпулюють із ситуацією з нацменшинами в нашій країні для того, щоб дискредитувати Київ в очах міжнародного співтовариства.

Ментальні відмінності, релігійна специфіка й особливості історичного розвитку різних народів, що населяють Україну, мінімальна увага Києва до їхніх соціально-економічних і національних проблем, а також низький рівень довіри нацменшин до центральної влади надають російським спецслужбам і проросійським політикам широкі можливості для маніпуляцій і дезінформації, створюючи постійну зону турбулентності. Один із напрямів роботи з розгойдування ситуації — посилення сепаратистських настроїв.

Найоперативніше реагує на загрози в українському інформаційному просторі громадянське суспільство. 2014 року волонтери першими вступили в інформаційне протиборство із Кремлем, започаткувавши незалежні від держави проекти з протидії пропаганді Росії — з інформування українських громадян і міжнародної громадськості про російсько-українську війну, відстеження російської пропаганди, викриття фейків, блокування сайтів проросійських сепаратистів і їхніх рахунків.

Держава також вживає заходи із захисту інформаційного простору, затвердивши «Доктрину інформаційної безпеки», частково відновивши українське мовлення вздовж лінії розмежування в Донецькій і Луганській областях, а також у Херсонській області на межі з Кримом, установивши квоти на українську мову на радіо й телебаченні, обмеживши трансляцію десятка російських телеканалів, заблокувавши частину російських сайтів і соціальних мереж.

Уведені в дію 2017-го і 2018 року президентськими указами рішення РНБОУ про блокування російських соцмереж, телеканалів і сайтів викликали неоднозначну реакцію в українському суспільстві. Заборони спричинили критику і з боку медійних організацій. Через два роки з початку виконання рішення РНБОУ про блокування російських сайтів можна констатувати лише часткову їхню ефективність через використання українцями VPN-програм для одержан-

⁸⁷ https://espreso.tv/news/2020/05/23/portnykov_poklonska_ta_stryelkov_nikoly_b_ne_davaly_intervyu_gordonu_yakby_na_ce_ne_bulo_sankciyi_vid_struktur_z_yakymy_vony_spivpracyuyut.

ня доступу до заблокованих ресурсів і рясного цитування українськими про-російськими ЗМІ контенту російських ресурсів, що перебувають під санкціями. Незважаючи на недостатню ефективність обмежувальних заходів проти російських інтернет-ресурсів, запроваджених під час президентства П. Порошенка, обрана 2019 року влада поки що не збирається їх скасовувати, у травні 2020-го В. Зеленський подовжив заборону російських соціальних мереж та інтернет-сервісів.

Для ефективної протидії загрозам з боку Росії в інформаційній сфері важливо постійно переглядати законодавство, адаптуючи його до нових умов. На сьогодні безпеку інформаційного простору України законодавчо опрацьовано недостатньо. Розроблена за участі Мінінформполітики «Доктрина інформаційної безпеки», украї необхідна в умовах гібридної війни, так і не стала керівництвом до дії через слабку інституційну спроможність міністерства щодо формування та реалізації державної інформаційної політики. А реорганізація Мінінформполітики в Міністерство культури та інформаційної політики не привела до змін у роботі на інформаційному напрямі.

Національна рада з питань телебачення і радіомовлення законодавчо має обмежені можливості при захисті інформаційного простору України: чинне законодавство не дозволяє Нацраді позбавляти мовників ліцензій. Це має право зробити тільки суд, сам же регулятор може винести лише попередження або накладати штраф.

Ще одна законодавча проблема в сфері інформаційної безпеки — відсутність прозорості власності українських ЗМІ. Ухвалений 2015 року закон, що зобов'язує телерадіокомпанії публікувати на своїх сайтах і надавати Нацраді з питань телебачення і радіомовлення інформацію про їхніх власників, цієї проблеми не вирішує.

В українському законодавстві недостатньо прописані норми, що визначають, які елементи роботи мас-медіа становлять загрозу для національної безпеки. В умовах гібридної війни Росії проти України це зробити необхідно, вирішуючи при цьому проблему, що стоїть перед будь-яким демократичним суспільством, — як домогтися балансу між дотриманням свободи слова та захистом національної безпеки.

Одна з головних особливостей інформаційних операцій російських спецслужб в Україні — їх проведення в основному у рамках українського законодавства. Росія використовує досягнення демократії як її слабкості в тих демократичних

держав, де вона здійснює інформаційні операції. Якщо ж Україна почне суттєво змінювати своє законодавство, роблячи його жорсткішим у сфері прав і свобод, існує велика небезпека скочування до авторитаризму або навіть до диктатури.

Не тільки законодавчі, але й ціла низка технічних проблем послаблюють інформаційну безпеку України. Після того, як значна частина телекомунікаційної інфраструктури в ОРДЛО й Криму була захоплена окупантом, Україна за шість років російської агресії спромоглася запустити лише чотири телевежі. Донині українське теле- і радіомовлення не відновлене на значній частині Донецької й Луганської областей.

Незважаючи на існування технічних можливостей і створення українськими фахівцями унікальної системи глушіння ворожого ефіру «Серпанок», Україні й досі не вдалося повністю заглушити «голоси» країни-агресора у своєму прикордонні.

За оцінками профільних фахівців, **Україна інформаційно вже втратила Крим, «ДНР» і «ЛНР», що дивляться й слухають Росію та живуть її порядком денним. Більш того, сьогодні наша країна серйозно ризикує втратити інформаційно ще й мешканців прикордоння на території, контрольованій Україною, якщо терміново й усерйоз не займеться вирішенням проблеми недостатнього покриття українським сигналом цих територій.**

Україна інформаційно вже втратила Крим, «ДНР» і «ЛНР», що дивляться й слухають Росію та живуть її порядком денним. Більш того, сьогодні наша країна серйозно ризикує втратити інформаційно ще й мешканців прикордоння на території, контрольованій Україною, якщо терміново й усерйоз не займеться вирішенням проблеми недостатнього покриття українським сигналом цих територій.

5. ПІСЛЯМОВА

Процеси, які ми спостерігаємо зараз в Україні, — наслідок утворення близької до критичної маси агентури впливу РФ в органах державної влади та слідування вищого державного керівництва російському алгоритму вирішення проблеми «війни в Донбасі». Прямі контакти Президента та його найближчого оточення з російським керівництвом під час грудневої 2019 року Паризької зустрічі в рамках «нормандської четвірки» (Н4) та неопублічні січніві 2020 року контакти в Омані уможливили перепрограмування росіянами «керівного модуля» України на потрібний їм алгоритм «мирного» вирішення в Донбасі.

Основні деструктивні для України процеси спричинені активізацією Росією старих і створенням нових контурів зовнішнього управління країною, діяльність яких призводить до наростання хаосу, невизначеності та напруженості у суспільстві, а також дисфункції влади в Україні, що посилюється в умовах карантинних заходів і посткарантинного сплеску політичної активності. Шокуючим суспільство явищем стало поновлення з 1 липня 2019 року імпорту електроенергії з Росії та Білорусі. Відразу після президентських виборів в Україні, під впливом лобістських зусиль олігархічної групи через новообраних депутатів Верховної Ради було пролобійовано імпорт більш дешевої електроенергії з Росії та Білорусі. Явище «герусифікації» відбулось у той час, коли мав би відбуватися рух у зворотному напрямку — як в контексті неможливості імпорту з країни-агресора, так і в контексті енергетичної безпеки та руху до повного унезалежнення від пострадянської енергосистеми та інтеграції в європейську.

Те, що відбувається з початку 2020 року, відповідає базовому чотиритактному алгоритму нелінійних процесів, використовуваному для гібридних технологій ведення війни, що описаний у праці Центру глобалістики «Стратегія ХХІ» «Війни-XXI: полігібресія Росії» <https://geostrategy.org.ua/ua/component/k2/item/1561-kniga-viyini-xxi-poligibresiya-rosiyi> у 2017 році. Алгоритм ефективно відпрацьовано під час Кримської спецоперації РФ протягом 20 лютого — 28 березня 2014 року.

Зараз шаблон чотиритактного алгоритму знову використовується, тільки вже не стосовно окремого регіону, а стосовно країни в цілому з, відповідно, більшим часовим проміжком. Знову ж таки, Росією використовується шаблон створення кадрової критичної маси — просування у владу на ключові посади у системі вищого державного керівництва, сфери національної безпеки і оборони, правоохоронні органи, інформаційну сферу різноманітної агентури. Цей шаблон показав свою ефективність у період президентства В. Януковича.

1-й такт: хибно-цільове програмування противника через «коопераційну модель», під прикриттям якої реалізовується програма його прихованої руйнації. Політтехнологічно Зеленському як виборчу платформу було нав'язано вірусні формули — «не мы начинали эту войну, но нам ее заканчивать», «надо просто прекратить стрелять», «встретимся посередине», «убрать людей войны из власти», що сформували його позицію і після виборів та продиктували його кадрову політику.

Наведені формули виграшні з точки зору цільового програмування у боротьбі за голоси виборців, тому що немає в Україні людей, які не хотіли б миру. Але не так багато людей, які погодилися б на мир на умовах капітуляції перед агресором і готові прийняти мир в обмін на втрату Україною державності. Саме тут полягає хибність цільового програмування. **Взявши як мету досягнення миру, чого бажає все суспільство, обирається абсолютно нібито простий і очевидний, але хибний шлях її досягнення. Мету досягнення миру непомітно підмінено метою в односторонньому порядку припинити стріляти. Цю технологію хибно-цільового програмування було закладено політтехнологами агресора через агентуру впливу.**

У результаті це призвело до сумнівних кадрових призначень, унаслідок яких на відповідальних державних посадах опинились або некомпетентні люди, повністю віддані Президенту та готові виконати всі його вказівки, або прихильні до відновлення «братерських» відносин із РФ. І те, й інше використовує Росія для просування агентури впливу, поступово трансформуючи українську владу у владу, яка згодом має народити УРСР 2.0.

Усе це призводить до дезорієнтації суспільства та зарубіжних партнерів щодо подальшої політики України в протидії російській агресії. Зараз ми є свідками того, як Росія перевела спецоперацію проти України на 2-й такт алгоритму. Це відбулося після таємного січневого візиту В. Зеленського до Оману і, як припускалося у засобах масової інформації, його зустрічей там із невідомими кремлівськими посланцями.

2-й такт: трансформація визначеності та статусів у сукупність невизначеностей, деструкція, хаотизація. Розмивання визначеності дер-

Взявши як мету досягнення миру, чого бажає все суспільство, обирається абсолютно нібито простий і очевидний, але хибний шлях її досягнення. Мету досягнення миру непомітно підмінено метою в односторонньому порядку припинити стріляти. Цю технологію хибно-цільового програмування було закладено політтехнологами агресора через агентуру впливу.

жавної політики, набуття невизначеності формується відразу за кількома напрямками — внутрішньополітичним, економічним, зовнішньополітичним.

1. Кидається у вічі різке зростання динаміки дій російської сторони після Мюнхенської безпекової конференції 15 лютого 2020 року. В Мюнхені були оприлюднені «12 шагів для мира в Украине» з констатацією, що «новий, всеосяжний національний діалог по всій Україні є бажаним і міг би бути розпочатий якомога швидше». Показовими є кілька з цих 12 кроків, що видають російське авторство плану, приховане за міжнародним колом підписантів, де, з-поміж іншого, йдеться про зону вільної торгівлі між Україною та Росією, можливість поступового зняття санкцій з РФ і запуск всеукраїнського загальнонаціонального діалогу щодо визначення нової ідентичності України, який врахує погляд сусідів України, включаючи Росію.

Сенс появи цього документу — перевести міжнародні зусилля з урегулювання російсько-українського конфлікту у формат вирішення «внутрішнього громадянського конфлікту в Україні» та розмити образ Росії як країни-агресора. Логічно, що після цього вже в Україні актуалізується ідея так званої Національної платформи примирення та єдності. Варто пригадати, що вона мала бути презентована відразу після Мюнхенської безпекової конференції — 19 лютого 2020 року, але була перенесена, і зрештою ця ідея під тиском громадськості зазнала фіаско.

2. Новопризначений голова уряду Д. Шмигаль зробив 6 березня 2020 року суперечливі заяви щодо відновлення постачання води з Дніпра в окупований Крим (практично повторюючи тези керівника парламентської фракції «Слуги народу» Д. Арахамії), чим було розмито чітку державну позицію України про неможливість водопостачання до повної деокупації півострова.

3. 10 березня 2020 року група депутатів ВР України на чолі з кумом Путіна В. Медведчуком, в умовах відсутності реакції керівництва держави, здійснює візит до Москви для формування «парламентського виміру «нормандського формату», щоб посприяти главам держав у питаннях «мирного врегулювання конфлікту в Україні». У такий спосіб через парламентський формат здійснюється розмивання статусу Росії як країни-агресора з наданням їй статусу посередника-миротворця.

4. 11 березня 2020 року відбувається одночасно ціла низка подій. Рада Федерації РФ схвалила закон про визнання громадян Білорусі та України носіями російської мови. Такий статус дає їм можливість отримати російське громадян-

ство в спрощеному порядку. Тобто це означає додаткове розмивання української ідентичності з нав'язуванням дуальної — російсько-української, що впливає з путінського бачення «один народ».

Також цього ж дня у Мінську на зустрічі ТКГ було підписано протокол Козака—Єрмака, який створює передумови для визнання суб'єктності «ДНР/ЛНР» та яким розмивається попередня п'ятирічна позиція держави щодо невизнання російських проксіз. На думку директорки Центру «Нова Європа» Альони Гетьманчук, мінські домовленості 11 березня дуже подібні на те, що Козак тестував у Молдові 2003 року з придністровського врегулювання. Колишній представник України в політичній підгрупі Роман Безсмертний вказує на те, що у правовому сенсі це є визнанням виключними сторонами конфлікту ОРДЛО, з одного боку, та України — з іншого, з автоматичним виведенням Росії за рамки конфлікту. Тому у разі схвалення такого рішення це остаточно розмиває статус РФ як країни-агресора з отриманням нею статусу посередника, і ставить її в один ряд із Францією та Німеччиною. Отже, те, що відбулося в Мінську, — це запуск своєрідної співтворчості Козака та Єрмака, де Козак відіграє провідну роль, а Єрмак — субпідрядну. Застосування «формули КозЄрмака» з консультативною радою, до якої входять російські проксіз, є просто апгрейдом молдовського досвіду Козака. Мета очевидна — «придністровізація України» з подальшою «боснієзацією», якщо Рубікон буде перейдено Зеленським на наступній зустрічі Н4 чи в Мінському процесі.

5. Якщо Мюнхенський документ спрямовано переважно на міжнародну аудиторію, то «Сивохо-платформа», презентована 12 березня, насправді організаційно була націлена, передусім, на внутрішню українську аудиторію. І мета її створення — не тільки сприяння російській пропагандистській, політичній і дипломатичній трансформації факту агресії РФ проти України у «громадянську війну в Україні» з метою утвердження в суспільній свідомості українців російської версії подій 2014 року. Кремлівська легенда подій в Україні добре відома: «заколот-майдан у Києві — державний переворот із зміщенням законної влади — незгода «народу Донбасу» із заколотниками — проголошення народних республік — військова операція київської влади проти регіону — затяжний громадянський конфлікт».

6. У березні 2020-го відбулася заміна керівника Офісу генпрокурора на фігуру, що не уособлює його незалежність, але уособлює лояльність до Офісу Президента. Це стало індикатором схильності керівництва держави до фабрикації політично мотивованих справ. Розслідування «справи Байдена», чого хоче не тільки Трамп, а й Кремль, у травні 2020-го поновилося через імпульс «плівок Деркача», діяльність якого була сконцентрована на цьому останні півроку. З 2019 року він просуває у публічному просторі кейси, які, на його думку, свідчать про факти корупції вищого керівництва України та США. Справи стосуються грошових трансфертів олігарха В. Пінчука у сумі 29 млн дол. США на користь фонду Г. Клінтон і скандалу навколо Burisma Holdings як корупційної оборудки попереднього керівництва США (Джо Байден) та України (Петро Порошенко).

Також за шаблоном російської пропаганди розкручується істерія навколо Сороса і «соросят», жажерливого МВФ, який хоче української землі, та наглядових рад державних компаній, де «керують» іноземці, які хочуть «прибрати до рук» українські активи. Мета цих кампаній — підірвати відносини України зі США, ЄС і МВФ із тим, щоб зробити безальтернативним відновлення відносин з Росією на умовах фактичної капітуляції під прикриттям риторики встановлення «миру на Донбасі» та де-факто згоди з окупацією і незаконною анексією Криму. Спробою удару по співпраці Україна – ЄС в частині реформи газового сектору стало подання 28 травня 2020 р. до Конституційного суду від 47 народних депутатів ВР України щодо конституційності закону про анбандлінг «Нафтогазу» та відокремлення ГТС в окрему компанію. Такий крок цілком вписується в інтереси Росії – зруйнувати основне досягнення секторальної співпраці Україна – ЄС в постреволюційний період і створити умови для поновлення непрозорого бізнесу «Нафтогазу» з «Газпромом» за шаблонами минулого.

3-й такт: управління хаосом через швидкі рішення, ініціативні дії та превентивні заходи щодо інших акторів

Показова оцінка одного з апологетів путінського режиму Сергія Маркова: «Я думаю, що ситуація з коронавірусом може привести до краху політичного режиму в Україні, оскільки він, абсолютно очевидно, привів країну до катастрофи». «Нам потрібно готуватися до того, що в якийсь момент режим узагалі завалиться, і тоді почнеться швидкоплинна, протягом кількох днів, сутичка за владу в Україні. Ось потрібно бути до цього готовим...» — вважає Марков.

Якщо очікуваної Росією катастрофи влади в Україні не станеться, то далі може бути запущено «алгоритм Суркова» від 26 лютого 2020 року: «Примус силою до братерських відносин — єдиний метод, що історично довів ефективність на українському напрямку. Не думаю, що буде винайдено якийсь інший».

4-й такт: впорядкування хаосу, реінжиніринг простору, отримання нової реальності — Україна в статусі УРСР 2.0.

Успіх, якого на сьогодні досягла Росія у здійсненні спецоперації по підриву української влади, полягає в тому, що створено конкуренцію між двома контурами зовнішнього управління, які керуються з Кремля, — старим КЗУ Медведчука — Бойка і новоутвореним Козака — Єрмака, форсована робота якого проявляється в турборежимі органів влади. Стратегічна лінія впливу, на яку робить ставку Кремль, така: Козак — Єрмак — Зеленський, а потім, після краху чинної владної команди, проштовхнути на Печерські пагорби старі перевірені кадри з ОПЗЖ. Останні і будуть покликані забезпечити створення нової реальності — УРСР 2.0 і Переяславської Ради 2.0.

Зараз відбувається насичення переформатованих органів державної влади агентурою впливу. Новація полягає в тому, що частина новопризначених посадовців мають непоганий західний бекграунд — не тільки навчання, але й робота в американських та європейських компаніях, організаціях. Але або в силу їх подальшої співпраці з «російськими партнерами», або через нездатність працювати на відповідальних державних посадах вони можуть вписуватися в алгоритми, запущені спецслужбами РФ.

Загальна методика руйнівних дій сьогодні така: з центру, з національного рівня генерується хаос управлінських рішень. Призначені Президентом В. Зеленським голови обласних адміністрацій — переважно випадкові люди, не спроможні реагувати на хаос в адекватний спосіб. Бездіяльна некомпетентність кадрів перетворюється на параліч виконавчої влади і практичну некерованість країни.

Одночасно Росія інтенсифікувала меседжі Заходу про доцільність зняття санкцій, мотивуючи це пандемією коронавірусу, хоча причина криється зовсім в іншому — у входженні Росії у важку економічну кризу, пов'язану з різким падінням цін на нафту та газ, знеціненням російського рубля, швидким вичерпанням Фонду національного добробуту і тим же коронавірусом, реальний стан речей навколо чого в РФ приховують. Натомість Кремль робить ставку на відволікання уваги міжнародної спільноти на пандемію та підштовхування українського керівництва домовлятися на російських умовах з його проксі в Донецьку і Луганську. Росія бачить паузу в україно-американських контактах, адже Білий дім дедалі більше грузне як у подоланні пандемії коронавірусу, так і у внутрішніх проблемах у контексті президентських виборів.

Як українцям, так і зарубіжним партнерам України кидається у вічі той факт, що вище державне керівництво не реагує на інтенсифікацію росіянами обстрілів українських позицій і загибель українських воїнів. Також В. Зеленський уникає ставити питання про деокупацію Кримського півострова, чим підігрує російській дипломатії в її закулісному, неофіційному інформуванні західних колег щодо готовності українського президента визнати де-факто російський статус Криму. Також Зеленський не реагує на подальші репресії проти кримських татар в окупованому Криму.

Вершина мистецтва агресії гібридного типу полягає в тому, щоб активізувати патологію в державному організмі противника, діючи зсередини через створені ним контури зовнішнього управління та у відповідний момент змушуючи його діяти за чотиритактним алгоритмом агресора. По суті, недосвідчена і слабка до впливу агентури ворога влада в Україні відіграє роль генераторів хаосу, тоді як його автори й режисери перебувають у кремлівських кабінетах і завершують, як і 2014 року, підготовку до нового етапу агресії проти України.

Раптом влада в Україні стала замовчувати загальновідомі факти, що два армійські корпуси в ОРДЛО перебувають під командуванням російських офіцерів і генералів. Самі корпуси входять до складу

Вершина мистецтва агресії гібридного типу полягає в тому, щоб активізувати патологію в державному організмі противника, діючи зсередини через створені ним контури зовнішнього управління та у відповідний момент змушуючи його діяти за чотиритактним алгоритмом агресора. По суті, недосвідчена і слабка до впливу агентури ворога влада в Україні відіграє роль генераторів хаосу, тоді як його автори й режисери перебувають у кремлівських кабінетах і завершують, як і 2014 року, підготовку до нового етапу агресії проти України.

8-ї армії Південного військового округу РФ. На окупованій території Донбасу немає органу управління, якому вони підпорядковуються. І саме російське командування зі штабу округу в Ростові дає розпорядження на обстріли позицій підрозділів ЗС України.

За обставин, що склалися, — пандемії коронавірусу та нафтового й фінансового обвалу Росії, навряд чи доцільно форсувати будь-які переговори з агресором за його алгоритмом. Навпаки, мають бути поставлені додаткові жорсткі вимоги, зокрема щодо внесення у порядку денного «нормандського формату» питання повернення Криму. Попри несприятливі обставини через пандемію коронавірусу, тим не менш, суспільство й держава повинні скористатися цим для зміцнення своїх позицій, а не втрачати їх.

Як видно з викладеного, війна РФ проти України просувається загалом відповідно до того, як вона сформована російськими теоретиками ще до її початку. Отримавши відсіч у 2014–2015 роках на Сході, агресор трансформує українську владу зсередини, щоб вона припинила вважати Росію ворогом. Мета РФ на нинішньому етапі — закріпити досягнуті проміжні результати цієї війни, схиливши трансформовану українську владу до капітуляції під виглядом миру, видавши поразку України за «перемогу здорового глузду».

6. ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Про результативність російських прямих і прихованих впливів на українську владу свідчить публікація В. Зеленського в американському виданні The New York Times 20 травня 2020 року. Професор Ігор Айзенберг дав точну оцінку цій публікації: «У ній немає жодної згадки про Крим. Жодної. Немає у статті слова Crimea. У переліку викликів, які стоять перед Україною, Криму немає. У статті, яка опублікована через два дні після річниці депортації кримськотатарського народу. У статті за підписом глави держави, частина території якої анексована, немає згадки ані про цю анексовану територію, ані про російську агресію, наслідком якої стала ця анексія, ані про порушення окупантами прав людини на цій анексованій території. У статті немає жодної згадки про прагнення України приєднатися до НАТО та ЄС. Жодної». Цей випадок, як і описане нами вище, свідчить про успішність хибно-цільового перепрограмування керівництва країни під стратегічне бачення та інтереси агресора — Росії.

Можна констатувати, що **фінансування російського геополітичного реваншизму та військової агресії, у тому числі ведення підривної діяльності через агентуру всередині України та ЄС, здійснюється переважно за рахунок експорту енергоресурсів, який дає відповідні доходи путінському режиму. У зв'язку з цим можна дійти висновку, що за наявності політичної волі ЄС міг би заблокувати російський експансіонізм і агресію, обмеживши імпорт енергоносіїв з Росії.** Тим більше що тривалий період низьких цін на вуглеводні та їх профіцит на ринку сприяє цьому.

Відсутність системної комплексної політики щодо протидії впливам агресора зсередини України через лобістські комунікації в ході гібридної війни та відсутність системи державних інституцій, здатних її реалізовувати, загрожують катастрофічними наслідками для державності. Для забезпечення протидії використанню ресурсних можливостей держави-агресора для посилення економічних, а відтак, і політичних впливів, необхідні системні комплексні дії з боку державної влади та громадянського суспільства загалом. Це мають бути дії інституційного, політико-правового та громадсько-політичного характеру.

... фінансування російського геополітичного реваншизму та військової агресії, у тому числі ведення підривної діяльності через агентуру всередині України та ЄС, здійснюється переважно за рахунок експорту енергоресурсів, який дає відповідні доходи путінському режиму. У зв'язку з цим можна дійти висновку, що за наявності політичної волі ЄС міг би заблокувати російський експансіонізм і агресію, обмеживши імпорт енергоносіїв з Росії.

□ **Інституційні:**

- Створення органу координації діяльності спеціальних служб у системі РНБО України.
- Реформування Служби безпеки України в частині переорієнтування підрозділів економічної безпеки з боротьби *«проти корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій»* на боротьбу саме з діяльністю, пов'язаною з ризиками посилення зовнішнього негативного впливу (насамперед з боку країни-агресора) у сфері державного управління та економіки, а також на нейтралізацію будь-яких дій, пов'язаних зі спробами опосередкованого фінансування антиукраїнської й проросійської політичної та громадської діяльності.
- Створення спеціального державного агентства з питань економічної безпеки та санкційних режимів з таким алгоритмом дій:
- **збір інформації та аналіз:** на основі інформації спеціальних служб, експертних досліджень, громадських і журналістських розслідувань здійснювати аналіз ризиків і загроз економічній, у тому числі енергетичній, безпеці країни як з погляду макроекономічної стабільності та незалежності, так і з погляду зростання локальних чи секторальних (як у випадках зі скрапленням газом чи дизпаливом) внутрішніх впливів;
- **підготовка проєктів урядових рішень:** відповідно до виконаного аналізу готувати необхідні рішення державних інституцій, спрямовані на протидію та мінімізацію ризиків і загроз, у тому числі пропонувати запровадження санкцій проти як суб'єктів походженням із країни-агресора, так і компаній, що працюють в Україні та за її межами під прикриттям, забезпечення ресурсної, в тому числі енергетичної, незалежності, недопущення використання українських ресурсів для посилення військового потенціалу країни-агресора тощо;
- **супроводження прийнятих рішень і контроль:** координувати діяльність державних інституцій щодо імплементації прийнятих рішень;
- **превентивна діяльність:** зменшення ризиків національним економічним інтересам від дій країни-агресора насамперед через застосування санкцій і їх синхронізацію із санкційними режимами країн-партнерів, зокрема США, а також ЄС.
 - Посилення контррозвідувальної діяльності, активізація розвідувальних служб на напрямках нейтралізації діяльності агентури держави-агресора.

□ **Політико-правові:**

- Відмовитися від практики політичних призначень на керівні посади в силових структурах і спецслужбах (крім цивільних міністрів оборони та внутрішніх справ). Це мають бути кандидати з відповідними кваліфікацією й досвідом роботи, бажано, учасники протистояння російській гібридній війні.
- На законодавчому рівні (в Стратегії національної безпеки та Законі України «Про національну безпеку України») необхідно чітко визначити дії фізичних та юридичних осіб, які можуть нести загрози національній безпеці, а також дії, які можуть бути оцінені як колаборація з агресором, та впровадити (й у подальшому застосовувати) кримінальну відповідальність за такі дії.
- Необхідне комплексне впровадження відповідних правових обмежень щодо діяльності ЗМІ з питань, зазначених вище, та розповсюдження інформаційних і культурно-гуманітарних продуктів, які можуть нести в собі вплив в інтересах агресора.
- Необхідне подальше реформування правоохоронних та антикорупційних органів з метою запобігання корупції та використання корупційних важелів агентами агресора, а також ефективної протидії діяльності агентури агресора.
- Ключовим завданням для протидії підривної, нелегітимній діяльності лобістів із країни-агресора має стати подальша гармонізація законодавчого поля України щодо лобізму з прийнятою практикою у ЄС. Зокрема, конче потрібне прийняття закону про лобізм, який врегулює у тому числі порядок взаємодії між державними службовцями, представниками законодавчої та виконавчої влади, з одного боку, та представниками неурядових інтересів — з іншого, у процесі розробки та прийняття державних рішень, особливо щодо підготовки та впровадження законів і нормативно-правових актів уряду, президента, парламенту та окремих органів державної влади. Необхідне прийняття законодавства з введенням у правові рамки лобістської діяльності задля звузнення поля квазізаконних дій агентури впливу.

□ **Суспільні:**

- Організаціям громадянського суспільства варто розробити та впровадити внутрішні етичні правила і процедури своєї діяльності, спрямовані на запобігання можливому використанню їх агентами агресора з метою посилення внутрішнього впливу в Україні чи дестабілізації ситуації.

- По кожному з фронтів гібресії є відповідні експертні та громадські напруцювання з протидії агресору.

□ **Економічний напрям:**

- Захист вразливих сфер соціально-економічного життя потребує розробки та впровадження окремих чи спеціалізованих режимів інвестування, адаптованих до кожної сфери, що має стратегічне значення для розвитку й безпеки країни. Це стосується, зокрема, таких сфер, як банківська та фінансова системи, енергетика, наукові дослідження та науково-технічні розробки, ЗМІ, сільське господарство, транспорт, державні компанії та ін. Причому окремі регіони країни також можуть потребувати таких особливих режимів. Такі правила мають чітко врегулювати діяльність учасників і взаємодію між ними, зокрема, уряду та державних компаній, національного капіталу, іноземних інвесторів, міжнародних фінансових і донорських організацій, громадськості тощо.
- Поки триває агресія РФ проти України, не може йти мови про відновлення економічного співробітництва з країною-агресором, передусім щодо закупівель енергетичних ресурсів і, зокрема, природного газу. На період до завершення здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій і Луганській областях проти України, поновлення контролю за державним кордоном, що здійснюються шляхом проведення операції Об'єднаних сил (ООС), відновлення організаційної та технологічної цілісності нафтогазового комплексу, порушеної внаслідок захоплення видобувної та трубопровідної інфраструктури НАК «Нафтогаз України» та її дочірніх компаній на території Автономної Республіки Крим, у виключній морській економічній зоні України у Чорному морі та в окремих районах Донецької та Луганської областей, необхідно законодавчо запровадити мораторій на здійснення операцій купівлі (імпорту) природного газу походженням з території держави, яка не є учасником Договору Енергетичного Співтовариства та визнана Україною державою-агресором або державою-окупантом.
- Період низьких цін на нафту та нафтопродукти на світовому ринку і надлишкова пропозиція створюють унікальну можливість позбутися залежності від постачань нафтопродуктів з Росії, що здійснюються через одне з проросійських угруповань, чим забезпечується фінансовий базис для ведення ним підривної діяльності зсередини України.

□ **Інформаційний напрям:**

На інформаційному напрямі в умовах війни РФ проти України вважаємо за необхідне вжити такі заходи:

- Законодавчо зробити обов'язковою реєстрацію як юридичної особи та засобу масової інформації всіх онлайн-ЗМІ (мультимедійних платформ, інтернет-телебачення, радіо, газет, інформаційних агентств та ін.).
- Прийняти закони, що зобов'язують **усі** ЗМІ, а не тільки ТРК, розкривати джерела фінансування та структуру власності, включаючи надання достовірних даних про кінцевого бенефіціара. Заборонити фінансування медіа на гроші, одержувані з бізнесу в країні-агресорі.
- В українському законодавстві чітко прописати норми, що визначають, які саме елементи роботи мас-медіа становлять загрозу національній безпеці.
- Прийняти закон «Про колабораціонізм», у якому з поміж іншого були б чітко прописані норми, що регулюють діяльність мас-медіа в умовах російсько-української війни. Запровадити законодавчі обмеження для співпраці українських ЗМІ з медіа та інформаційними ресурсами, що перебувають під контролем країни-агресора.
- Розробити замість «Доктрини інформаційної безпеки» Гуманітарну стратегію, яка має стати основою державної політики в протидії російській гібридній агресії в гуманітарній сфері загалом і в інформаційній сфері, зокрема.
- Продовжити блокування російських сайтів і соцмереж. Підготувати нормативний акт, що містить чіткі критерії, на підставі яких необхідно блокувати той чи інший інтернет-ресурс.
- З урахуванням недоліків відкликаною законопроекту №6688 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії загрозам національній безпеці в інформаційній сфері» розробити закон, що передбачає моніторинг міжнародних телекомунікаційних каналів і фільтрацію трафіку, запровадження тимчасового блокування доступу до певного інформаційного ресурсу (сервісу) в інформаційно-телекомунікаційних мережах. Врахувати при цьому національне законодавство та міжнародні зобов'язання України в сфері громадянських прав і свобод.
- Розширити повноваження Національної ради з питань телебачення і радіомовлення та надати їй право призупиняти дію або анулювати ліцензії у разі порушень із боку ЗМІ статті 6 закону про телебачення й радіомовлення, зокрема, закликів до насильницької зміни конституційного ладу,

розпалення ворожнечі й ненависті, трансляції телепередач, що містять популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України.

- Активізувати роботу організацій саморегуляції ЗМІ (Комісії з журналістської етики, Незалежної медійної ради й ін.), зробити її більш публічною, доносити рішення та рекомендації цих організацій до широких мас глядачів, слухачів і читачів не тільки на власних сайтах, а й у найпопулярніших ЗМІ (на ТБ, в інтернет-медіа, соцмережах).
- Створити спеціалізований незалежний орган для проведення судових експертиз контенту мас-медіа. До його роботи залучити експертів як з державного, так і з громадського сектору.
- Розширити повноваження НКРЗІ в частині перевірки діяльності телекомунікаційних операторів. Надати СБУ право перевіряти діяльність оператора у разі обґрунтованих підозр порушення ним законодавства, за яким було запроваджено санкції проти суб'єктів країни-агресора.
- Створити законодавчу базу для відновлення й ефективної роботи в умовах російської агресії військових засобів масової інформації.
- Удосконалити комплексну систему інформаційної протидії «Серпанок» і забезпечити її максимально ефективну роботу для **повного** блокування аналогового й цифрового телерадіомовлення, яке транслюється з російської території та з окупованої РФ території України. Створити правову основу для застосування цих систем блокування ворожого телерадіомовлення.
- Збільшити кількість веж із передавачами в районах поблизу лінії розмежування та окупованого Криму для покриття українським сигналом не тільки території України, а й прикордонних районів Росії. Поліпшити якість сигналу та збільшити радіус дії веж (зокрема, на Карачуні).
- Забезпечити трансляцію не менш як 20 українських телеканалів на території, де глушиться ворожий (російський + «ДНР/ЛНР») сигнал.
- Зняти кодування телевізійного сигналу українських каналів для областей, що межують із РФ, оскільки його кодування призвело не до покупки декодерів, а до переходу населення на перегляд російських телеканалів.
- Для одержання точних даних про площу покриття українським сигналом забезпечити ефективне співробітництво концерну РРТ, зокрема, його дочірньої філії, з Українським державним центром радіочастот (УДЦР).

УДЦР завершити роботу з вимірів зони покриття українським сигналом, отримані результати нанести на карту.

- З урахуванням українського низького інтересу українських громадян до питань медіаграмотності, «інформаційної гігієни» і боротьби з фейками, для соціальної реклами із зазначеної тематики забезпечити створення й розміщення на телебаченні й у соцмережах невеликих за обсягом і зрозумілих для широких верств користувачів матеріалів.
- Розширити розпочату Службою безпеки України роботу в школах з навчання дітей основ медіаграмотності й інформаційної безпеки. Залучити до цієї роботи волонтерів і експертів з медійних організацій. Розробити програму та впровадити в школах обов'язковий курс (або зробити його частиною інших предметів, наприклад, інформатики або основ безпеки життя) інформаційної безпеки.

□ Релігійна сфера.

У релігійній сфері, яка стала плацдармом проникнення агресора в духовне життя суспільства з метою його трансформації під російську формулу «православної єдності», необхідно та доцільно вжити таких заходів з протидії деструктивним впливам Росії та РПЦ:

- Сприяти правовому захисту Православної церкви України від атак РПЦ та афілійованої з нею УПЦ МП, у тому числі здійснювати позовну діяльність за наклепи та зневажливі висловлювання про Томос, а також за фейкові інформаційні програми.
- Ініціювати та сприяти широкій інформаційній і просвітницькій кампанії, яка розповідала б про історію українського православ'я, автокефалію.
- У зв'язку з переходом УПЦ МП на позицію ортодоксального клерикалізму, з антидержавною позицією, ігноруванням карантинних заходів, порушенням режиму використання національно-культурних пам'яток, припинити дію договору оренди на користування Києво-Печерською та Почаївською лаврами, відновити їх статус виключно як національних історико-культурних заповідників.
- Рекомендувати ПЦУ підтримувати міжцерковну співпрацю з УГКЦ і міжконфесійну взаємодію з муфтіятвом кримськотатарського народу.
- СБУ вивчити питання та вжити заходів щодо нелегальних фінансових трансакцій між РПЦ та УПЦ МП, а також церковного підкупу й коруптування з боку УПЦ МП представників органів державної влади та місцевого самоврядування.

Загалом можна стверджувати, що лише внутрішня мобілізація українського суспільства, підвищення суспільної самосвідомості громадян, критичного сприйняття інформації та мислення разом зі створенням ефективної системи державної влади й управління можуть нейтралізувати ворожі впливи, привести до поразки агресора в гібридній війні та зміцнення суверенітету України.

Авторитетна позапартійна «Ініціативна група «1 грудня» у своєму зверненні «Час приймати відповідальні рішення» 7 травня 2020 року чітко вказала: **«... слід рішуче відсторонити від керма тих, хто вже не раз засвідчив свою заангажованість у підливних планах Кремля чи ставив свої егоїстичні інтереси вище понад інтереси держави. Зокрема, Президентіві України слід усвідомити, що його ймовірний вибір на користь антимайданного кадрового «резерву», який прагне реваншу, не порятують ні його, ні країну».**

Слова Вінстона Черчилля «перемога за будь-яку ціну; перемога, незважаючи на страх; перемога, незалежно від того, наскільки довгою і важкою буде дорога; бо без перемоги немає життя» мають стати дороговказом і для держави, і для суспільства.

«...слід рішуче відсторонити від керма тих, хто вже не раз засвідчив свою заангажованість у підливних планах Кремля чи ставив свої егоїстичні інтереси вище понад інтереси держави. Зокрема, Президентіві України слід усвідомити, що його ймовірний вибір на користь антимайданного кадрового «резерву», який прагне реваншу, не порятують ні його, ні країну».

**Експертна група проекту
«Російський лобізм в Україні в контексті виборів 2019 року:
джерела живлення, канали проникнення, механізми запобігання»
висловлює подяку за сприяння в ході його реалізації:**

Наталі Лигачовій, шеф-редакторці інтернет-видання «Детектор медіа»,

Діані Дуцик, виконавчій директорці Українського інституту медіа
та комунікації,

Світлані Єременко, виконавчій директорці Інституту демократії
ім. П. Орлика,

Сергію Савченку, генерал-майору, експерту з питань національної безпеки,
ветерану українсько-російської війни,

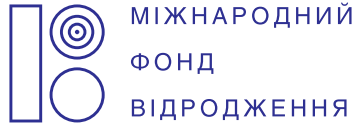
Олександрю Малиновському, адвокату та експерту з міжнародного права,

Сергію Дяченко, голові Бюро комплексного аналізу і прогнозів,

Алі Шандрі, головній редакторці англomовної платформи
Euromaidan Press.

Російський спрут у дії. Кейс «Україна»

На основі досліджень експертної групи
під егідою Центру глобалістики «Стратегія XXI»
за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження»

Під редакцією:

Михайла Гончара (Центр глобалістики «Стратегія XXI»),
Володимира Горбача (Інститут Євroatлантичного співробітництва),
Анатолія Пінчука (ГО «Українська стратегія»)

Експертна група: Оксана Ішук, Володимир Кравченко, Віталій Мартинюк,
Ярослава Міщенко, Тантелі Ратувухері, Тетяна Силіна, Ігор Стукаленко

Інформація та висновки, викладені у цій публікації, є реалізацією авторами публікації свободи вираження поглядів (гарантованої статтею 34 Конституції України та статтею 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод), що становить одну з основних підвалин демократичного суспільства й одну з принципових умов його розвитку. Ця публікація не містить інформації, представленої в брутальній, принизливій або непристойній формі.

Висновки та твердження, зроблені у цій публікації, становлять оціночні судження її авторів. Судження авторів публікації хоча і є оціночними, однак вони ґрунтуються, з одного боку, на раніше оприлюдненій інформації, яку автори цієї публікації вважають правдивою і достовірною, та з іншого — на системному аналізі відповідної інформації та діяльності згаданих у цій публікації юридичних і фізичних осіб, а також громадських організацій. Відповідно, на думку авторів цієї публікації, у них існував достатній базис для висновків і висловлювань, зроблених у цій публікації.

Ця публікація зроблена із законними і легітимними цілями, оскільки не має метою дискредитацію діяльності згаданих у цій публікації юридичних і фізичних осіб, а також громадських організацій, а спрямована на надання сприяння органам державної влади України, її громадянам, суспільним і громадським інституціям у забезпеченні національної безпеки України в умовах здійснення проти неї агресії, у тому числі шляхом протидії — доступними законними засобами та з позиції громадянського суспільства — агентам впливу агресора.

SYNERGING ENERGIES
Centre for Global Studies / Центр Глобалістики

**Висловлені у виданні думки та оцінки відображають
позицію авторів і не є офіційною позицією МФ «Відродження»**

2020 рік